

Snitser Mar “Lân fan wyn en wetter”

Imra Klein en Pauline de Kroon

Een onderzoeksrapport voor Staatsbosbeheer met daarin adviezen over de mogelijkheden waarop meer inkomsten verkregen kunnen worden uit recreatieve activiteiten in het Sneekerveergebied.

staatsbosbeheer

van hall
larenstein
university of applied sciences

Snitser Mar “Lân fan wyn en wetter”

Auteurs:

Imra Klein

920306001

imra.klein@hvhl.nl

Pauline de Kroon

890814102

pauline.dekroon@hvhl.nl

Begeleiders

Gabriëlle van Dinteren

gabriëlle.vandinteren@hvhl.nl

Anna van Hout

anna.vanhout@hvhl.nl

Opdrachtgever Staatsbosbeheer

Karin Blanksma

k.blanksma@staatsbosbeheer.nl

Bron Afbeelding 1 omslag: (Staatsbosbeheer, 2015^a)

Samenvatting

Dit onderzoek ging over het Sneekerveergebied en de recreatiegerichte activiteiten die Staatsbosbeheer in dit gebied aanbiedt, of aan zou kunnen bieden. Het Sneekerveergebied is voornamelijk bekend door de ideale watersportomstandigheden. Het gebied beslaat 2288 hectare en ligt in de provincie Friesland. Voor de economie van Friesland is het een belangrijke bron van inkomsten. Daarnaast heeft het Sneekerveergebied bijzondere natuurwaarden, welke deel uitmaken van het Natura 2000-netwerk van de Europese Unie. 1200 hectare van het gebied is onderdeel van het Natura 2000-netwerk. Dit komt door de vier verschillende soorten broedvogels en veertien verschillende niet-broedvogelsoorten die voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van het gebied. Het Sneekerveer zelf en de kleine meren die daarop aangesloten zijn, de oeverlanden en de eilanden geven het gebied een uniek karakter waarin verschillende flora en fauna voorkomen. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor het beheer van dit unieke Natura 2000-gebied. Het onderzoeksdoel was om erachter te komen op welke manier Staatsbosbeheer recreatie in het gebied zou kunnen inzetten om meer inkomsten te verkrijgen. De hoofdvraag luidde als volgt: "Welke mogelijkheden zijn er om met recreatiegerichte activiteiten en samenwerkingen in het Sneekerveergebied een bijdrage te leveren aan het verhogen van de landelijke eigen inkomsten van 47% naar 52%?".

Via een kwalitatief onderzoek is door middel van literatuuronderzoek en interviews data verzameld bij vier verschillende onderzoekspopulaties. Deze populaties bestonden uit: recreanten, medewerkers van Staatsbosbeheer, lokale recreatieondernemingen en best practices. Via het kwalitatieve data-analyse programma Kwalitan is de data verwerkt. Met behulp van dit programma zijn de interviewtranscripten naar onderwerp in segmenten verdeeld. Op basis van de informatie in elk segment zijn codes aan de tekst toegekend. Door deze segmentering en codering werden in de data verschillende categorieën zichtbaar. Vanuit deze categorieën zijn tabellen opgesteld van waaruit gezocht kon worden naar de onderlinge relatie in de data. Vervolgens konden de onderzoeksvragen beantwoord worden. De resultaten laten zien dat de gemiddelde zomerrecreant van het Sneekerveergebied uit Europa komt en tussen de zes en tachtig jaar oud is. Het gebied wordt bezocht met partner, familie, vrienden of met zakenrelaties. De meeste recreanten bezoeken het gebied in de weekenden en in de vakanties. De recreanten kiezen bewust voor een bezoek aan dit gebied om de ruimte en rust die er te vinden is. Watersport gerelateerde activiteiten zijn het populairst. Volgens recreanten en recreatieondernemingen kunnen de communicatie over de flora en fauna in het gebied en de activiteiten die er plaats vinden verbeterd worden. Recreanten hebben behoefte aan bewegwijzering vanaf zowel het land als het water. Ook is er behoefte aan meer sanitaire voorzieningen verspreid door het gebied en activiteiten die tijdens het varen uitgevoerd kunnen worden. Tussen 2012 en 2015 heeft Staatsbosbeheer verschillende activiteiten aangeboden, al dan niet in samenwerking met lokale recreatieondernemingen. Door te weinig animo konden de activiteiten niet kostendekkend aangeboden worden en daardoor is er op dit moment geen activiteitenaanbod. De promotie voor dit activiteitenaanbod was niet op een specifieke doelgroep gericht en de meeste deelnemers waren omwonenden. Verschillende activiteiten uit de best practices gebieden lijken toepasbaar voor het Sneekerveergebied en lokale recreatieondernemingen zijn geïnteresseerd in samenwerking. Het antwoord op de hoofdvraag is dat door samenwerking met lokale recreatieondernemingen het activiteitenaanbod, de promotie en het bereik daarvan geoptimaliseerd kunnen worden. Op lange termijn zou daardoor een financieel zekerder activiteitenaanbod gerealiseerd kunnen worden. Nieuwe activiteiten kunnen het best in het voor- en naseizoen aangeboden worden, gericht zijn op kinderen en adolescenten en deelnemers exclusief toegang geven tot normaliter voor publiek afgesloten gebieden. Door het ontbreken van belangrijke kwantitatieve data is het niet mogelijk om te zeggen of met recreatiegerichte activiteiten en samenwerkingen een bijdrage geleverd kan worden aan de verhoging van de landelijke eigen inkomsten van 47% naar 52%. Wel kan geconcludeerd worden dat indien Staatsbosbeheer met het Sneekerveergebied een bijdrage aan de verhoging van 47% naar 52% wil realiseren, er een structurele tijdsinvestering in het Sneekerveergebied nodig is.

Summary

This research concerned the Sneekermeerarea and the recreational activities that Staatsbosbeheer already provides here, or could provide here. The Sneekermeerarea is very suitable for water recreation. It is 2288 hectare and part of the Frisian province. For the Frisian province, the Sneekermeerarea is important for the economic impulse it provides. Besides this, it is an important nature area and 1200 hectare of it is part of the Natura 2000-network from the European Union. There are four kinds of breeding birds and fourteen kinds of non-breeding birds that depend on this area for survival. The lake and wetlands around it contain three special habitat types, which provide a place for all kinds of flora and fauna. The management of this Natura 2000-area is done by Staatsbosbeheer. The aim of the research was to find in which way Staatsbosbeheer can use the recreational character of the Sneekermeerarea to earn more money. The main research question was: "What possibilities do using recreational activities and partnerships give to contribute to raising the national Staatsbosbeheer income from 47% to 52%?"

By the use of a qualitative research design, including deskresearch and interviews, the researchers were able to collect data from four different populations. These populations were; tourists, Staatsbosbeheer employees, local leisure industry entrepreneurs and best practices. The collected data was analyzed with the help of a qualitative analyzing program, Kwalitan. With the help of this program transcripts of the interviews were segmented according to the subject of the text in the transcript. Depending on the information in each segment, several codes were given. Through these segments and codes different categories could be recognized in the data. These categories were made visible in different tables. Through these tables it was possible to look for relations in the data, which then could be used to answer the research questions. The results show that the average summer tourist that visits the Sneekermeerarea is European, between six to eighty years old, and visits the area together with partner, family, friends or with business relations. This is mostly done during the weekends and holidays and the area is popular because of the peace and space the area provides. Recreational water activities are the most popular. According to the tourists and the local leisure industry entrepreneurs the communication about the flora and fauna and the activities that can be done in the area could be upgraded. In the area the tourists need a clear mapping of the different routes that could be used by foot, bicycle or boat. Also, the tourists need more sanitary facilities and more activities that can be done during boat trips. Between 2012 and 2015 Staatsbosbeheer has offered several recreational activities, of which a few in partnership with local leisure industry entrepreneurs. These activities are no longer offered, since they could not be made cost efficient due to a low number of participants. Promotion for these activities was not aimed at a certain group and mostly local residents participated. Several activities from the best practices areas seem to be applicable in the Sneekermeerarea and local leisure industry entrepreneurs in the Sneekermeerarea are willing to form partnerships. The answer to the main research question is that partnerships with local leisure industry entrepreneurs can help in optimizing the activities, the promotion and the number of tourists reached, and hereby financially stable activities can be offered. New activities should be offered during pre- and post-season, be aimed at children and young-adolescents and give participants special access to normally closed-off areas. Due to a lack of certain quantitative data it is not possible to say whether recreational activities and partnerships can contribute to raising the national Staatsbosbeheer income from 47% to 52%. However, it can be concluded that if Staatsbosbeheer wishes to use the Sneekermeerarea to contribute to the raising of the national Staatsbosbeheer income, a structural investment of time in the Sneekermeerarea is needed.

Voorwoord

In dit onderzoeksrapport worden adviezen gegeven over de mogelijkheden waarop Staatsbosbeheer uit het Sneekerveergebied, het land van wind en water, meer inkomsten kan verkrijgen uit recreatieve activiteiten. Dit onderzoeksrapport is het resultaat van het afstudeeronderzoek dat in opdracht van Staatsbosbeheer is uitgevoerd door Imra Klein en Pauline de Kroon van Hogeschool Van Hall Larenstein.

Gedurende het onderzoekstraject, dat van september 2015 tot en met april 2016 liep, zijn er meerdere personen geweest die aan dit onderzoek een bijdrage hebben geleverd. Graag willen wij Karin Blanksma, PR-medewerker en boswachter bij Staatsbosbeheer, bedanken voor het aanbieden van de opdracht en de medewerking die zij heeft verleend. Ook willen wij Anna van Hout en Gabriëlle van Dinteren, docenten van de opleiding Diermanagement, bedanken voor de eerlijke en constructieve wijze waarop zij ons van begeleiding en feedback hebben voorzien. De respondenten willen wij bedanken voor de tijd die zij hebben vrijgemaakt om onze vragen te beantwoorden en voor de input die zij aan dit onderzoek gegeven hebben. Als laatste willen we de ontwikkelaars van het dataverwerkingsprogramma Kwalitan bedanken voor het beschikbaar stellen van een proefversie voor studenten. Dit programma is een goede toevoeging geweest voor de verwerking van de onderzoekgegevens.

Wij hopen dat dit onderzoeksrapport een waardevolle bijdrage levert aan de plannen van Staatsbosbeheer om het Sneekerveergebied verder te ontwikkelen.

Imra Klein en Pauline de Kroon

april 2016, Leeuwarden

Inhoudsopgave

INLEIDING	5
1. ACHTERGROND ONDERZOEK	6
1.1. HUIDIGE ORGANISATIESTRUCTUUR STAATSBOSBEHEER	6
1.2. FINANCIËN	7
1.3. BEGRIPSBEPALING	9
2. PROBLEEMBESCHRIJVING	10
3. DOELSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN	11
4. SNEEKERMEERGEBIED	12
4.1. NATURA 2000	13
4.2. NATUURWAARDEN SNEEKERMEERGEBIED	14
4.3. SNEEK IS MEER	14
5. METHODOLOGIE	15
5.1. ONDERZOEKTYPE- EN ONTWERP	15
5.2. ONDERZOEKSPOPULATIE	15
5.3. DATAVERZAMELINGSMETHODE	18
5.4. DATAVERWERKINGSMETHODE	19
6. RESULTATEN	20
6.1. RECREANTEN SNEEKERMEERGEBIED	20
6.2. ACTIVITEITENAANBOD	23
6.3. BEST PRACTICES	25
6.4. SAMENWERKINGEN	27
6.5. FINANCIËN	28
7. DISCUSSIE	31
7.1. METHODEN	31
7.2. RESULTATEN	32
8. CONCLUSIE	33
9. AANBEVELINGEN	37
LITERATUURLIJST	42
BIJLAGEN	
BIJLAGE I. ORGANOGRAM STAATSBOSBEHEER	
BIJLAGE II. RECREATIEONDERNEMINGEN	
BIJLAGE III. STEEKPROEFKADERS ANDERE NATUURGEBIEDEN WAAR WATERRECREATIE MOGELIJK IS	
BIJLAGE IV. TOPICLIJSTEN INTERVIEWS	
BIJLAGE V. DEMONSTRATIE DATA-ANALYSE	
BIJLAGE VI. RESULTATEN KWALITAN	
BIJLAGE VII. RESULTATEN BEST PRACTICES	
BIJLAGE VIII. TOEPASBAARHEID AANBEVELINGEN IN SNEEKERMEERGEBIED	
BIJLAGE IX. CONCRETE SAMENWERKINGSMOGELIJKHEDEN	

Inleiding

In 2010 beschikte Nederland over ruim 486.500 hectare aan bos- en natuurgebieden (CBS, 2015). Deze gebieden verschillen onderling in landschapskenmerken en aanwezige wilde flora en fauna. Eén ding hebben al deze gebieden echter met elkaar gemeen. Zonder beheer en onderhoud zorgen onder andere verdroging en vermessing van het landschap ervoor dat er geen successie kan plaatsvinden, met als gevolg een steeds minder biodiverse leefomgeving (Bakker, 2015; Petersen & Westhoff, 2001).

Eén van de belangrijke partijen voor het beheren van de Nederlandse natuur is Staatsbosbeheer. In opdracht van het ministerie van Economische Zaken heeft Staatsbosbeheer de wettelijke taak toegewezen gekregen om 265.000 hectare te beheren en tot maatschappelijk nut te brengen (Staatsbosbeheer, 2015^b). Om deze wettelijke taak tot uitvoering te kunnen brengen, ontvangt Staatsbosbeheer jaarlijks financiële middelen van Economische Zaken. Daarnaast genereert Staatsbosbeheer zelf ook inkomsten voor het uitvoeren van de toegewezen taken (Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer, 1997). De financiële bijdrage vanuit Economische Zaken wordt steeds minder. Hierdoor is Staatsbosbeheer genoodzaakt meer inkomsten te realiseren uit de door haar beheerde terreinen. Staatsbosbeheer heeft zichzelf ten doel gesteld dat het aandeel eigen inkomsten van 47% wordt verhoogd met 5%, voor 2020. Dit doel is vastgesteld in het ondernemingsplan (Staatsbosbeheer, 2015^b).

Vanuit de afdeling in Gaasterland (Friesland) is in opdracht onderzocht of Staatsbosbeheer uit het Sneekermeeergebied, één van de Friese meren, meer inkomsten zou kunnen genereren. Het Sneekermeeergebied staat als onderdeel van de Friese meren internationaal bekend als water- en natuurparadijs en trekt veel toerisme (Recron, 2012). Het Sneekermeeergebied vormt hierdoor dan ook een potentiële inkomstenbron waarmee een bijdrage geleverd kan worden aan de verhoging van het landelijk aandeel eigen inkomsten. Binnen dit onderzoek is gekeken of en hoe er vanuit recreatie in het gebied meer inkomsten gegenereerd kunnen worden voor Staatsbosbeheer. De hoofdvraag luidde als volgt:

Welke mogelijkheden zijn er om met recreatiegerichte activiteiten en samenwerkingen in het Sneekermeeergebied een bijdrage te leveren aan het verhogen van de landelijke eigen inkomsten van 47% naar 52%?

In Hoofdstuk 1 van dit onderzoeksrapport is achtergrondinformatie over Staatsbosbeheer te vinden. Ook worden in dit hoofdstuk enkele belangrijke begrippen gedefinieerd. In Hoofdstuk 2 wordt de reden voor dit onderzoek en het belang ervan uiteengezet. De doelstelling, de hoofdvraag en de subvragen die leidend zijn geweest in dit onderzoek, zijn terug te vinden in Hoofdstuk 3. In Hoofdstuk 4 is meer informatie over het Sneekermeeergebied te vinden. In Hoofdstuk 5 wordt beschreven op welke manier het onderzoek is uitgevoerd en uit welke partijen de onderzoekspopulatie bestond. In Hoofdstuk 6 worden de resultaten van de dataverzameling uiteengezet en in Hoofdstuk 7 vindt een methoden- en resultatendiscussie plaats. In Hoofdstuk 8 wordt op basis van de resultaten de hoofdvraag beantwoord en wordt een conclusie getrokken. Naar aanleiding van deze conclusie en de discussiepunten volgen in Hoofdstuk 9 aanbevelingen voor Staatsbosbeheer.

1. Achtergrond onderzoek

Toen in Nederland het besef groeide dat er een tekort kwam aan bos, werd in 1899 de landelijke organisatie Staatsbosbeheer opgericht door het Ministerie van Landbouw. De eerste dertig jaar heeft Staatsbosbeheer zich gericht op het aanleggen van nieuwe bossen in Nederland. Dit was haar eerste officiële taak die zich vooral richtte op de productie van hout. Eind jaren zestig kon Nederland de concurrentiestrijd met grotere landen wat betreft houtproductie niet meer aan en ontstonden er veranderingen in het denken over natuur en milieu. Er kwam steeds meer kritiek op de productiebossen en sindsdien is Staatsbosbeheer zich gaan richten op gemengde bossen (loof- en naaldbomen) om ook andere gebruiksdoelen te kunnen realiseren (Staatsbosbeheer, 2015^c). Rond 1915 is Staatsbosbeheer gestart met het adviseren van Rijkswaterstaat over de beplanting van (water-)wegen. Met deze officiële tweede taak heeft Staatsbosbeheer grote invloed gehad op de vorming van het Nederlandse landschap. In dezelfde periode groeide het besef over bescherming van natuurschoon en het behoud van natuurmonumenten. Natuurbescherming werd dan ook in 1928 de derde officiële taak van Staatsbosbeheer. Deze taak omvatte behoud van landschappelijke, streekeigen en karakteristieke waarden en de bescherming van cultuurhistorische elementen in het landschap. De focus kwam hierdoor te liggen op natuurherstel en –ontwikkeling. Vanaf de jaren twintig werd er steeds meer gerecreëerd in de natuurgebieden van Staatsbosbeheer. Door zoveel mogelijk natuurgebieden voor publiek open te stellen, biedt Staatsbosbeheer de mogelijkheid om de natuur te beleven. De vierde officiële taak van Staatsbosbeheer is dan ook het treffen van voorzieningen voor recreanten. Door de jaren heen is Staatsbosbeheer uitgegroeid tot een multifunctioneel natuurbeheerder (Staatsbosbeheer, 2015^c).

In 1998 werd Staatsbosbeheer een rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT). Het zijn van een rechtspersoon met wettelijke taak houdt in dat de organisatie een zelfstandig bestuursorgaan is, die in opdracht van de Rijksoverheid (te weten het ministerie van Economische Zaken (EZ)) een toegewezen taak heeft (Staatsbosbeheer, 2015^b). De wettelijke taak van Staatsbosbeheer is als volgt: “Het beheren en tot maatschappelijk nut brengen van de haar toevertrouwde terreinen” (Staatsbosbeheer, 2015^b). Deze wettelijke taak is terug te vinden in de Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer (Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer, 1997). De missie van Staatsbosbeheer is het “beschermen en ontwikkelen van het kenmerkende groene erfgoed van Nederland, zoals bossen, veengebieden en monumenten. Deze missie is gericht op dat de huidige en toekomstige generaties de vele belangrijke waarden van natuur kunnen beleven, in balans met het duurzaam benutten van onze gebieden met de samenleving” (Staatsbosbeheer, 2015^d). Hierbij streeft Staatsbosbeheer naar betrokkenheid van burgers, bedrijven en maatschappelijke verbanden. Daarnaast speelt Staatsbosbeheer een belangrijke rol in de systeemverantwoordelijkheid van EZ voor het realiseren van internationale natuurdoelen, zoals de doelen uit Natura 2000 en het verdrag van Malta (Staatsbosbeheer, 2015^b).

1.1. Huidige organisatiestructuur Staatsbosbeheer

Aan het hoofd van Staatsbosbeheer staat de Raad van Toezicht. Zij heeft als taak toezicht te houden op de werkzaamheden van de directie (huidig directeur: Sylvo Thijssen) en deze terzijde te staan. De Raad van Advies levert gevraagd en ongevraagd adviezen aan de directie over onder andere de wijze waarop Staatsbosbeheer aansluit bij de wensen en inzichten van recreanten van de natuurgebieden. De directeur wordt bijgestaan door een financieel directeur en het bureau directieondersteuning (Staatsbosbeheer, 2015^e). Staatsbosbeheer heeft geen leden of donateurs. Dit is vastgelegd in de Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer (Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer, 1997).

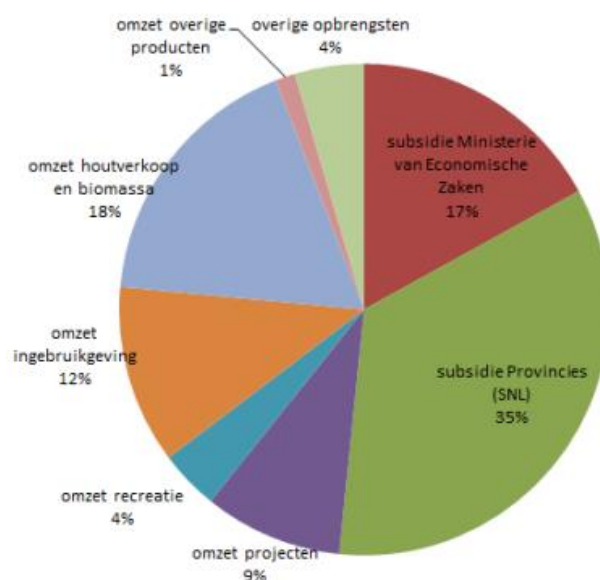
Op dit moment zijn ongeveer 960 medewerkers in dienst bij Staatsbosbeheer (waarvan 73% mannen en 27% vrouwen). Deze medewerkers zijn verdeeld over drie divisies: beheer & ontwikkeling, grond & gebouwen en beleven & benutten. Deze drie divisies zijn verder onderverdeeld naar de twaalf provincies en 62 beheereenheden. De 62 beheereenheden zijn de natuurgebieden in Nederland verspreid over de twaalf provincies (Staatsbosbeheer, 2015^f). In Bijlage I is de organisatiestructuur van

Staatsbosbeheer schematisch weergegeven. Het hoofdkantoor van Staatsbosbeheer is gevestigd in Driebergen (Staatsbosbeheer 2015^e). In totaal beheert Staatsbosbeheer 265.000 hectare bos, natuur en landschap, gebouwen en duizenden kilometers aan wandelpaden en wegen (Staatsbosbeheer, 2015^b). Van deze terreinen is 92% opengesteld voor publiek (Staatsbosbeheer, 2015^f). De terreinen variëren van de Waddeneilanden met duinen tot rivierenlandschappen met rijk begroeide oeverlanden. Enkele voorbeelden van natuurgebieden zijn de Drentse Aa gekenmerkt door onder andere heidevelden en hooilanden, Noard-Fryslân gekenmerkt door het open weidelandschap en de Veluwe gekenmerkt door heuvels en bossen (Staatsbosbeheer, 2015^{g,h,i}).

De terreinen worden ingezet voor maatschappelijke doelen zoals waterveiligheidsdoelstellingen, hout- en biomassaproductie, natuureducatie, drinkwatervoorziening, regionale economie en sociale cohesie (Staatsbosbeheer, 2015^b). Om al deze terreinen te kunnen beheren wordt Staatsbosbeheer bijgestaan door ongeveer 10.000 vrijwilligers, waarvan 5230 op structurele basis (Staatsbosbeheer, 2015^f). Om de bezoekers te informeren over de natuurgebieden, heeft Staatsbosbeheer negen grote buitencentra en zo'n 60 informatiepunten (Staatsbosbeheer, 2014). In het kader van natuureducatie biedt Staatsbosbeheer verschillende jeugdactiviteiten aan. Een voorbeeld van een educatieproject is: 'Groen Doen' (Staatsbosbeheer, 2015^j). Groen Doen levert onder andere materialen en onderwijsproducten aan scholen, maar biedt ook activiteiten in de buitenlucht aan (Groen Doen, 2015).

1.2. Financiën

Staatsbosbeheer had in 2014 een omzet van ruim €152 miljoen. Hiervan was het grootste gedeelte (52%) afkomstig van subsidies (van Ministerie van Economische zaken en van subsidieregeling Natuur en Landschap, SNL). De SNL is een doelgerichte subsidie die alleen gebruikt mag worden voor het beheren van landbouwgebieden, natuurterreinen en landschappen (Portaal Natuur en Landschap, 2015). Een ander groot aandeel van inkomsten komt vanuit houtverkoop en biomassa (18%). Het aandeel van recreatie is beduidend kleiner, namelijk 4%. Dit komt overeen met een bedrag van ongeveer €6 miljoen (Staatsbosbeheer, 2015^f). In Paragraaf 'Recreatie' wordt verder ingegaan op het aandeel inkomsten vanuit recreatie. In Figuur 1 is te zien hoe de omzet van Staatsbosbeheer is opgebouwd. In Tabel 1 zijn de opbrengen, lasten en het bedrijfsresultaat weergegeven voor de jaren 2010 tot en met 2014.

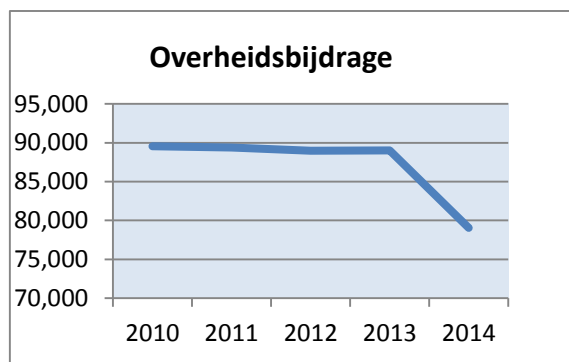

Figuur 1: Omzet Staatsbosbeheer in % 2014 (Staatsbosbeheer, 2015^f)

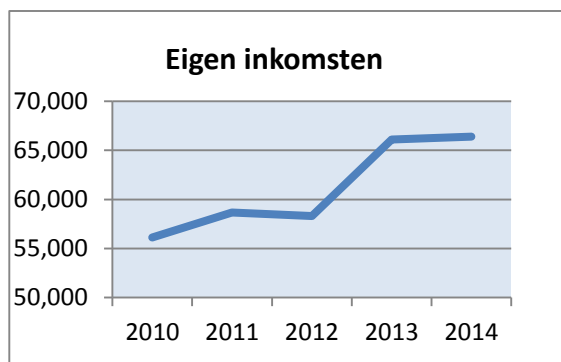
Tabel 1: Overzicht financiën Staatsbosbeheer (bedragen in € x 1.000) (Staatsbosbeheer, 2010, 2011, 2012^a, 2013, 2014)

		2010	2011	2012	2013	2014	Verschil 2010-2014
Opbrengsten	Overheidsbijdrage	89.532	89.382	88.976	89.017	79.030	+ 10.502
	Eigen inkomsten	56.123	58.677	58.304	66.122	66.408	- 10.285
	Overige opbrengsten	5.416	5.053	5.197	6.525	7.158	- 1.742
	Totaal	151.071	153.112	152.477	161.644	152.596	- 1.525
Lasten		153.794	147.613	154.296	160.921	150.451	- 3.343
Bedrijfsresultaat	Voor rente baten en belastingen	-2.723	5.499	-1.819	743	2.145	- 578
	Na belastingen	-2.113	6.472	-981	1.124	2.436	+ 323

In Tabel 1 is te zien dat de overheidsbijdrage gedurende de afgelopen vijf jaar is afgenomen en dat de eigen inkomsten zijn toegenomen. Opvallend is dat het bedrijfsresultaat na belastingen de laatste drie jaar is gestegen, de reden hiervan is de toename van eigen inkomsten en de afname van de lasten. Om een beeld te vormen van de veranderingen in de opbrengsten die in Tabel 1 te zien zijn, zijn er twee grafieken opgesteld.

Figuur 2: Overheidsbijdrage aan Staatsbosbeheer (bedragen x €1000)

Figuur 3: Eigen opbrengsten Staatsbosbeheer (bedragen x €1000)

In de grafiek in Figuur 2 is te zien dat de bijdrage die wordt geleverd vanuit de overheid het laatste jaar is afgenomen met 10 miljoen euro. Dit is een afname van ruim 11%. Daarentegen is in de grafiek in Figuur 3 te zien dat de eigen inkomsten zijn gestegen sinds 2012. Dit is een toename van bijna 14%. Binnen één jaar (2013-2014) is de overheidsbijdrage met 10 miljoen euro gedaald. De eigen inkomsten zijn dat jaar echter maar gestegen met €286.000. Dit komt neer op ruim 9,5 miljoen euro minder opbrengsten.

Recreatie

De opbrengsten vanuit recreatie bestaan onder andere uit omzet voor verblijfsrecreatie, excursies en het verkopen van artikelen (Staatsbosbeheer, 2014). In Tabel 2 is weergegeven hoe het verloop van de opbrengsten vanuit recreatie de afgelopen vijf jaar is geweest. In Tabel 2 is een omzetstijging van 28% te zien sinds 2010. Winkelverkoop, excursies en zakelijke arrangementen hebben hierin een grote bijdrage geleverd.

Tabel 2: Overzicht opbrengsten recreatie (bedragen x €1.000) (Staatsbosbeheer, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

		2010	2011	2012	2013	2014	Vershil 2010-2014
Opbrengsten recreatie	Verhuur vakantie woningen	2.190	2.197	2.019	2.060	2.085	-105
	Kampeesterreinen	1.235	1.245	1.240	1.381	1.477	+242
	Excursies, rondleidingen, verkopen	1.312	1.591	1.817	2.091	2.515	+1203
	Totaal	4.737	5.033	5.076	5.532	6.077	+1340
Lasten recreatie		1.705	1.451	2.167	1.241	1.519	-186

Voor de uitvoering van recreatie wordt in grote mate gebruik gemaakt van derden, de kosten die hieraan verbonden zijn, staan ook weergegeven in Tabel 2 (Staatsbosbeheer, 2014).

1.3. Begripsbepaling

Enkele begrippen die van belang zijn geweest binnen dit onderzoek worden hier toegelicht. De definities geven weer wat de begrippen in dit onderzoek betekenen.

<u>Best practice:</u>	Een beschrijving van een methode, een aanpak of een werkwijze, waarmee andere natuurorganisaties aantoonbaar financieel rendement hebben behaald en die voor Staatsbosbeheer om die reden mogelijk interessant is om nader te bekijken en ook toe te passen (de Groot, 2005).
<u>Gebiedszonering:</u>	Opsplitsing van een gebied in deelgebieden, op basis van bepaalde natuurwaarden en gebruiksdoelen.
<u>Hoogseizoen:</u>	Periode van juni/juli (afhankelijk van de start van de zomervakantie) tot en met augustus.
<u>Laagseizoen:</u>	Periode van november tot en met april.
<u>Naseizoen:</u>	Periode van september tot en met oktober.
<u>Natuurdoel:</u>	Een beschrijving van een bepaalde natuurkwaliteit. Wordt door de provincies gebruikt als toetsbare doelstelling voor een natuurgebied (AgriHolland B.V., 2015).
<u>Natuur-georiënteerd:</u>	Hoge betrokkenheid bij ontwikkelingen in de natuur op het gebied van flora en fauna.
<u>Natuurmonument:</u>	Terrein of water, of het samenspel tussen terreinen of wateren, dat van algemeen belang is om de natuurwetenschappelijke betekenis die het voor Nederland heeft en voor zijn natuurschoon (Overheid, 2015 ^a , Hl. Art.1b).
<u>Natuurschoon:</u>	In Nederland gelegen natuurterreinen en bossen met karakteristieke kenmerken (Overheid, 2015 ^b , Hl. Art.1a).
<u>NME-centrum:</u>	Centrum waar Natuur- en Milieueducatie gegeven wordt.
<u>Recreant:</u>	Persoon die sport- of ontspanningsactiviteiten uitvoert in het Sneekermeergebied.
<u>Sneekermeergebied:</u>	Door Staatsbosbeheer beheerd areaal in de provincie Friesland, bestaand uit de deelgebieden Galgelân, Grutte Griene, Frijerzen, Kop Bloksloot, Lytse Griene, Potskar, Swettepoel, Terkaplesterpuollen en Wikkeskar (Staatsbosbeheer, 2015 ^k).
<u>Successie:</u>	Natuurlijke of door mensen geïnitieerde opeenvolging van habitats op een bepaalde plek in een bepaalde tijd, met als gevolg een toename in het aantal plant- en diersoorten (Petersen & Westhoff, 2001).
<u>Systeemverantwoordelijkheid:</u>	Een kernverantwoordelijkheid en –taak van het ministerie van Economische Zaken (EZ). In dit geval het ondernemen met oog voor natuur en dierenwelzijn en het realiseren van (inter)nationale natuurdoelen (Rijksoverheid, 2015).
<u>Voorseizoen:</u>	Periode van mei tot en met juni/juli (afhankelijk van de start van de zomervakantie).

2. Probleembeschrijving

In de Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer (1997, HVII, art. 18, lid 1.) is bepaald dat Staatsbosbeheer voor het uitvoeren van de wettelijke taak jaarlijks geldmiddelen vanuit de begroting van EZ toegekend krijgt. Daarnaast is hierin bepaald dat Staatsbosbeheer voor de vervulling van zijn taken zelf inkomsten moet genereren (1997, HVII, art. 18, lid 2. & 3.).

Als gevolg van teruglopende overheidsfinanciering en veranderende subsidies (zie Tabel 1, Figuur 2 en 3) is het voor Staatsbosbeheer van groot belang dat er manieren gevonden worden om vanuit de terreinen die in beheer zijn (meer) inkomsten te genereren. In het Ondernemingsplan Staatsbosbeheer 2020 is uiteengezet dat Staatsbosbeheer streeft naar het vergroten van de eigen inkomsten vanuit de markt van 47% in 2015 naar 52% in 2020 (Staatsbosbeheer, 2015^b). Indien het Staatsbosbeheer voor 2020 niet lukt om het landelijk aandeel eigen inkomsten met 5% te verhogen verwacht Karin Blanksma, PR-medewerker en boswachter bij Staatsbosbeheer, dat de eerste onderdelen waarop gekort zal worden educatie en voorlichting zijn. In de Wet verzelfstandiging van Staatsbosbeheer is te lezen dat zij verantwoordelijk zijn voor het in stand houden en verder ontwikkelen van objecten met educatieve waarden (1997, HII, art. 3, lid 1.). De wet laat echter vrij welke invulling Staatsbosbeheer hieraan geeft en zodoende is dit een onderdeel waar Staatsbosbeheer in het geval van daling in de financiën minder in kan investeren zonder dat de wettelijke plicht verzaakt wordt (K. Blanksma, PR-medewerker en boswachter bij Staatsbosbeheer, persoonlijke communicatie, 1 oktober, 2015).

Staatsbosbeheer is nu bezig met de vraag hoe alle terreinen, die in beheer zijn, kunnen bijdragen aan de landelijke verhoging van 5% eigen inkomsten en hoe voorkomen kan worden dat er gekort moet worden op bijvoorbeeld educatie en voorlichting. De centrale vraag binnen dit onderzoek was dan ook:

“Welke mogelijkheden zijn er om met recreatiegerichte activiteiten en samenwerkingen in het Sneekermeeergebied een bijdrage te leveren aan het verhogen van de landelijke eigen inkomsten van 47% naar 52%?”

De uitkomsten van dit onderzoek kunnen wellicht na enige aanpassingen worden gebruikt voor andere, soortgelijke terreinen van Staatsbosbeheer.

Uit interne rapportage blijkt dat Staatsbosbeheer in het Sneekermeeergebied al eerder gestart is met het verkennen van deze mogelijkheden. In 2008 is er onder 28 recreanten door middel van interviews onderzocht met welke reden zij gebruik maakten van het Sneekermeeer, of zij op de hoogte waren van de beheerder, of zij over informatie over het gebied beschikten en of er nog zaken misten. Ruim 67% van de respondenten bleek niet op de hoogte van het feit dat Staatsbosbeheer beheerder van het gebied is. Ook kwam naar voren dat er meer behoefte was aan informatie over het gebied zelf en hoe het gebied er uitziet. Op basis van het recreantenonderzoek is in samenwerking met Provincie Friesland een folder gemaakt, die verspreid is bij ondernemers in het gebied. In de folder is informatie te vinden over het Sneekermeeergebied en over wie het gebied beheert. In de folder is ook een plattegrond van het gehele gebied toegevoegd. Het doel is dat recreanten deze folder bij ondernemingen in het gebied aangeboden krijgen en dat er hierdoor meer kennis over het gebied en het beheer van Staatsbosbeheer ontstaat. In de folder wordt verteld op welke wijze Staatsbosbeheer het gebied beheert en ook welke bijzondere flora en fauna in het gebied voorkomen. Er heeft nog geen evaluatie van de effectiviteit van deze folder plaatsgevonden. Staatsbosbeheer is op dit moment een communicatieplan voor het Sneekermeeergebied aan het schrijven. Op basis van dit communicatieplan en de resultaten uit dit onderzoek, zal een marketingplan opgesteld worden door Staatsbosbeheer over het Sneekermeeergebied (K. Blanksma, PR-medewerker en boswachter bij Staatsbosbeheer, persoonlijke communicatie, 31 augustus, 2015).

3. Doelstelling en onderzoeksvragen

Het onderzoek is uitgevoerd met als doel inzicht te krijgen in de mogelijke manieren waarop Staatsbosbeheer inkomsten kan verkrijgen uit recreatie in het Sneekermeergebied. Hieronder worden de onderzoeksvragen weergegeven.

Hoofdvraag:

Welke mogelijkheden zijn er om met recreatiegerichte activiteiten en samenwerkingen in het Sneekermeergebied een bijdrage te leveren aan het verhogen van de landelijke eigen inkomsten van 47% naar 52%?

Deelvragen:

1. Wie zijn de recreanten in het Sneekermeergebied en wat zijn de demografische en geografische kenmerken?
2. Wat zijn de recreatiewensen van de recreanten?
3. Waarom hebben recreanten gekozen voor recreatie in het Sneekermeergebied?
4. Wat zijn de huidige activiteiten die worden aangeboden door Staatsbosbeheer met betrekking tot recreatie in het Sneekermeergebied en wat leveren deze financieel op?
5. In hoeverre sluit het huidige aanbod van activiteiten van Staatsbosbeheer in het Sneekermeergebied aan op de recreatiewensen van de recreanten en wat kan hieraan worden verbeterd?
6. Welke best practices bestaan er om uit natuurgebieden financieel rendement te halen en zijn geschikt voor toepassing in het Sneekermeergebied?
7. Hoe kan Staatsbosbeheer meer inkomsten genereren uit de huidige, aangeboden activiteiten in het Sneekermeergebied?
8. Welke mogelijkheden zijn er om nieuwe activiteiten aan te bieden waardoor er meer inkomsten kunnen worden gegenereerd in het Sneekermeergebied?
9. Welke samenwerkingen met recreatieondernemingen in en rondom het Sneekermeergebied zijn mogelijk voor Staatsbosbeheer in combinatie met de huidige of nieuwe activiteiten?
10. Wat kunnen de verbeterde en/of nieuwe activiteiten en mogelijke samenwerkingsverbanden met recreatieondernemingen financieel opleveren voor Staatsbosbeheer?

4. Sneekermeergebied

Staatsbosbeheer heeft in de provincie Friesland veertien natuurgebieden in beheer (Staatsbosbeheer, 2015¹). Dit onderzoek richt zich alleen op het Sneekermeergebied. Staatsbosbeheer denkt dat het Sneekermeer met 1200 hectare druk bezocht recreatieterrein een goed startpunt is om te inventariseren wat de mogelijkheden voor het verkrijgen van inkomsten uit recreatie in de beheerde terreinen zijn (K. Blanksma, Pr-medewerker en boswachter bij Staatsbosbeheer, persoonlijke communicatie, 1 oktober, 2015; Staatsbosbeheer, 2015²). In Afbeelding 2 is te zien welke deelgebieden samen het Sneekermeergebied vormen.

Afbeelding 2: Sneekermeergebied (Staatsbosbeheer & Provincie Friesland, 2008)

De rode cirkels in Afbeelding 2 omcirkelen de negen deelgebieden die samen het Sneekermeergebied vormen (Staatsbosbeheer, 2015³), namelijk:

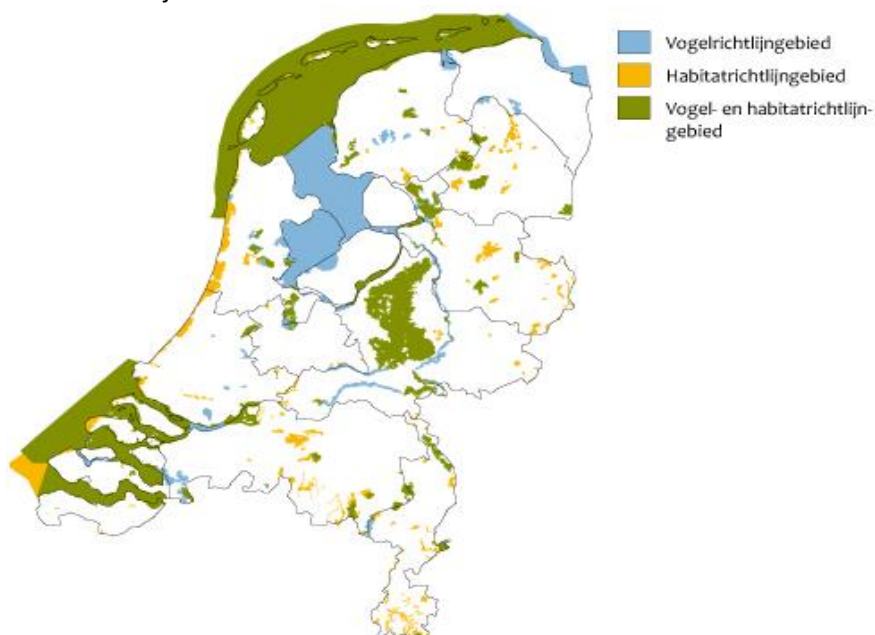
- Galgelân
- Grutte Griene
- Kop Bloksloot (Kop Blokslaet)
- Lytse Griene
- Potskar
- Wikkeskar
- Frijgerzen
- Terkaplesterpuollen
- Swettepoel

Deze negen deelgebieden vormen samen de basis voor het onderzoek. Deze deelgebieden verschillen onderling niet in habitattypen en in de recreanten die gebruik maken van het gebied (H. van der Wal, veldmedewerker en PR-medewerker Staatsbosbeheer, persoonlijke communicatie, 13 oktober, 2015).

Het Sneekermeeergebied behoort tot de gemeenten De Friese Meren en SúdWest Fryslân. Het gebied heeft een open karakter en wordt getypeerd door grotere en kleinere wateren, graslanden, rietlanden en wilgenbosjes (Altenburg & Wymenga, 2014). Deze afwisseling van landschap zorgt voor mogelijkheden voor zeer divers gebruik. Het gebied is zeer geliefd bij allerlei recreanten zoals watersporters, wandelaars en fietsers. Zij maken onder andere gebruik van het water, de polders en de horecalegelegenheden. Het gebied is door zijn natte graslanden ook zeer belangrijk voor moeras-, weide- en watervogels zoals de kleine rietgans, goudplevieren, grutto's en kieviten. Het Sneekermeeergebied is het gehele jaar toegankelijk en biedt hierdoor zowel in de winter als in de zomer een plek waar mens en dier tot rust kunnen komen (Staatsbosbeheer, 2015^k).

4.1. Natura 2000

Het Sneekermeeergebied is een Natura 2000-gebied. Dit houdt in dat het een natuurgebied is dat valt onder de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (CBS, PBL, Wageningen UR, 2013^a). Deze richtlijnen hebben als doel in heel Europa bescherming te geven aan wilde flora en fauna en hun habitat in stand te houden (CBS, PBL, Wageningen UR, 2013^b). Doordat Europa erg groot is, is er veel variatie in landschappen en klimaten. Zo bestaat Oostenrijk bijvoorbeeld voor 80% uit bergen en wordt Nederland juist gekenmerkt door deltalandschap (Bergwijzer, 2015; Rijksoverheid, 2009). Deze afwisseling zorgt voor een leefgebied voor veel verschillende dier- en plantensoorten. Door onder andere verdroging, intensivering van de landbouw, verstedelijking en lucht- en waterverontreiniging verdwijnen leefgebieden en daarmee ook de bijbehorende dier- en plantensoorten (Staatsbosbeheer, 2015^m). Om deze gebieden te beschermen en verdere achteruitgang van dier- en plantensoort tegen te gaan, heeft de Europese Unie als uitwerking van de twee richtlijnen een netwerk van beschermde natuurgebieden opgericht: de Natura 2000-gebieden (CBS, PBL, Wageningen UR, 2013^a). In de aangewezen Natura 2000-gebieden zijn de meest kwetsbare of bijzondere wilde flora en fauna uit Europa te vinden (Staatsbosbeheer, 2015^m). Door de bescherming van deze habitats krijgen de hiervan afhankelijke dier- en plantensoorten een kans om zich te herstellen. De beschermingsdoelen die in de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn zijn geformuleerd, zijn in 2005 in Nederland vertaald naar nationale wetgeving in de Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet (Overheid, 2015^{a,c}). In Nederland liggen 166 gebieden die behoren tot het Natura 2000-netwerk. De totale omvang van deze Nederlandse gebieden is ongeveer één miljoen hectare (Altenburg & Wymenga, 2014). Afbeelding 3, op de volgende pagina, laat zien welke gebieden in Nederland onder de Vogelrichtlijn- en de Habitatrichtlijn vallen.

Afbeelding 3: Natura 2000-gebieden Nederland, 2012 (CBS, PBL, Wageningen UR, 2013^a)

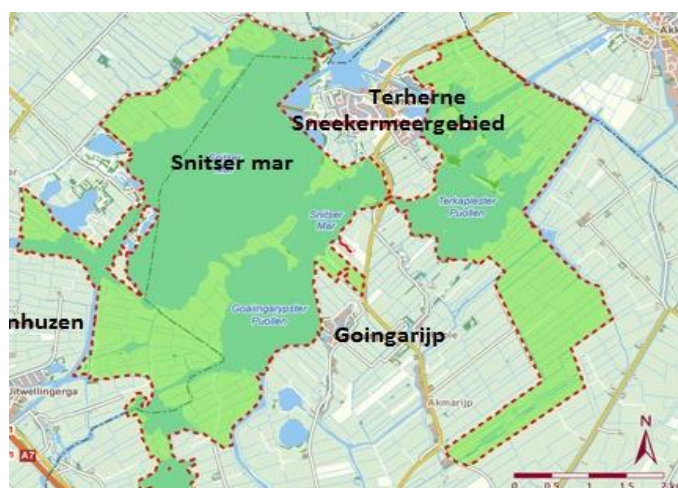
In Nederland leven 95 vogelsoorten die ook in de Vogelrichtlijn voorkomen. Daarnaast zijn er nog 31 andere diersoorten, 5 plantensoorten en 51 habitattypen waarvoor Nederland verantwoordelijk is voor bescherming en instandhouding (Altenburg & Wymenga, 2014). Deze gebieden in Nederland bestaan uit onder andere slik- en zandplaten, duinbossen, zure vennen en heide. Voorbeelden van belangrijke diersoorten zijn de dwergmeeuw, bergeend, kleine modderkruiper en het pimperlauwtje (Economische Zaken, 2015). De Natura 2000-gebieden komen voor een groot deel overeen met de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De EHS is een belangrijk onderdeel van het Nederlandse natuurbeleid. Met de EHS wordt gestreefd naar natuurgebieden die onderling met elkaar verbonden zijn, waardoor het voor flora en fauna mogelijk wordt om zich op verschillende plaatsen in Nederland te vestigen. Door het netwerk wordt voorkomen dat flora en fauna in geïsoleerde gebieden uitsterven (Compendium voor de leefomgeving, 2015^a). De Habitatrictlijn komt helemaal overeen met de gebieden van de EHS en de Vogelrichtlijngebieden vallen hier gedeeltelijk onder (Compendium voor de leefomgeving, 2015^b).

4.2. Natuurwaarden Sneekermeergebied

In Afbeelding 4 is te zien welke gebieden in en rondom het Sneekermeer onder Natura 2000 vallen. Habitattypen die het Sneekermeergebied tot Natura 2000 maken zijn de oeverlanden, de eilanden en de watergebieden (Staatsbosbeheer & Provincie Friesland, 2008). Het Sneekermeergebied is aangewezen

voor vier broedvogelsoorten, namelijk de: rietzanger, kempfaan, porseleinhoen en kwartelkoning. Voor de rietzanger, porseleinhoen en kwartelkoning wordt gestreefd naar het behoud van de huidige gebiedssituatie. Voor de kempfaan wordt gestreefd naar verbeteringen van leefgebied zodat er uiteindelijk minimaal 20 broedparen een nestplaats kunnen vinden (Altenburg & Wymenga, 2014). Naast de broedvogels zijn er nog veertien niet-broedvogels waarvoor het

Sneekermeergebied aangewezen is als belangrijk gebied voor de instandhouding van de soort. Dit geldt voor de: kleine rietgans, kolgans, brandgans, smient, kraakeend, wilde eend, wintertaling, slobeend, goudplevier, meerkoet, kievit, grutto, wulp en kempfaan. Voor de niet-broedvogels wordt gestreefd naar het behoud van de huidige gebiedssituatie (Altenburg & Wymenga, 2014).

Afbeelding 4: Natura 2000-gebied Sneekermeer (Altenburg & Wymenga, 2014)

4.3. Sneek is meer

Het Sneekermeergebied is niet de enige plek in Noord-Nederland waar in de natuur of op het water gerecreëerd kan worden. Als er gekeken wordt naar de provincies Friesland, Drenthe en Groningen komen er naast het Sneekermeergebied nog 33 Natura 2000-gebieden voor (Compendium voor de leefomgeving, 2015^c; Provincie Friesland, 2015; Synbiosys, 2015^a). Het Sneekermeergebied onderscheidt zich van deze andere gebieden doordat het gebied een aaneenschakeling is van meerdere kleine meren en een groot meer, en omdat er zowel recreatie op het water als op de kant mogelijk is. De openheid, rust, schoonheid en variatie in de kleine tussengebieden geven het landschap van het Sneekermeer betekenis (K. Blanksma, PR-medewerker en boswachter bij Staatsbosbeheer, persoonlijke communicatie, 1 oktober, 2015). De stad Sneek ligt direct aan het Sneekermeer en in het Sneekermeergebied liggen meerdere dorpen die goed bereikbaar zijn vanaf zowel wandel- als fietspaden als vanaf het water. Dit alles maakt het Sneekermeer tot een uniek gebied voor recreatie (Pennewaard, 2015).

5. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt een onderbouwing gegeven van de vormgeving van het onderzoek, de onderzoekspopulatie en de wijze van dataverzameling en –verwerking.

5.1. Onderzoektype- en ontwerp

Dit onderzoeksrapport is geschreven op basis van een kwalitatief eenmalig surveyonderzoek. Het type onderzoek dat is uitgevoerd, is beschrijvend (Baarda, 2014). Hiervoor is gekozen omdat een systematische ordening van de huidige situatie in het Sneekermeeergebied nodig was. Met de gefundeerde theoriebenadering kon vanuit de verzamelde gegevens een theorie geformuleerd worden over de verschillende mogelijkheden in het gebied om vanuit recreatieve activiteiten inkomsten te verkrijgen (Baarda, Bakker, Fischer, de Goede, Julsing, Peters, 2013). Binnen deze theorie is het noodzakelijk meerdere partijen over hetzelfde onderwerp te interviewen. Door gebruik te maken van dit onderzoekontwerp hingen de verzamelde gegevens niet van toeval af. Een deel van de kwaliteit van dit onderzoek is hierdoor gewaarborgd, omdat de verzamelde gegevens vergelijkbaar zijn (Baarda et al, 2013).

5.2. Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie binnen dit onderzoek bestaat uit vier groepen. In Tabel 3 zijn deze groepen en het aantal respondenten per groep weergegeven. In dit onderzoeksrapport worden deze groepen vanaf dit moment benoemd als onderzoekspopulatie.

Tabel 3: Overzicht onderzoekspopulaties

Onderzoekspopulatie	Aantal respondenten
Recreanten in het Sneekermeeergebied	6
Medewerkers van Staatsbosbeheer	6
Recreatieondernemingen in het Sneekermeeergebied	11
Best practices	4

Voor aanvang van het onderzoek waren vijf onderzoekspopulaties geformuleerd (Klein & de Kroon, 2015). Gedurende het onderzoek bleek dat enkele wijzigingen in deze populaties nodig waren.

Oorspronkelijk zou een lid van de Raad van Advies benaderd worden voor een interview over het recreatiebeleid (Klein & de Kroon, 2015). Naar aanleiding van een telefoongesprek met de secretaris van de Raad van Advies, bleek dat het voor dit onderzoek waardevoller zou zijn om het provinciehoofd van Friesland te benaderen. Zodoende is de onderzoekspopulatie ‘Raad van Advies’ komen te vervallen en is aan de populatie ‘Medewerkers van Staatsbosbeheer’ het provinciehoofd van Friesland toegevoegd.

In totaal zijn 27 respondenten betrokken bij dit onderzoek. Verspreid over vier onderzoekspopulaties hebben er 25 individuele interviews plaatsgevonden. Binnen de onderzoekspopulatie ‘Best practices’ hebben twee interviews plaatsgevonden en zijn twee gebieden onderzocht door middel van een deskresearch. Ter aanvulling van dit deskresearch zijn telefonisch enkele vragen gesteld.

Tijdens de dataverzameling trad het laagseizoen in waardoor een laag aantal recreanten aangetroffen werd in het Sneekermeeergebied. Deze respondenten geven daardoor een beeld over de winterrecreant van het gebied en niet over de zomerrecreant. Om een beeld te kunnen vormen van de zomerrecreant zijn enkele onderzoekspopulaties als informant gebruikt. Dit betreft de onderzoekspopulaties ‘Recreatieondernemingen’ en de ‘Medewerkers van Staatsbosbeheer’. Om deze reden worden de verzamelde gegevens vanuit de informanten los bekeken van de verzamelde gegevens van de recreant zelf. De juiste informatie is met elkaar vergeleken, waardoor de kwaliteit van het onderzoek gewaarborgd is. Om de validiteit van de verzamelde gegevens te waarborgen zijn alle respondenten individueel geïnterviewd. Door voorafgaande bij de respondent aan te geven dat de gegevens anoniem verwerkt zouden worden ontstond er voor de respondent meer vrijheid van spreken. Daarnaast is bewust omgegaan met de manier van vragen stellen, zodat de vraag maar op

één manier te interpreteren was. Dit werd door de onderzoekers gecontroleerd met doorvragen en korte samenvattingen. Het onderzoek is bruikbaar voor Staatsbosbeheer, omdat de resultaten en adviezen een basis gaan vormen voor het Marketingplan Sneekermeer. De onafhankelijkheid van het onderzoek is gewaarborgd doordat de opdrachtgever geen invloed heeft gehad op de resultaten. Drie van de vier onderzoekspopulaties zijn representatief. De onderzoekspopulatie 'Recreanten' is niet representatief te noemen, omdat het enkel een beeld geeft van de winterrecreant. De overige drie populaties zijn daarentegen wel representatief. De kwaliteit van de data-analyse is gewaarborgd door gebruik te maken van bekende methodologie en van computerondersteuning. Een uitgebreide beschrijving van alle aspecten die de kwaliteit van dit onderzoek waarborgen is te vinden in het onderzoeksvoorstel (Klein & de Kroon, 2015). Bij de verzamelde gegevens is binnen verschillende onderzoekspopulaties verzadiging opgetreden. Verzadiging houdt in dat er zich geen nieuwe informatie meer voordoet in nieuwe interviews. In de volgende paragrafen wordt per onderzoekspopulatie kort toegelicht op welke wijze de respondenten geselecteerd zijn en of verzadiging optrad. Ook worden de eventuele wijzigingen ten opzichte van het onderzoeksvoorstel van Klein & de Kroon (2015) besproken.

Recreanten

De recreanten vormden de eerste onderzoekspopulatie. Via winterrecreanten is gepoogd inzicht te krijgen in de demografische en geografische kenmerken. Daarnaast is informatie verzameld over de recreatiewensen en de reden van bezoek aan het Sneekermeergebied. Vanwege een laag respons is geen representatief beeld gevormd. Hierop wordt verder ingegaan in Hoofdstuk 7 Discussie.

Tijdens de vier bezoeken aan het Sneekermeergebied zijn gebracht zijn negen recreanten benaderd. Uiteindelijk hebben zes daarvan als respondent deelgenomen aan het onderzoek. De overige drie personen hadden geen tijd of zin om deel te nemen aan het onderzoek. De vooraf gestelde methode van steekproefbepaling (Klein & de Kroon, 2015) bleek niet succesvol. Er waren te weinig recreanten aanwezig om selectie aan de hand van intervallen te laten plaatsvinden. Daarom is besloten alle aanwezige recreanten tijdens het bezoek te benaderen. Door het slechte weer hebben de onderzoekers besloten eerdere vaststelling van dagen waarop de recreanten benaderd zouden worden (Klein & de Kroon, 2015) te laten vervallen. Hiervoor is gekozen omdat de weersvooruitzichten in de weekenden van de dataverzamelingsperiode dusdanig slecht waren dat er niet gerekend kon worden op voldoende aanwezigheid van recreanten. Van de zes respondenten waren vier personen met honden aan het wandelen. Binnen deze categorie recreanten is al in een vroeg stadium van de dataverzameling verzadiging opgetreden. Er kwam na het vierde interview namelijk geen nieuwe informatie meer naar boven. Om die reden is er voor gekozen binnen de categorie 'recreant met hond' geen nieuwe recreanten meer te benaderen. Van de andere twee respondenten viel één persoon onder de categorie 'wandelaar' en één persoon onder de categorie 'visser'. Binnen deze laatste twee categorieën kan niet gesproken worden van verzadiging, omdat van elke categorie maar één respondent geïnterviewd is.

Medewerkers Staatsbosbeheer

De medewerkers van Staatsbosbeheer vormden de tweede onderzoekspopulatie. Via de medewerkers is inzicht verkregen in het huidige activiteitenaanbod, de gebruikers, de inkomsten, het succes van de activiteiten en de mogelijke samenwerkingsverbanden met recreatieondernemingen. Daarnaast hebben de medewerkers als informant gediend wat betreft de kennis over recreanten van het Sneekermeergebied. Binnen deze onderzoekspopulatie is geen steekproeftrekking gedaan (Klein & de Kroon, 2015). Om de onafhankelijkheid van het onderzoek te waarborgen is de opdrachtgever van dit onderzoek, werkzaam bij Staatsbosbeheer als PR-medewerker en boswachter, niet geïnterviewd.

In deze onderzoekspopulatie zijn zes respondenten met de volgende functies benaderd:

- Twee veldmedewerkers beheer
- Eén junior boswachter, Buitengewoon Opsporingsambtenaar (BOA) en educatief medewerker
- De communicatieadviseur van Noord-Nederland
- De landelijke recreatieadviseur
- Het provinciehoofd van Friesland

Omdat de functies van de respondenten erg van elkaar verschillen is het niet mogelijk om van totale verzadiging van de verzamelde gegevens te spreken. De respondenten bekeken het Sneekermeegebied allen vanuit eigen functieperspectief. Hierdoor kwam er tijdens elk interview veel nieuwe informatie naar boven. Wat betreft de inzichten/meningen over recreatieactiviteiten, samenwerkingen en inkomsten vanuit recreatie kan wel over verzadiging gesproken worden.

Recreatieondernemingen in het Sneekermeegebied

Recreatieondernemingen in het Sneekermeegebied hebben de derde onderzoekspopulatie gevormd. Binnen deze onderzoekspopulatie is onderzocht wie de gebruikers van de ondernemingen zijn, of er kennis is van het beheer van Staatsbosbeheer en of er mogelijkheden zijn tot samenwerking. Daarnaast hebben de recreatieondernemingen als informant gediend wat betreft de kennis over recreanten van het Sneekermeegebied. In het Sneekermeegebied bevinden zich 145 recreatieondernemingen. In Tabel 4 is te zien dat de recreatieondernemingen onderverdeeld zijn in acht verschillende categorieën. Binnen de categorie Restaurant/café zijn alleen ondernemingen meegenomen die vlak langs het Sneekmeer liggen (Klein & de Kroon, 2015).

Tabel 4: Aantal recreatieondernemingen in het Sneekermeegebied per categorie

Categorie recreatieonderneming	Aantal aanwezig in en rondom het Sneekermeegebied	Aantal respondenten
Bootverhuur	39	2
Fietsverhuur	5	1
Havens	39	2
Musea	3	1
Overnachtingen	29	2
Restaurant/café	18	1
Rondvaarten	7	1
VVV	5	1

In Tabel 4 is te zien hoeveel ondernemingen er per categorie als respondent nodig waren. Dit aantal is gebaseerd op het aantal ondernemers binnen die categorie. Gezien het kwalitatieve ontwerp van dit onderzoek en het tijdsplan was het niet mogelijk alle recreatieondernemingen te benaderen. Via acht niet-gerichte, enkelvoudige aselechte steekproeven is in Excel binnen elke categorie een steekproeftrekking gedaan (Klein & de Kroon, 2015). Excel geeft door de toevoeging van een kolom 'ASELECT' elke onderneming een unieke code (van 0 tot 1). Na sortering van deze codes van laag naar hoog was te zien welke onderneming(en) uit de steekproef gekomen waren (met het laagste getal).

In Tabel 5 is te zien welke elf recreatieondernemingen bereid zijn gevonden als respondent deel te nemen aan het onderzoek. Het totaaloverzicht van waaruit deze steekproeven gedaan zijn is te vinden in Bijlage II.

Tabel 5: Uiteindelijk geïnterviewde recreatieondernemingen Sneekermeegebied

Categorie	Naam bedrijf
Bootverhuur	Recreatiecentrum Sneek
	Het toppunt Sneek
Fietsverhuur	Fietsverhuur Profile Sneek
Havens	Paviljoen Sneekmeer
	De Watervriend

Musea	Kameleondorp
Overnachtingen	Tusken de Marren
	Marina de Friese Meren
Restaurant/Café	Picknickers
Rondvaarten	Terherne haven
VVV	VVV Sneek

In Tabel 5 is te zien dat binnen elke categorie het gewenste aantal respondenten behaald is. Ook is te zien dat uit de originele eerste steekproeftrekking (Klein & de Kroon, 2015) vier ondernemingen zijn overgebleven. In Bijlage II a, b, c en d is een schematisch overzicht van het steekproefkader en de steekproeftrekkingen te vinden. Binnen de elf afgenomen interviews is in hoge mate verzadiging opgetreden. Gedurende de laatste interviews kwam er over vier onderwerpen geen nieuwe informatie meer naar boven. Dit betrof de onderwerpen 'gebruikers en recreanten van het gebied', 'interesse in samenwerkingsmogelijkheden met Staatsbosbeheer' en 'kennis van de onderneming over Staatsbosbeheer als beheerder en als aanbieder van recreatieve activiteiten in het Sneekermeergebied.

Best practices

Binnen deze onderzoekspopulatie is onderzocht welke succesvolle recreatieve activiteiten uit andere natuurgebieden toegepast zouden kunnen worden in het Sneekermeergebied. Er is alleen gekeken naar natuurgebieden waar waterrecreatie mogelijk is. De oorspronkelijke onderzoekspopulatie bestond uit natuurgebieden die aan de volgende criteria voldeden (Klein & de Kroon, 2015):

- Het natuurgebied is een Natura 2000-gebied;
- van vergelijkbaar oppervlak als het Sneekermeergebied (tussen de 1000 en 2500 hectare);
- het natuurgebied mag niet door Staatsbosbeheer (mede)beheerd worden;
- er is mogelijkheid tot waterrecreatie in het natuurgebied.

In totaal waren er vijf natuurgebieden die aan deze criteria voldeden (Klein & de Kroon, 2015). Vanuit het steekproefkader in Bijlage III a is een gerichte, typerende steekproef uitgevoerd in Excel. Hierbij zijn twee gebieden geselecteerd. De geselecteerde gebieden zijn het Zuidlaardermeergebied en het Zwarte meer.

Vanuit het best practices deskresearch naar het Zuidlaardermeergebied en het Zwarte meer is weinig informatie gekomen. Daarom werd besloten de beheerders van deze gebieden telefonisch enkele vragen te stellen ter aanvulling van het deskresearch. Daarnaast is ervoor gekozen het best practices research uit te breiden met twee gebieden. Volgens Staatsbosbeheermedewerkers waren het Lauwersmeer, de Biesbosch, het Veluwemeer, de Oosterschelde en Grevelingen potentieel nuttige vergelijkbare gebieden. In deze gebieden wordt veel gebruik gemaakt van de aangeboden recreatieactiviteiten die door natuurbeheerders georganiseerd worden. Deze gebieden voldeden allen niet aan de eerder gestelde criteria en daarom zijn deze criteria komen te vervallen. Binnen de gebieden zijn er twee geselecteerd via een gerichte, aselechte steekproef in Excel. In Bijlage III b is het steekproefkader te vinden. De twee gebieden die zijn geselecteerd zijn de Biesbosch en de Oosterschelde. Bij dit aanvullende onderzoek is ervoor gekozen telefonisch met beheerders van het gebied te spreken. Op deze manier kon direct gevraagd worden naar de nodige informatie en kon, waar nodig, doorgevraagd worden over onduidelijkheden. Binnen deze onderzoekspopulatie kan niet gesproken worden van verzadiging. Gedurende de dataverzameling bleef nieuwe informatie naar boven komen. Vanwege de tijdsplanning was het echter niet mogelijk nog meer vergelijkbare gebieden toe te voegen aan het onderzoek.

5.3. Dataverzamelmethode

Om binnen de verschillende onderzoekspopulaties alle nodige informatie te kunnen verzamelen zijn diepgaande interviews gehouden en is gebruik gemaakt van deskresearch (Baarda, 2014). Naast deze methodes is ook gebruik gemaakt van de methode 'best practices'. Op deze manier kon onderzocht

worden of in andere natuurgebieden waar waterrecreatie mogelijk is voorbeelden liggen voor het Sneekermeeergebied. In Bijlage IV zijn de topiclijsten te vinden die structuur boden aan de interviews. Binnen het deskresearch is zowel gebruik gemaakt van bestaand materiaal dat via interne documenten van Staatsbosbeheer verkregen is als van literatuur en wetenschappelijke artikelen. Binnen de onderzoekspopulatie 'Best practices' zijn deze methoden met elkaar gecombineerd. Tijdens het interviewen waren beide onderzoekers aanwezig. Eén onderzoeker was verantwoordelijk voor het interviewen van de respondent. De andere was verantwoordelijk voor het bewaken van het vraagproces, het opnemen van het interview en het stellen van aanvullende vragen. Indien één van de onderzoekers niet aanwezig kon zijn werd het interview door één onderzoeker uitgevoerd. Op deze manier kon aan de tijdsplanning worden vastgehouden. Bij 21 interviews waren beide onderzoekers aanwezig. Vier interviews zijn, in verband met ziekte, door één onderzoeker uitgevoerd.

5.4. Dataverwerkingsmethode

Voor het opnemen van de interviews is gebruik gemaakt van een audiorecorder. De opnames zijn teruggeluisterd en uitgetypt tot transcripten. De transcripten zijn vervolgens gesegmenteerd in categorieën en opgenomen in het computerprogramma Kwalitan. Volgens Fred Westers en Vincent Peters, auteurs van het boek 'Kwalitatieve analyse, uitgangspunten en procedures' (2009), is Kwalitan het enige programma dat specifiek vanuit het perspectief van de gefundeerde theoriebenadering is ontwikkeld. De segmenten zijn vervolgens gekarakteriseerd door er bepaalde codes aan toe te kennen. Door middel van deze codes konden uit de verzamelde gegevens conclusies getrokken worden. Het data-analyseproces bestond uit vier fasen (Klein & de Kroon, 2015). Ter demonstratie van deze vier fasen wordt in Bijlage V het analyseproces doorlopen. Dit wordt gedaan aan de hand van een transcript van de onderzoekspopulatie '*Recreatieondernemingen*'.

6. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten besproken die voor beantwoording van de onderzoeksvragen zorgen. De onderzoeksvragen zijn te vinden in Hoofdstuk 3. De resultaten worden per onderdeel besproken. In Bijlage VI is per onderzoekspopulatie een compleet overzicht van de resultaten te vinden. Als voor de beantwoording van een onderzoeksvraag gegevens van verschillende onderzoekspopulaties nodig waren is dit uitgesplitst in 'Volgens de recreant', 'Volgens de recreatieondernemer' enzovoort.

6.1. Recreanten Sneekermeegebied

Onderstaande resultaten geven weer wie de recreant van het Sneekermeegebied is. Er wordt ingegaan op de demografische en geografische kenmerken, de recreatiewensen en de reden van bezoek aan het Sneekermeegebied.

Volgens de recreant

Binnen de onderzoekspopulatie 'Recreanten' zijn zes respondenten geïnterviewd. Alle interviews hebben buiten het hoogseizoen plaatsgevonden. Daardoor kunnen geen uitspraken gedaan worden over de gehele recreantpopulatie van het Sneekermeegebied. Er kan alleen een beeld worden geschetst van de winterrecreant. In Tabel 6 worden de demografische en geografische kenmerken van de respondenten weergegeven. De volledige resultaten zijn te vinden in Bijlage VI a.

Tabel 6: Demografische en geografische kenmerken recreanten Sneekermeegebied

Recreant	Leeftijd	Geslacht	Woonplaats	Leefsituatie	Werk
1	50+	Vrouw	Elst	Alleenstaand	Ja
2	50+	Vrouw	Elst	Partner	Ja
3	49	Vrouw	Mantgum	Alleenstaand	Nee
4	41	Man	Joure	Partner, 2 kinderen	Ja
5	57	Vrouw	Joure	Partner, 1 kind	Ja
6	60-65	Vrouw	Sneek	*	*

*geen gegevens

In Tabel 6 is te zien dat de geïnterviewde recreanten allemaal ouder zijn dan 40 jaar. Daarnaast is te zien dat alle respondenten afkomstig zijn uit de provincie Friesland.

In Tabel 7 is te zien met welke reden de recreant het Sneekermeegebied bezoekt, hoe vaak de recreant aanwezig is, op welke locatie het interview heeft plaatsgevonden en op welke andere locaties in het Sneekermeegebied de recreant komt. In Hoofdstuk 4 is een overzichtskaart van het Sneekermeegebied te vinden waarop de interviewlocaties zichtbaar zijn.

Tabel 7: Recreatiewensen recreanten

Recreant	Reden bezoek	Hoe vaak bezoek	Locatie interview	Andere locatie Sneekermeegebied
1	Wandelen met de hond	2 à 3 keer in de week	Potten	Swettepoel
2	Wandelen met de hond	2 dagen in de week	Potten	Swettepoel
3	Wandelen met de hond	3 keer in de week	Potten	Swettepoel
4	Vissen	Paar keer per jaar	Swettepoel	Sneekmeer zelf
5	Wandelen met de hond	*	Kop Bloksloot	Swettepoel
6	Wandelen	Regelmatig	Kop Bloksloot	Potten

*geen gegevens

Te zien is dat vier van de zes ondervraagde recreanten in het gebied waren om hond(en) uit te laten. Eén was er om te vissen en één om een wandeling te maken. Alle hondeneigenaren gaven aan het gebied regelmatig te bezoeken (gemiddeld drie dagen per week). Twee recreanten gaven aan tijdens bezoek aan het Sneekermeergebied geen gebruik te maken van recreatieondernemingen. Eén recreant gaf aan wel eens wat te drinken in Sneek, bij de Potten of bij het Paviljoen Sneekermeer.

Volgens de recreatieondernemer

De recreatieondernemers zijn binnen dit onderzoek onder andere informant over de recreanten geweest. Door via de recreatieondernemingen te inventariseren wie de gebruikers van deze ondernemingen zijn kon een beeld gevormd worden over wie de zomerrecreanten van het Sneekermeergebied volgens de recreatieondernemingen zijn. Deze informatie wordt daarom los van de verzamelde gegevens van de recreant bekeken. In Tabel 8 is een overzicht te zien met daarin informatie over de gebruikers van de recreatieondernemingen. Gedurende de interviews met de recreatieondernemingen is specifiek gevraagd naar gegevens over de zomerrecreant. Onderstaande gegevens geven daarom een beeld over de zomerrecreant van het Sneekermeergebied. In Bijlage VI b zijn alle resultaten uitgebreid weergegeven.

Tabel 8: Zomerrecreant Sneekermeergebied

Recreatie-onderneming	Samenstelling gebruikers	Leeftijd gebruiker	Herkomst gebruikers	Recreatiewensen	
				Aanwezig	Gemist
Fietsverhuur Profile Sneek	Gezinnen, gepensioneerden	6 – 90+	Niet uit deze omgeving. Uit Noord-Holland of verder	- Fietsen rondom Sneekermeer of verder richting Makkum, Oudemirdum, Harlingen en Stavoren - Alleen fietsen, geen behoefte aan musea tijdens deze tocht	- Arrangementen met een hapje/drankje - Doe-dingen tijdens het arrangement met eventueel een boswachter - Mountainbike-route
Het Toppunt Sneek	Stelletjes zonder kinderen en groepen tot acht personen	18 – 80	Randstad, Vlaanderen, Duitsland	- Mensen fietsen voornamelijk in de omgeving, minder wandelen	- Wegwijsbordjes - Plek om koffie te drinken buiten het hoogseizoen
De Watervriend	Gepensioneerden, alleenstaanden, tweeverdieners met of zonder kinderen	4 – 99+	Noordoost-Nederland, België, Zwitserland, Duitsland	- Levendige jachthaven met speelplek voor de kinderen - Varen richting (en op) Sneekermeer - Niet veel behoefte aan arrangementen, zoeken veel zelf uit via internet	- Plekken om makkelijk het water in te komen om te zwemmen
Kameleondorp	Basisscholen, Mbo-scholen, gezinnen, families, bedrijven	6 – 99+	Vanuit Nederland vanaf max. 1 uur 15 min rijafstand. Duitsland, België	- Mogelijkheden voor quality time met de familie, waarbij kinderen zich ook zelfstandig actief kunnen vermaken. - Activiteiten voor de kinderen in de natuur - Een winteruitje geschikt voor kinderen	- Activiteiten die tijdens het varen gedaan kunnen worden door kinderen
Marina de Friese Meren	Gezinnen, families, bedrijven, stelletjes, echtparen	4 – 99+	Hele wereld	- Merendeel komt niet speciaal voor de natuur, een enkeling wel	- Respondent geeft aan dit niet te weten

Paviljoen Sneekermeer	Groepen vrienden, stelletjes of bedrijven. Weinig gezinnen en families	4 – 99+	Heel Nederland en Duitsland en België	- Persoonlijke aandacht. - Verblijfsduur van een weekend	- Plek waar bootonderdelen te verkrijgen zijn - Landrecreatie - Informatie over het gebied (bebording) - Wandeltochten
Picknickers	Inwoners directe omgeving, huurders vakantiehuisjes, zeilers	21 – 60	Uit heel Nederland, Duitsland, België	- Biologische, regionale en mooi vormgegeven producten - Rust en ruimte	- Luxueuze en hippe activiteiten - Slecht weer activiteiten - Aanlegplaatsen, stroomvoorziening en sanitaire voorzieningen
Recreatiecentrum Sneek	Gezinnen, families, bedrijven, stelletjes, echtparen	4 – 99+	Hele wereld	- Watersport gerelateerde zaken (varen, boot kijken, vissen, zwemmen)	- Beleving, iets te doen tijdens het varen
Tusken de Marren	Gezinnen, werkenden, alleenstaanden, pas gescheiden mensen	4 – 99+	Uit heel Nederland, Duitsland, Engeland, Italië	- Luxueuze overnachtingen - Varen richting en op het Sneekermeer - Geen behoefte om tussendoor af te meren en wat te ondernemen	- Bordjes met informatie over het gebied - Aanspreekpunt/informatiecentrum
Terherne haven	Gezinnen, bedrijven	30 – 50	Nederland, Duitsland	- Rust	- Excursies
VVV Sneek	Echtparen, stelletjes, vriendinnengroepen	40+	Uit heel Nederland, Duitsland, België	- Fiets-, wandel- en vaarroutes - Tips voor eetlocaties - Rondvaartmogelijkheden - Stadswandelingen	- Slecht weer activiteiten

Kijkende naar Tabel 8 kan gezegd worden dat de zomerrecreanten van het Sneekermeergebied voornamelijk uit Europa komen. Het merendeel daarvan komt uit Nederland, Duitsland en België. Twee recreatieondernemingen gaven aan dat zij ook gasten ontvangen uit de rest van de wereld. Het betreft hier recreatieondernemingen die binnen overkoepelende organisaties samenwerken met andere ondernemingen in de buurt. De spreiding in de leeftijd is van 6 tot 99 jaar. Van de activiteiten die verspreid over de recreatieondernemingen worden aangeboden maken voornamelijk gezinnen, families, bedrijven en vriendengroepen gebruik. De recreatiewensen zijn opgesplitst in 'aanwezig' en 'wordt gemist'. De recreatiewensen die geplaatst zijn in de kolom 'aanwezig', zijn wensen van de recreant wat betreft aanwezige activiteiten en faciliteiten. Met de kolom 'wordt gemist' wordt aangegeven welke activiteiten en faciliteiten er in het Sneekermeergebied door de recreant gemist worden. Volgens de recreatieondernemingen zoeken recreanten in het Sneekermeergebied rust en ruimte. Daarbij is behoefte aan fiets- en wandelroutes, verspreid over het gebied aanlegplaatsen met stroomvoorziening en sanitaire voorzieningen en slechtweeractiviteiten. Volgens de recreatieondernemingen zijn klanten steeds meer op zoek naar luxeproducten. De vraag naar luxueuze overnachtingen, hippe activiteiten en biologische, regionale producten neemt toe. Verder is er zowel vanaf het water als op het land behoefte aan bewegwijzering en meer informatie over het gebied. Daarbij werd aangegeven dat wandelaars of fietsers deze activiteiten als hoofdactiviteit zien en dat zij geen behoefte hebben aan bijvoorbeeld een bezoek aan musea.

Volgens de medewerkers van Staatsbosbeheer

De medewerkers van Staatsbosbeheer hadden binnen dit onderzoek ook een rol als informant over de recreanten. Door te inventariseren wat voor beeld de medewerkers over de gebruikers van het gebied hebben kon het beeld over wie de zomerrecreanten van het Sneekermeergebied zijn aangevuld worden. In Tabel 9 is weergegeven wie de zomerrecreanten van het Sneekermeergebied volgens medewerkers van Staatsbosbeheer zijn. In Bijlage VI c zijn de volledige resultaten te vinden.

Tabel 9: Zomerrecreanten Sneekermeergebied

Staatsbosbeheer medewerkers	Samenstelling recreanten	Leeftijd recreanten	Recreatiewensen	
			Aanwezig	Gemist
Medewerker 1	Jongeren, gezinnen, stelletjes, echtparen, groepen vrienden	4 – 80 jaar	- Vakanties weekendjes weg, zeilkampen - Ruimte, openheid en afwisseling in het landschap	- Respondent geeft aan dit niet te weten
Medewerker 2	Respondent geeft aan de resultaten van het onderzoek af te wachten	Respondent geeft aan de resultaten van het onderzoek af te wachten	- Afwisselende identiteit van landschap	- Respondent geeft aan de resultaten van het onderzoek af te wachten
Medewerker 3	Respondent verwijst hiervoor door naar medewerker 2	Respondent verwijst hiervoor door naar een medewerker 2	- Rust en ruimte - Mogelijkheid tot last minute boekingen - Authentieke dorpjes en stadjes - Geen behoefte aan tussendoor landactiviteiten	- Respondent geeft aan dit niet te weten
Medewerker 4	Doorsnee Nederland met daarbij veel blanken	4 – 99+	- Waterrecreatie	- Respondent geeft aan dit niet te weten
Medewerker 5	Gezinnen en families uit de omgeving	30+	- Watersport	- Respondent geeft aan dit niet te weten
Medewerker 6	Rijke gezinnen, families en vriendengroepen	50+	- Waterrecreatie	- Activiteiten voor jeugd

Uit Tabel 9 blijkt dat de zomerrecreanten volgens de Staatsbosbeheermedewerkers naar het Sneekermeergebied komen voor vakanties en weekendjes weg. Recreanten komen speciaal voor de ruimte en het open karakter van het gebied en voor de watersportmogelijkheden. De recreanten bestaan uit gezinnen, families, vriendengroepen en echtparen. De spreiding in leeftijd is van 4 tot 99 jaar. Vijf van de zes respondenten konden niet aangeven welke voorzieningen in het gebied mogelijk nog gemist worden.

6.2. Activiteitenaanbod

Hieronder worden de resultaten weergegeven over hoe het huidige activiteitenaanbod van Staatsbosbeheer eruit ziet, wat dit financieel oplevert en wie er gebruik van maken. Er wordt aangegeven of recreanten en recreatieondernemingen op de hoogte zijn van dit activiteitenaanbod en of deze onderzoekspopulaties er gebruik van maken. Daarnaast wordt aangegeven of de recreatieondernemingen er ruchtbaarheid aan geven, met welke reden dat is en welke verbeteringen er mogelijk zijn. Zowel de recreanten, de recreatieondernemingen als medewerkers van Staatsbosbeheer hebben aan het beantwoorden van deze vragen een bijdrage geleverd.

Volgens de recreant

Twee van de zes recreanten gaven aan er niet van op de hoogte te zijn dat Staatsbosbeheer recreatieve activiteiten aanbiedt in het Sneekermeeergebied. Deze recreanten zijn beide afkomstig uit de nabije omgeving van het Sneekmeer (Elst). De andere vier recreanten gaven aan te weten dat Staatsbosbeheer excursies aanbiedt zoals (natuur)wandelingen of andere natuurgerelateerde activiteiten. Van de vier recreanten die ervan op de hoogte waren dat er activiteiten aangeboden worden heeft geen van allen deelgenomen aan deze activiteiten. De voornaamste reden die hiervoor werd aangegeven is dat de recreanten liever met de hond een wandeling maken dan aan een excursie deelnemen. Eén recreant gaf aan wel interesse te hebben in de activiteiten, maar vaak pas na afloop erachter te komen dat er iets georganiseerd was. De ondervraagde recreanten die in bezit zijn van een hond gaven aan interesse te hebben in activiteiten waarbij de hond ook kan deelnemen, zoals wandelingen of trainingen. De visser (recreant 4) gaf aan interesse te hebben in een visexcursie. In Bijlage VI a zijn de volledige resultaten terug te vinden.

Volgens de recreatieondernemer

Zeven van de elf ondernemingen waren er niet van op de hoogte dat Staatsbosbeheer activiteiten heeft aangeboden in het Sneekermeeergebied. Enkele jaren geleden is door Staatsbosbeheer een activiteitenboekje en een informatiefolder ontwikkeld. Deze zijn verspreid onder recreatieondernemers in het gebied. Veel ondernemers hadden geen van beide eerder gezien, maar gaven aan deze te willen verspreiden onder hun klanten. De ondernemingen gaven hier wel bij aan dat de folder moderner en aantrekkelijker gemaakt moet worden. Volgens hen kan dit gedaan worden door er meer beeldmateriaal over specifieke deelgebiedjes, inclusief QR-codes, aan toe te voegen. Een eventueel activiteitenaanbod zou volgens hen op deze manier ook met klanten gedeeld kunnen worden. Als advies gaven de recreatieondernemingen dat Staatsbosbeheer zich zou moeten richten op landactiviteiten, die dan voornamelijk in het voor- en naseizoen op vaste dagen worden aangeboden. Daarbij moet gedacht worden aan een uitgebreider fiets- en wandelnetwerk, slechtweeractiviteiten, activiteiten gericht op kinderen en jongeren en excursies in normaliter afgesloten gebieden. Er werd aangegeven dat promotie van deze activiteiten een belangrijke rol speelt. Dit kan volgens hen gerealiseerd worden door plaatselijke kranten en het VVV-kantoor in te zetten. Daarnaast gaven vier recreatieondernemingen aan dat het digitaliseren van de informatievoorziening in het gebied onmisbaar is voor een goede aansluiting bij de huidige recreanten. In Bijlage VI b zijn de volledige resultaten te vinden.

Volgens de medewerkers van Staatsbosbeheer

In de afgelopen vijf jaar zijn er in het Sneekermeeergebied enkele activiteiten aangeboden door Staatsbosbeheer. In Tabel 10 een overzicht van deze activiteiten te zien. Dit overzicht is op basis van informatie uit de interviews met de medewerkers van Staatsbosbeheer en een arrangementenboek van 2012 opgesteld. De respondent kon geen exacte cijfers geven over de herkomst van de deelnemers, het aantal deelnemers en de inkomsten vanuit de activiteiten. Om die reden zijn in Tabel 10 geen exacte gegevens per jaar weergegeven.

Tabel 10: Overzicht activiteitenaanbod 2010 - 2015 (Staatsbosbeheer, 2012^b)

Doelgroep	Activiteiten	Deelnemers		Inkomsten uit activiteiten*
		Herkomst	Aantal*	
Kinderen	Excursies met thema	Omwonenden	270 personen	€1012,50
	NME-educatie in samenwerking met IVN, Mar en Klif, Kameleondorp	Basisscholen uit gemeente Súdwest Fryslân en Friese Meren.	3000 personen	€1950,-
Adolescenten	Sport en spel met biologie en geschiedenis thema	Middelbare scholen uit Joure	270 personen	€450,-
Volwassenen	Wandel-, fiets-, en kano-, vaar- en eendenkooi-	Omwonenden en enkeling toerist	460 personen	€2300,-

	excursies, waarvan enkele in samenwerking met recreatieondernemingen			
	Groepsexcursies op aanvraag	Gemeente De Friese Meren, families uit de buurt	15 groepen	€1425,-

* Betreft totaal over de jaren 2010 - 2015

In Tabel 10 wordt zichtbaar dat deelnemers van de activiteiten voornamelijk uit basisschoolkinderen en omwonenden bestonden. Dit gegeven wordt onderbouwd door de respondenten. Zij gaven aan dat er voor de opkomst bij activiteiten die herhaaldelijk aangeboden werden steeds minder animo was. Omwonenden uit het Sneekermeergebied zijn erg betrokken bij de ontwikkelingen in het gebied en proberen daardoor ook alle nieuwe activiteiten uit. Echter, eenmalig deelnemen is voor de meesten voldoende om de nieuwsgierigheid verzadigd te krijgen. De Staatsbosbeheermedewerkers gaven aan dat het hierdoor niet langer mogelijk was om activiteiten kostendekkend aan te bieden en uiteindelijk is het activiteitenaanbod hierdoor in 2014 gestopt. Uitzondering hierop zijn enkele NME-activiteiten voor scholen in samenwerking met Mar en Klif en een NME-activiteit in samenwerking met het Kameleondorp. Deze activiteiten werden in 2015 ook nog aangeboden en zijn voor 2016 ook geboekt. Voor het NME-scholenaanbod ontvangt Staatsbosbeheer geen vergoeding en voor het programma van het Kameleondorp ontvangt Staatsbosbeheer per jaar minimaal €150,-. De respondent kon niet aangeven hoeveel hiervoor in de afgelopen jaren precies ontvangen is. Een andere belangrijke reden voor het stopzetten van het activiteitenaanbod was tijdgebrek om het aanbod te evalueren en te verbeteren. Ook is van enkele excursies is gebleken dat ze voor de flora en/of fauna schadelijk waren en deze zijn hierdoor niet nogmaals aangeboden.

De promotie voor de activiteiten uit Tabel 10 verliep via samenwerkingspartners, de website van Staatsbosbeheer en de lokale krant. Bij de promotie werd geen bewust onderscheid gemaakt tussen omwonenden en toeristen. Eenmalig is Staatsbosbeheer aanwezig geweest op een markt voor vakantiegangers. Dit was volgens de respondent niet succesvol, want er zijn weinig mensen geweest zijn die om informatie vroegen. De medewerkers gaven aan dat de gebiedszonering geëvalueerd moet worden. Ook kan volgens hen de communicatie rondom het Sneekermeergebied en de activiteiten efficiënter. Als voorbeeld voor efficiëntere communicatie werd het moderniseren van de bebording genoemd, maar ook het gebruik maken van expertise van eventuele samenwerkingspartners. In het Sneekermeergebied worden door andere organisaties geregeld hardlooppwedstrijden georganiseerd en vinden in de zomer veel festiviteiten plaats. Volgens een respondent heeft Staatsbosbeheer via S(up)port for Nature één keer een vergunning uitgegeven voor het gebruik van het gebied tijdens een marathon. Staatsbosbeheer ontving hiervoor 10% van het inschrijfgeld. Er is toen echter niet actief zichtbaar gemaakt dat de route deels over Staatsbosbeheerterrein liep. Volgens Kamerbeek (2015) kunnen natuureigenaren veel profiteren door zich aan te sluiten bij grote evenementen, terwijl de respondent juist aangaf dat dit die ene keer weinig opleverde. In Bijlage VI c zijn de volledige resultaten weergegeven.

6.3. Best practices

Hieronder zijn de resultaten weergegeven over wat voor succesvolle activiteiten andere natuurorganisaties in vergelijkbare natuurgebieden aanbieden voor en wat de randvoorwaarden voor een succesvol activiteitenaanbod zijn. Hiervoor is onderzoek gedaan naar het Zuidlaardermeergebied, het Zwarte meer, de Biesbosch en de Oosterschelde.

In Tabel 11 is een overzicht van het activiteitenaanbod in de best practices gebieden te zien. In alle gebieden worden activiteiten aangeboden waar zowel omwonenden als toeristen aan deelnemen. De respondenten gaven aan dat het in het voor-, na-, en laagseizoen voornamelijk omwonenden betreft en in het hoogseizoen voornamelijk toeristen.

Tabel 11: Overzicht activiteiten aanbod best practices

Gebied	Beheerder	Soort activiteiten	Deelnemers			Inkomsten uit activiteiten*
			Samenstelling	Herkomst	Aantal*	
Zuidlaarder-meer	Groninger Landschap	Wandel-, fiets- en vaarexcursies	Kinderen, jongeren en volwassenen	Geen gegevens verkregen	Geen gegevens verkregen	Geen gegevens verkregen
Zwarte meer	Natuurmonumenten	Vaarexcursie	Volwassenen	Omwonenden toeristen	360 personen	€4500,-
Oosterschelde	Natuurmonumenten	Wandel-, fiets-, vaar-, fotografie-, wolken-, en scootmobiel-excursies	Kinderen, jongeren en volwassenen	Omwonenden, toeristen uit Nederland en België	963 personen	€7219,-
Biesbosch	Staatsbosbeheer	Wandel-, fiets-, wild- en vaar-excursies	Kinderen, jongeren en volwassenen	Randstad, toeristen uit Nederland, België en Europese landen	112.000 personen	€560.000,-

* Totaal per jaar

In Tabel 11 is te zien dat er in de vier gebieden voor de doelgroepen kinderen, jongeren en volwassenen volop activiteiten zijn. Omdat voor het Zuidlaardermeer verder geen gegevens verkregen konden worden is deze best practice verder buiten beschouwing gelaten. Aan de activiteiten in de overige drie gebieden kan het jaar rond deelgenomen worden. Alle activiteiten zijn kostendekkend. In de Biesbosch wordt op de vaar- en wildexcursies zelfs winst gemaakt. In de Biesbosch is de vraagprijs voor de meeste excursies €10,-. Staatsbosbeheer vraagt gemiddelde €5,- en Natuurmonumenten €15,-. Bezoekers van de Biesbosch komen voor het merendeel uit de Randstad en zijn volgens de respondent bereid om voor kwaliteit te betalen. Door het aanbod van activiteiten wordt de zichtbaarheid van de organisaties verhoogd. Dit wordt door alle respondenten meegeteld als een vorm van winst. Voor de promotie van het activiteiten aanbod worden bewust verschillende actoren ingezet, zoals de televisie, de krant en bestaande campagnes. Daarbij wordt in de Biesbosch elke keer dezelfde persoon als promotor ingezet. Het doel hiervan is dat het gebied een herkenbaar gezicht krijgt. Volgens de respondent kan een mascotte van het gebied hier ook een bijdrage aan leveren. Drie van de vier respondenten gaven aan dat deelnemers steeds meer bestaan uit niet direct natuur-georiënteerde mensen. Voor alle deelnemers geldt dat zij op zoek zijn naar beleving. Ook is er een stijging in deelname aan exclusieve activiteiten. Hier wordt op ingespeeld door een exclusief activiteiten aanbod gericht op beleving en door een hoge gastvrijheid in het gebied. Dit laatste wordt onder andere gedaan door de aanwezigheid van welkomstborden. Daarnaast is er verspreid door de gebieden informatie te vinden over het gebied, de natuurwaarden en over routes die gewandeld en gefietst kunnen worden. Twee respondenten gaven aan dat de ervaring van deelnemers positief beïnvloedt kan worden door een duidelijk startpunt. Bij dit startpunt moet informatie aanwezig zijn, een bankje en sanitaire voorzieningen. Bij de inrichting van het activiteiten aanbod wordt door de respondenten aangeraden eerst na te gaan wat de natuurkwaliteit en de historische waarden van het gebied zijn. Daarna is het verstandig te bepalen welke van deze aspecten het best belicht kunnen worden. Indien in het gebied sprake is van een hoge biodiversiteit raden de respondenten aan dat er gekozen wordt voor enkele ambassadeurs. Activiteiten kunnen dan rondom deze ambassadeurs opgezet worden. Exclusiviteit kan geboden worden door normaal afgesloten gebieden bij enkele activiteiten voor publiek open te stellen. Ook kan ingezet worden op comfort, door warmte, eten en drinken aan te bieden. Bij Natuurmonumenten moet bij aanmelding direct betaald worden. De respondent gaf aan dat dit

gezorgd heeft voor een verhoging in de opkomst bij excursies. In het Sneekermeegebied hoeft de deelnemer niet van te voren te betalen. In Bijlage VII zijn de volledige resultaten te vinden.

6.4. Samenwerkingen

Binnen dit onderzoek moest uitgezocht worden op welke manier Staatsbosbeheer zich de komende jaren in het Sneekermeegebied kan gaan profileren. Er is in het kader daarvan ook onderzocht wat voor mogelijkheden er op het gebied van samenwerkingen met recreatieondernemingen uit het Sneekermeegebied zijn. Hiervoor is gekeken naar samenwerkingsverbanden die er op dit moment zijn en welke er in het verleden geweest zijn. Ook is onderzocht wat de visie van de recreatieondernemingen en Staatsbosbeheer op het gebied van samenwerking is.

Volgens de recreatieondernemer

Recreatieondernemingen gaven tijdens de interviews aan dat zij onderling in het Sneekermeegebied veel met elkaar samenwerken en daar waarde aan hechten. Zeven van de elf recreatieondernemingen gaven aan interesse te hebben in samenwerking met Staatsbosbeheer. Daarbij wordt gedacht aan het opzetten van arrangementen waarin de expertise van Staatsbosbeheer op het gebied van natuur ingezet wordt. De recreatieondernemingen gaven aan bereid te zijn de promotie voor deze arrangementen in handen te nemen. Enkele voorbeelden die genoemd werden zijn vaarexcursies met elektrische sloepen en kano's, maar ook wandelexcursies op het land. De ondernemers gaven aan via samenwerking met Staatsbosbeheer seizoenverlenging te willen realiseren. Haven Terherne gaf aan op het gebied van seizoenverlenging al met enkele andere ondernemingen uit de omgeving in gesprek te zijn. In dit gesprek is ruimte voor Staatsbosbeheer.

Volgens de medewerkers van Staatsbosbeheer

Er zijn in het verleden meerdere activiteiten geweest waarbij werd samengewerkt met recreatieondernemingen. In Tabel 12 is te zien welke samenwerkingen dit zijn.

Tabel 12: Overzicht samenwerkingen Staatsbosbeheer

Recreatieonderneming	Soort samenwerking	Status
Kameleondorp	Verpachting eiland Brouwersacht	Vindt nog plaats
	Expeditie 'Op zoek naar het zwarte goud'	Wordt zelfstandig door Kameleondorp uitgevoerd
	Natuurvaartochten	Wordt niet meer aangeboden in verband met weinig animo
RCN de Potten	Fiets-, eendenkooi- en kanotochten	Wordt niet meer aangeboden in verband met weinig animo
Stayokay Sneek en Grou	Kano-arrangement inclusief bezoek eendenkooi en picknick	Wordt niet meer aangeboden in verband met interne problemen bij Stayokay

In Tabel 12 is te zien dat de samenwerking met het Kameleondorp nog loopt. Staatsbosbeheer is hierbij niet meer actief betrokken. Het Kameleondorp betaalt een symbolische vergoeding voor het gebruik van het terrein van Staatsbosbeheer. Daarnaast verdient Staatsbosbeheer elk jaar minimaal €150,- aan de expeditie 'Op zoek naar het zwarte goud'. De naamsbekendheid van Staatsbosbeheer wordt hierdoor niet vergroot. De excursie wordt namelijk volledig vanuit het Kameleondorp aangeboden. Tijdsgebrek is de reden dat Staatsbosbeheer niet meer actief betrokken is bij deze excursie. Overige samenwerkingen zijn gestopt omdat het door te weinig animo niet mogelijk was activiteiten kostendekkend aan te bieden. In Hoofdstuk 6.2 is hier al verder op in gegaan. Medewerkers van Staatsbosbeheer gaven aan dat zij op dit moment geen tijd hebben voor het opzetten van nieuwe arrangementen. Bij nieuwe samenwerkingen voor arrangementen zou de organisatie en de promotie volgens hen in handen van de recreatieondernemer moeten liggen. De

bijdrage die Staatsbosbeheer aan samenwerkingsarrangementen levert zou bestaan uit kennis over en toegang tot het gebied.

6.5. Financiën

Voor de beantwoording van de hoofdvraag is het van belang geweest te onderzoeken of en hoe uit huidige of nieuwe activiteiten meer inkomsten verkregen kunnen worden. In voorgaande hoofdstukken zijn de huidige en mogelijk nieuwe activiteiten besproken en welke samenwerkingen daarbij mogelijk zijn.

Volgens de recreant

De recreanten die benaderd zijn voor dit onderzoek gaven aan bereid te zijn te betalen voor faciliteiten of activiteiten in het gebied. Zo gaven recreant 1, 2 en 3 aan dat zij bereid zijn een bijdrage te leveren aan faciliteiten voor honden. Hierbij gaat het om losloopgebieden met een aanzienlijke wandelmogelijkheid. Recreant 4 gaf aan bereid te zijn om voor excursies aangeboden door Staatsbosbeheer te betalen. Er is geen informatie verzameld over de hoogte van het bedrag dat de recreanten bereid zijn te betalen. In Bijlage VI a zijn de volledige resultaten weergegeven.

Volgens de recreatieondernemer

Van de ondervraagde recreatieondernemingen gaf 63% aan veel interesse te hebben in een samenwerking met Staatsbosbeheer. Het VVV Sneek gaf aan dat zij voor Staatsbosbeheer alleen wat kunnen betekenen indien zij zich inschrijven als lid. In Bijlage VI b zijn de volledige resultaten weergegeven.

Door middel van samenwerkingen is het mogelijk de kosten voor het organiseren en promoten van de activiteiten te drukken. In het Sneekermeergebied is een ruim aanbod vanuit ondernemingen en een hoge bereidheid tot samenwerken. In Bijlage II staan alle recreatieondernemingen in en rondom het Sneekermeergebied weergegeven.

Volgens de medewerkers van Staatsbosbeheer

Volgens de medewerkers van Staatsbosbeheer is het erg lastig om aangeboden activiteiten kostendekkend of winstgevend te laten zijn. Voor de uitvoer van de thema-, wandel-, fiets-, kano- vaar- en eendenkooi excursies liggen de kosten voor Staatsbosbeheer laag. Er zijn weinig materialen nodig en alleen de kosten voor de uren van de boswachter zijn verrekend in de vraagprijs.

De meeste kosten zitten in de voorbereidingen voor het ontwikkelen van excursies. Door samenwerkingen aan te gaan kunnen de kosten omlaag gebracht worden. De voorbereidingstijd wat betreft inhoud van de excursie zal door Staatsbosbeheer vormgegeven moeten worden. De promotie van de activiteiten kan worden uitbesteed. In Bijlage VI c zijn de volledige resultaten weergegeven.

Volgens best practices

De benaderde best practices gaven aan dat de voorbereidingstijd van excursies en activiteiten bij hen niet wordt doorberekend. Zij gaven aan dat, indien deze kosten wel doorberekend worden, het niet mogelijk zou zijn de kosten te dekken. Door het aanbod van activiteiten wordt de naamsbekendheid en achterban vergroot. Hier wordt veel waarde aan gehecht omdat dit indirect kan leiden tot inkomsten door een stijging in het ledenaantal, donateurs of nalatenschappen. De respondenten gaven aan dat pas na investering van tijd verwacht kan worden dat een activiteitenaanbod kostendekkend of winstgevend wordt. Daarnaast werd aangegeven dat het van groot belang is dat de excursies scherp op de markt worden gebracht. Dit houdt in dat bij een minimaal aantal deelnemers de kosten gedekt zijn. Op deze manier zijn er winstgevende excursies waardoor dat geld vervolgens gebruikt kan worden voor excursies die een keer niet kostendekkend zijn. Door deelnemers vooraf te laten betalen voor de excursie is er meer zekerheid over de aanwezigheid van deze deelnemers en over de inkomsten die gegenereerd worden.

Volgens deskresearch

Via de gemeentes De Friese Meren en Súdwest Fryslân kon vanuit de toeristenbelasting informatie verkregen worden. Deze informatie gaat enkel om de verblijfstoeristen waarover een toeristenbelasting wordt betaald van €1,- per dag op het land en €1,- per etmaal op het water (Gemeente Súdwest-Fryslân, 2016^{a,b}; Gemeente De Friese Meren, 2016^{a,b}).

De gemeente Súdwest Fryslân heeft in 2014 €1,8 miljoen gevorderd aan toeristenbelasting en gemeente De Friese Meren €187.000,- (Gemeente De Friese Meren, 2014; Gemeente Súdwest-Fryslân, 2014). Geëxtrapoleerd kon worden dat per jaar ongeveer 363.000 verblijfstoeristen in het Sneekermeergebied verblijven, met een totaal van € 242.000 aan toeristenbelasting. De berekening van deze gegevens is in onderstaand kader weergegeven.

Berekening:

Vanuit de jaarrekening van gemeente Súdwest Fryslân is bekend dat de inkomsten vanuit Toerisme & Recreatie afgerond €6 miljoen zijn (Gemeente Súdwest Fryslân, 2014). Uitgaande van dezelfde verhouding toeristenbelasting en lig-, sluis- en bruggelden als in de gemeente De Friese Meren (30%) is berekend wat de toeristenbelasting van de gemeente Súdwest Fryslân is.

$$6.000.000 * 0,3 = 1.800.000$$

Gemeente	Toeristenbelasting 2014	Lig, sluis en bruggelden 2014	Totaal
Súdwest Fryslân	€ 1.800.000	€ 4.200.000	€ 6.000.000
De Friese Meren	€ 187.000	€ 462.000	€ 649.000

Gemeente Súdwest Fryslân
Oppervlakte: 841,6 km²

Gemeente De Friese Meren
Oppervlakte: 559,93 km²

Het grootste deel van het Sneekermeergebied bevindt zich in de gemeente De Friese Meren (naar schatting 60%). Het Sneekermeergebied heeft een oppervlakte van 228,8 km² (Synbiosys, 2016). 137,28 km² bevindt zich dus in de gemeente De Friese Meren (60% van 559,93 km²) en 91,52 km² bevindt zich in de gemeente Súdwest Fryslân (40% van 841,6 km²).

$$\text{Gemeente Súdwest Fryslân: } \frac{€ 1.800.000}{841,6} * 91,52 \approx € 196.000$$

$$\text{Gemeente De Friese Meren: } \frac{€ 187.000}{559,93} * 137,28 \approx € 46.000$$

Dit bij elkaar opgeteld komt uit op een totaal aantal van € 242.000 toeristenbelasting over de verblijfstoeristen in het Sneekermeergebied. Uitgaande dat 50% land- en 50% watertoeristenbelasting is kan geschat worden dat in totaal 363.000 verblijfstoeristen in het Sneekermeergebied verbleven in 2014.

$$\begin{aligned} \text{Gemeente Súdwest Fryslân: } & € 196.000 + (196.000/2) = 294.000 \text{ verblijfstoeristen} \\ \text{Gemeente de Friese Meren: } & € 46.000 + (46.000/2) = \underline{69.000 \text{ verblijfstoeristen}} + \\ \text{Totaal aantal verblijfstoeristen Sneekermeergebied: } & 363.000 \end{aligned}$$

Uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat in Friesland gemiddeld €14,73 per persoon per dag wordt uitgegeven door dagtoeristen. In 2006-2007 hebben er 31,4 miljoen dagtochten naar Friesland plaatsgevonden (CBS & NBTC Holland Marketing, 2013). Dit resulteert in een totale uitgave van ruim 460 miljoen euro per jaar aan dagtochten in Friesland. Friesland is 5748,76 km² groot en het Sneekermeergebied 22,88km² (Statline CBS, 2012; Synbiosys, 2016). Van hieruit is berekend dat het Sneekermeergebied ruim 250 keer in Friesland past. Vervolgens kon geëxtrapoleerd worden dat 125.600 dagtochten in het Sneekermeergebied plaatsvinden. Dit resulteert in een uitgave van ruim 1,8 miljoen euro per jaar aan dagtochten in het Sneekermeergebied.

Berekening:

$$\frac{\text{Oppervlakte Friesland (5748,76 km}^2\text{)}}{\text{Oppervlakte Sneekermeer (22,88km}^2\text{)}} \approx 250$$

Totaal aantal dagtochten Friesland (31.400.000) / 250 = 125.600 dagtochten in het Sneekermeergebied.

125.600 dagtochten * gemiddelde uitgave door dagtoeristen (€14,73) ≈ € 1.800.000 uitgaven per jaar in het Sneekermeergebied.

Het totaal aantal toeristen dat het Sneekermeergebied bezoekt is dus bijna 490.000 (125.600 dagtoeristen + 363.000 verblijfstoeristen). Door de uitgaven van dagtoeristen op te tellen bij de toeristenbelasting van de verblijfstoeristen kan er vanuit gegaan worden dat per jaar ruim €2 miljoen in het Sneekermeergebied aan toerisme wordt uitgegeven. Hierbij moet rekening gehouden worden met een mogelijke kleine overlap in dagtoeristen en verblijfstoeristen. Volgens Omrop Fryslân hebben in 2014 ruim 200.000 mensen de Sneekweek bezocht (Omrop Fryslân, 2015). Dit aantal bezoekers is niet meegenomen in bovenstaande berekening.

Concreet in cijfers voor Staatsbosbeheer

Voor de eerder aangeboden thema-excursies zijn door Staatsbosbeheer €0,- aan voorbereidings- en materiaalkosten bijgehouden. Voor de aanwezigheid van een boswachter bij een activiteit moet €65,- per uur doorberekend worden. Indien er gebruik gemaakt kan worden van vrijwilligers is deze uitgave een stuk lager. Dit is afhankelijk van de reiskostenvergoeding en vrijwilligersbijdrage.

Bij de thema-excursies voor kinderen hebben over drie jaar in totaal 270 kinderen deelgenomen waarbij gemiddeld €3,75 betaald is per deelnemer. Gemiddeld duurden deze excursies twee uur. Dit resulteert in €130 kosten aan begeleiding van de boswachter. Om de kosten te dekken met het deelnemersbedrag van €3,75 zullen gemiddeld minimaal 35 kinderen per keer moeten deelnemen aan de excursies.

Voor de wandel-, fiets-, en kano-, vaar- en eendenkooi-excursies wordt gemiddeld een bedrag van €5 gevraagd voor volwassendeelname. Gemiddeld duren deze excursies twee uur, wat resulteert in kosten van €130 voor de boswachter. Dit betekent dat minimaal 26 volwassenen moeten deelnemen aan de excursie willen de kosten gedekt zijn.

7. Discussie

In dit hoofdstuk zijn de discussiepunten rondom dit afstudeeronderzoek beschreven. Het Hoofdstuk Discussie is opgesplitst in twee paragrafen. In de eerste paragraaf zijn discussiepunten rondom de methoden van dit onderzoek beschreven. In de tweede paragraaf zijn opvallende resultaten bediscussieerd en verklaard.

7.1. Methoden

De gebruikte methoden binnen dit onderzoek zijn deskresearch en interviews. De interviews zijn uitgevoerd aan de hand van topiclijsten. Bij de onderzoekspopulatie *'Recreanten'* is uiteindelijk gekozen voor een splitsing in winter- en zomerrecreanten. Het aantal respondenten binnen de populatie *'Recreanten'* was met zes namelijk te laag was om te kunnen spreken van representatieve resultaten. Dit lage aantal respondenten is te wijten aan het feit dat het in de onderzoeksperiode laagseizoen en slecht weer was. Daardoor waren in het gebied weinig recreanten aanwezig. Door deze omstandigheden kon alleen een niet representatief beeld gevormd worden over de winterrecreant van het gebied en niet over de gehele recreantenpopulatie.

De winterrecreanten zijn enkel door de week gesproken en niet in het weekend. Dit is van invloed op de validiteit van de gegevens. Er kan namelijk verwacht worden dat in het weekend een ander soort recreanten in gebied komt dan door de week. Dit alles zorgt ervoor dat de resultaten van de winterrecreanten een lage betrouwbaarheid hebben. Indien er in het weekend ook interviews afgenomen hadden kunnen worden en een hoger aantal respondenten behaald was, zou een betrouwbaarder beeld van de winterrecreant ontstaan zijn.

Om toch tot een beeld over de gehele recreantenpopulatie te komen zijn de *'Medewerkers van Staatsbosbeheer'* en de *'Recreatieondernemingen'* ingezet als informanten over de zomerrecreant. Door gebruik te maken van de informanten is een betrouwbaar beeld geschetst over wie de zomerrecreant volgens de respondenten is. Via de respondenten is indirecte verzadiging over de recreatiewensen en de kenmerken van de zomerrecreant bereikt. Indien bij herhaling van dit onderzoek in het hoogseizoen gesproken wordt met de zomerrecreant zelf dan zal dit de validiteit, de representativiteit en de betrouwbaarheid verhogen. Het beeld dat in dit onderzoek van de zomerrecreant geschetst is zal hierdoor echter naar verwachting niet veel veranderen.

De onderzoeksopzet is sterk beïnvloed geweest door de informatie die in de fase van het onderzoeksvoorstel beschikbaar was. In deze fase ontbrak informatie over het activiteiten aanbod van Staatsbosbeheer. Binnen het onderzoek is daarom bij elk interview aandacht besteed aan het verzamelen van informatie over het activiteiten aanbod. Bij afronding van de data-analyse kregen de onderzoekers vanuit een respondent van de *'Medewerkers Staatsbosbeheer'* verlaat nog officiële gegevens over het activiteiten aanbod. Indien deze informatie gedurende de fase van het onderzoeksvoorstel beschikbaar geweest was zou de opzet van het onderzoek een ander karakter gehad hebben. Door een andere onderzoeksopzet zou meer tijd beschikbaar zijn geweest voor *'Best practices'* onderzoek. Informatie verkregen uit de *'Best practices'* bleek namelijk zeer waardevol. Door het tijdsplan van het onderzoek was het echter niet mogelijk nog meer best practices toe te voegen. Een uitgebreider *'Best practices'* onderzoek zou vermoedelijk voor meer toepasbare voorbeelden gezorgd hebben. Daardoor hadden er mogelijk meer bruikbare aanbevelingen gegeven kunnen worden.

7.2. Resultaten

In deze paragraaf worden puntsgewijs opvallende resultaten uit de interviews besproken. Daarnaast worden de resultaten waar mogelijk vergeleken met literatuur en eerdere onderzoeken.

Medewerkers van Staatsbosbeheer gaven aan dat veel landactiviteiten niet herhaald konden worden omdat de recreatiedruk schade heeft toegebracht aan de natuur. Daartegenover wil het College van Bestuur van Staatsbosbeheer juist meer mensen op het land rondom het Sneekermeer laten recreëren. In het boek 'Ondernemen met natuur' van H. Kamerbeek (2015) wordt door Fred Bloot, voorzitter Regiegroep Recreatie en Natuur, gesteld dat het beperken van schade aan beschermde natuur niet per se gezocht hoeft te worden in het verlagen van recreatiedruk. Hij stelt dat voor duurzame recreatie bijvoorbeeld ook geïnvesteerd zou kunnen worden in een duidelijke gebiedszonering. De argumenten om bepaalde landactiviteiten niet te herhalen gelden na een duidelijke gebiedszonering mogelijk niet meer.

De door Staatsbosbeheer aangeboden activiteiten bleken niet kostendekkend of winstgevend te zijn. Volgens de resultaten vanuit de '*Best practices*' en '*Recreatieondernemingen*' zou het wel mogelijk moeten zijn de totale kosten voor activiteiten en arrangementen te dekken. Voor de Biesbosch werd zelfs aangegeven dat verschillende activiteiten winst opleveren. Een kanttekening hierbij is dat de voorbereiding- en materiaalkosten bij alle best practices niet in de berekening zijn meegenomen. Of de activiteiten die daar aangeboden worden ook daadwerkelijk kostendekkend of winstgevend zijn is niet meetbaar.

Het overzicht van het activiteitenaanbod van 2010 – 2015 is gebaseerd op een arrangementenboekje van 2012 en informatie verkregen via interviews. De cijfers uit het overzicht zijn gebaseerd op een schatting van één van de respondenten. Het valt niet met zekerheid te zeggen of deze cijfers overeenkomen met de werkelijkheid. Gedurende de jaren is er weinig tot geen administratie bijgehouden over wie de deelnemers waren en hoeveel deelnemers er per activiteit waren. Ook is er weinig bekend over de kosten van de activiteiten en wat deze opgeleverd hebben. Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen is er vanuit gegaan dat de verzamelde gegevens correct zijn.

Uit de resultaten blijkt dat de '*Medewerkers van Staatsbosbeheer*' uitspraken gedaan hebben die elkaar tegenspreken. Zo noemt een van de respondenten het aanbod van een recreatieondernemer om in de winkel een Staatsbosbeheer-hoek in te richten een grote kans, terwijl een andere respondent aangeeft dat hiervan geen gebruik gemaakt moet worden. De reden die deze laatste respondent hiervoor noemt is dat Staatsbosbeheer daarvoor te eigen is in zijn branding. Indien onderling in het team dergelijke verschillen van mening bestaan kan dit gevolgen hebben voor het beeld dat recreatieondernemingen van Staatsbosbeheer krijgen. Daarnaast blijkt dat de medewerkers allen een ander beeld hebben van wie de recreant van het gebied is. Waar de één zegt dat de recreanten voornamelijk uit gepensioneerden bestaan, zegt een ander dat het gebied voornamelijk bezocht wordt door jonge gezinnen. Ook kunnen zij niet aangeven wat de recreatiewensen van de recreant zijn. Hieruit wordt duidelijk dat de medewerkers niet precies weten wie de recreant van het Sneekermeergebied is en wat de recreatiewensen zijn. Zonder kennis over de doelgroep is het succesvol afstemmen van een activiteitenaanbod lastig (RIVM, 2016).

In dit onderzoek zijn enkele uitspraken gedaan over het uitgavenpatroon van recreanten in het Sneekermeergebied. Vanwege een tekort aan kwantitatieve gegevens zijn deze uitspraken gebaseerd op gegevens van het CBS over recreatie in Friesland. Deze gegevens zijn vervolgens geëxtrapoleerd naar recreatie in het Sneekermeergebied. Doordat de resultaten op basis van extrapolatie ontstaan zijn is de validiteit van de gegevens niet hoog. Het is door het tekort aan kwantitatieve gegevens niet mogelijk geweest de financiële deelvragen volledig te beantwoorden.

8. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de mogelijke manieren waarop recreatieactiviteiten en samenwerkingen voor Staatsbosbeheer kunnen bijdragen aan het verhogen van eigen inkomsten in het Sneekermeegebied. Voor het behalen van dit doel zijn hoofd- en deelvragen opgesteld. Hieronder zijn per onderwerp de deelvragen beantwoord en daarop volgt de beantwoording van de hoofdvraag.

Recreanten

- Wie zijn de recreanten in het Sneekermeegebied en wat zijn de demografische en geografische kenmerken?
- Wat zijn de recreatiewensen van de recreanten?
- Waarom hebben recreanten gekozen voor recreatie in het Sneekermeegebied?

De gemiddelde winterrecreant is 40+ en komt uit de provincie Friesland. Het merendeel van de recreanten komt in het gebied om met de hond te wandelen. Een enkeling komt zonder hond in het gebied om te vissen of te wandelen. De winterrecreanten bezoeken alle gebieden van het Sneekermeegebied waar honden los kunnen lopen. De winterrecreant brengt gedurende het verblijf in het Sneekermeegebied vrijwel geen bezoek aan recreatieondernemingen.

De zomerrecreanten van het Sneekermeegebied komen uit heel Europa. Een grote meerderheid komt uit Nederland, Duitsland en België. Een kleine groep zomerrecreanten is niet Europees. De zomerrecreanten bestaan uit gezinnen, families, vriendengroepen, stelletjes, echtparen en bedrijven. De gemiddelde zomerrecreant is tussen de 6 en 80 jaar oud. De zomerrecreant bezoekt het Sneekermeegebied voor vakantie of weekendjes weg.

De zomerrecreant heeft behoefte aan meer wandel- en fietsroutes en meer aanlegplekken met stroomvoorziening en sanitaire voorzieningen. Verder hebben de zomerrecreanten behoefte aan meer informatie over het gebied en de flora en fauna die er voorkomen. Daarnaast is er behoefte aan meer bewegwijzering op zowel het land als het water. Een trend die bij zomerrecreanten naar voren komt is dat er steeds meer behoefte is naar luxeproducten en exclusiviteit. De winterrecreanten geven aan dat zij geïnteresseerd zijn in activiteiten waarbij honden welkom zijn of waarbij gevestigd kan worden.

Het Sneekermeegebied is als bestemming gekozen vanwege de rust en de ruimte in het gebied. Hoofdzakelijk is de zomerrecreant bezig met recreatie op het water. In het gebied wordt, voornamelijk door mensen die in Sneek verblijven, ook veel gefietst.

Activiteiten

- Wat zijn de huidige activiteiten die worden aangeboden door Staatsbosbeheer met betrekking tot recreatie in het Sneekermeegebied en wat leveren deze financieel op?
- In hoeverre sluit het huidige aanbod van activiteiten van Staatsbosbeheer in het Sneekermeegebied aan op de recreatiewensen van de recreanten en wat kan hieraan worden verbeterd?
- Welke mogelijkheden zijn er om nieuwe activiteiten aan te bieden waardoor er meer inkomsten kunnen worden gegenereerd in het Sneekermeegebied?

Uit de gegevens verkregen via de medewerkers van Staatsbosbeheer blijkt dat er op dit moment geen recreatieve activiteiten worden aangeboden. In de jaren 2010 – 2015 zijn er meerdere activiteiten aangeboden die bestonden uit excursies voor de doelgroepen kinderen, adolescenten en volwassenen. De opkomst bij deze activiteiten bestond voor een groot deel uit omwonenden en uit scholen vanuit de provincie Súdwest Fryslân en De Friese Meren. De medewerkers geven aan dat het tot nu toe niet gelukt is om activiteiten kostendekkend aan te bieden en om te onderzoeken hoe dit

wel mogelijk zou zijn. Hierdoor vindt er op dit moment, afgezien van nog enkele NME-activiteiten voor scholen, geen activiteitsaanbod plaats. Er wordt aangegeven dat promotie voor het activiteitsaanbod niet specifiek op een bepaalde doelgroep gericht was en dat modernisering van de communicatie in het gebied gewenst is.

Zowel de recreanten als de recreatieondernemingen zijn weinig tot niet op de hoogte van het aanbod van activiteiten dat Staatsbosbeheer in 2010 – 2015 in het Sneekermeergebied had. Op één na, geven alle recreatieondernemingen aan dat zij informatie over activiteiten van Staatsbosbeheer en de informatiefolder met klanten willen delen. Daarbij wordt als kanttekening aangegeven dat de folder daarvoor eerst vernieuwd moet worden. De folder kan moderner en aantrekkelijker gemaakt worden door er meer beeldmateriaal over specifieke deelgebiedjes, inclusief QR-codes, aan toe te voegen. Verder adviseren de recreatieondernemingen dat Staatsbosbeheer zich op landactiviteiten in het voor- en naseizoen moet richten. Deze kunnen bestaan uit slechtweeractiviteiten, activiteiten gericht op kinderen en jongeren en activiteiten in normaliter voor publiek afgesloten gebieden. De recreatieondernemingen willen samenwerken met Staatsbosbeheer en zijn bereid medewerking te verlenen aan het ontwikkelen van arrangementen.

Het activiteitsaanbod dat er van 2010 – 2015 was sluit niet volledig aan bij de recreatiewensen van de recreant. Uit de resultaten blijkt dat de recreanten behoefte hebben aan meer informatie over het Sneekermeergebied en de flora en fauna die er voorkomen. Hierin voorzien de thema-excursies over onder andere de grutto en de ganzen. Voor andere onderwerpen kunnen individuele excursies aangevraagd worden. Op verschillende borden in het gebied is over de flora en fauna informatie te vinden, maar volgens de communicatieadviseur van Staatsbosbeheer zijn deze borden sterk verouderd en voorzien zij om die reden wellicht niet meer aan de behoefte van de recreant. Ook heeft de recreant meer behoefte aan luxeproducten en exclusiviteit. Individuele excursies op aanvraag kunnen naar wens vormgegeven worden en daardoor exclusiviteit bieden. Deze individuele excursies zijn alleen geschikt voor deelname met maximaal twee personen. In de vraag naar exclusiviteit en luxeproducten voorziet Staatsbosbeheer met dit activiteitsaanbod dus nog niet. Ook is er binnen het aanbod geen activiteit die tijdens een vaartocht door kinderen gedaan kan worden of een activiteit bij slecht weer, terwijl daar wel behoefte aan is. Indien binnen de ontwikkeling van de nieuwe activiteiten rekening gehouden wordt met bovenstaande verschillen in aanbod en behoefte ontstaat er een completer activiteitsaanbod.

Het blijkt uit de resultaten dat de recreanten ook behoefte hebben aan een betere facilitering van de bezoekers in het gebied. Er is vraag naar meer wandel- en fietsroutes en naar een betere bewegwijzering vanaf zowel het water als het land. Ook is er behoefte aan aanlegplekken met stroomvoorziening en sanitaire voorzieningen. Staatsbosbeheer is niet de enige gastheer in dit gebied en is er dan ook niet als enige verantwoordelijk voor dat in al deze behoeftes voorzien wordt. Als gebiedsexpert kunnen zij in de bewegwijzering een rol nemen.

Voor een groot bereik onder de recreanten is het van belang dat er veel aandacht uit gaat naar de promotie van zowel de huidige activiteiten als de nieuw te ontwikkelen activiteiten. Daarnaast is het verstandig aandacht te besteden aan het moderniseren en vernieuwen van de bebording in de omgeving. De belangrijkste randvoorwaarde voor het succesvol aanbieden van activiteiten is het investeren van tijd in de ontwikkeling, vormgeving, uitvoering en evaluatie van de activiteiten.

De activiteiten worden het gehele jaar kostendekkend aangeboden. Er wordt strategisch omgegaan met de promotie van de organisatie en het activiteitsaanbod. Deelnemers bestaan uit kinderen, jongeren en volwassenen en in het hoogseizoen zijn dit toeristen en omwonenden. In de overige seizoenen zijn het vooral omwonenden. Steeds meer deelnemers zijn op zoek naar exclusieve beleving en zijn niet per definitie natuur-georiënteerd.

Best practices

- Welke best practices bestaan er om uit natuurgebieden financieel rendement te halen en zijn geschikt voor toepassing in het Sneekermeergebied?

Er zijn verschillende randvoorwaarden voor het verkrijgen van een minimaal kostendekkend activiteiten aanbod. Deze zijn het kennen en inzetten van het unique selling point van het gebied, een gastvrije inrichting door middel van bebording en sanitaire voorzieningen en exclusiviteit.

Als een boswachter van het Sneekermeergebied kennis opdoet over wolken, is de wolkenexcursie aangeboden door Natuurmonumenten in de Oosterschelde ook mogelijk in het Sneekermeergebied. Een doelgroep die in het Sneekermeergebied wellicht ook aangesproken kan worden zijn mindervaliden die in het bezit zijn van een scootmobiel. Het aantal verharde fiets- en wandelpaden in het Sneekermeergebied is toereikend voor het aanbieden van een excursie speciaal voor mindervaliden in een scootmobiel. In het Sneekermeergebied worden nog geen foto-excursies aangeboden terwijl de omgeving zich daar wel voor leent. Deze fotografie-excursie kan zich richten op de doelgroep jongeren en volwassenen en zou in elk seizoen aangeboden kunnen worden.

Samenwerkingen

- Welke samenwerkingen met recreatieondernemingen in en rondom het Sneekermeergebied zijn mogelijk voor Staatsbosbeheer in combinatie met de huidige of nieuwe activiteiten?
- Wat kunnen de verbeterde en/of nieuwe activiteiten en mogelijke samenwerkingsverbanden met recreatieondernemingen financieel opleveren voor Staatsbosbeheer?

De recreatieondernemingen gaven aan dat er belangstelling is voor samenwerkingen in de vorm van vaarexcursies en wandel- en fietstochten onder begeleiding van een boswachter. Tijdens deze excursies moet dan exclusieve toegang tot normaliter afgesloten gebieden gegeven worden. Daarbij gaven zij aan hierbij verantwoordelijk te willen zijn voor de promotie. Ook zijn zij bereid het overige activiteiten aanbod van Staatsbosbeheer binnen het klantenbestand onder de aandacht te brengen. De rol die er binnen de samenwerking voor Staatsbosbeheer ligt is het openstellen van het gebied en het leveren van kennis. Door tijdgebrek aan de kant van Staatsbosbeheer is het opzetten van nieuwe arrangementen alleen mogelijk wanneer recreatieondernemingen hierin de organisatie op zich nemen. Een andere optie is dat het aantal te besteden uren vanuit Staatsbosbeheer wordt vergroot. Door deze samenwerkingen willen de recreatieondernemingen seizoenverlenging gerealiseerd zien worden.

Voor een eventueel nieuw activiteiten aanbod waarbij samengewerkt wordt geldt dat de kosten voor de ontwikkeling, uitvoering en promotie verdeeld kunnen worden over de betrokken partijen. Op deze manier zijn de kosten voor alle partijen lager en kunnen de kosten eerder gedekt worden. Recreatieondernemingen hebben meer expertise wat betreft promotie en Staatsbosbeheer is de expert wat betreft de informatie over het gebied. Staatsbosbeheer zal hierdoor meer moeten investeren in de voorbereiding en inhoud van de activiteiten. Via de recreatieondernemers kan advies ingewonnen worden over de vormen van promotie en via het klantenbestand kunnen meer toeristen bereikt worden. Het is niet mogelijk om te zeggen hoeveel een samenwerkingsverband met recreatieondernemingen Staatsbosbeheer financieel zal opleveren omdat hiervoor kwantitatieve data ontbreken.

Financiën

- Hoe kan Staatsbosbeheer meer inkomsten genereren uit de huidige, aangeboden activiteiten in het Sneekermeergebied?

Vanuit de berekeningen in Hoofdstuk 6.5 kan gesteld worden dat het totaal aantal toeristen dat het Sneekermeergebied per jaar bezoekt ongeveer 490.000 is. In totaal wordt hier ongeveer €2 miljoen per jaar uitgegeven. Samenwerkingsverbanden kunnen een bijdrage leveren aan het optimaliseren van het activiteitenaanbod en de promotie hiervan. Dit geldt echter alleen voor op langere termijn. Tijdsinvestering vanuit beide partijen is hiervoor genoodzaakt. Om activiteiten winstgevend te laten zijn zullen deze scherp in de markt gezet moeten worden. Een minimaal aantal deelnemers moet vastgesteld worden zodat de kosten niet hoger zijn dan de inkomsten van de activiteit. Tevens zullen de bedragen wat verhoogd kunnen worden om zo tegenslagen op te kunnen vangen bij activiteiten die minder deelnemers trekken. Ook kunnen samenwerkingen bijdragen aan het verlagen van de kosten, doordat de kosten eerder gedekt zijn. Daarnaast is het mogelijk de deelnemers te vragen de activiteiten vooraf te betalen zodat men zekerder kan zijn over de aanwezigheid van de deelnemers en de inkomsten van de activiteit. Door succesvolle activiteiten en een gastvrij gebied wordt het draagvlak voor Staatsbosbeheer vergroot. Hiermee kan indirecte winst behaald worden, doordat dit kan zorgen voor een verhoging in het donateurs aantal en het aantal nalatenschappen.

Hoofdvraag

- Welke mogelijkheden zijn er om met recreatiegerichte activiteiten en samenwerkingen in het Sneekermeergebied een bijdrage te leveren aan het verhogen van de landelijke eigen inkomsten van 47% naar 52%?

Er zijn voor Staatsbosbeheer meerdere mogelijkheden om ervoor te zorgen dat de kans op het leveren van een bijdrage aan het verhogen van de landelijke eigen inkomsten vergroot wordt. Het huidige activiteitenaanbod kan aangevuld worden met activiteiten die aansluiten op de recreatiewensen van de recreant en met activiteiten die ervoor zorgen dat de recreant zijn bezoek aan het gebied als een exclusieve belevenis ervaart. Dit zijn activiteiten die de behoefte opvullen om tijdens het varen actief met het gebied bezig te zijn of activiteiten waarbij wandelend, fietsend of varend meer kennis opgedaan kan worden over flora en fauna uit het gebied. Ook activiteiten die bij slecht weer gedaan kunnen worden vallen hieronder. Door te voorzien in meer aanlegplekken met stroomvoorziening en sanitaire voorzieningen, meer informatie over het gebied en een betere bewegwijzering kan de gastvrijheid van het gebied vergroot worden. Samenwerkingen met recreatieondernemingen kunnen hierin een waardevolle aanvulling zijn door onder andere het opzetten van vaararrangementen en landactiviteiten. De klanten van de recreatieondernemer worden vergezeld van een boswachter die ze van informatie over het gebied voorziet. Ook kan gedacht worden aan samenwerking op het gebied van uitlenen van materiaal, het voorzien van de catering of het gezamenlijke onderhoud van faciliteiten zoals sanitaire voorzieningen. Daarbij levert Staatsbosbeheer de recreatieondernemingen een dienst door de seizoenverlenging die kan ontstaan en door het delen van de kennis over het gebied en de daarin voorkomende flora en fauna. De recreatieondernemingen kunnen Staatsbosbeheer een dienst leveren door voor promotiedoeleinden toegang te geven tot het klantenbestand en door een deel van de promotie en de organisatie voor hun rekening te nemen. Door samenwerking kan het financiële risico verkleind worden. Omdat belangrijke kwantitatieve data ontbreken is het niet mogelijk om aan te geven of deze toevoegingen op het activiteitenaanbod en het aangaan van samenwerkingsverbanden voor een bijdrage aan het verhogen van de landelijke eigen inkomsten van 47% naar 52% kunnen zorgen. Wel kan gezegd worden dat indien Staatsbosbeheer deze bijdrage aan de verhoging van 47% naar 52% wil realiseren er een structurele tijdsinvestering in het Sneekermeergebied nodig is en dat de zichtbaarheid van Staatsbosbeheer in het Sneekermeergebied op deze manier sterk verbeterd kan worden.

9. Aanbevelingen

Aan de hand van de discussie en conclusie zijn in dit hoofdstuk aanbevelingen weergegeven die bij implementatie zouden kunnen zorgen voor meer inkomsten. De aanbevelingen zijn gebaseerd op resultaten uit het onderzoek en op het boek 'Ondernemen met natuur' van H. Kamerbeek (2015) en zijn gepresenteerd aan de hand van zeven onderwerpen. In Bijlage VIII zijn de aanbevelingen verder toegelicht met de toepasbaarheid voor het Sneekermeergebied.

Gastvrijheid gebied

Het Sneekermeergebied kan gastvrijer worden ingericht door een centrale entree van het gebied te ontwikkelen. Daarnaast kan de gastvrijheid ook vergroot worden door plaatsing van bewegwijzeringsborden, moderne manieren van informatievoorziening over het gebied en meer sanitaire voorzieningen. Door een natuurpoort, oftewel een ingang van het gebied, te creëren kan kleinschalige dagrecreatie geld opleveren. Een deel van het natuurgebied wordt bijvoorbeeld ingericht voor dagrecreatie met toiletten, parkeerplaatsen, klimparcours, zwem- en speelvijver, speelplaats voor balsporten en een kapschuur voor onderdak bij slecht weer. Dit kan leiden tot samenwerkingen met lokale organisaties voor bijvoorbeeld het aanbod van workshops. Het klimparcours en de kapschuur kunnen verhuurd worden om extra inkomsten te genereren. De natuurpoort kan ook gebruikt worden als informatiepunt en als startpunt van activiteiten. Voor meer gastvrijheid kan Staatsbosbeheer tevens routekaarten uitgeven voor wandelaars, fietsers, kanoërs, ruiters en mountainbikers. Door logo's van recreatieondernemers op de kaarten te drukken, kunnen de kaarten gefinancierd worden. De ondernemingen waarmee samenwerkingen gerealiseerd zijn, kunnen worden gelokaliseerd op de kaart. Langs de routes kunnen vervolgens borden geplaatst worden met bewegwijzering en QR-codes. Met deze QR-codes kunnen de recreanten informatie ophalen over de omringende natuur met zijn bijzonderheden en over ondernemingen in de buurt. Door ondernemingen op te nemen in deze informatievoorziening kan de ontwikkeling bekostigd worden. De digitale informatie kan mogelijk naargelang het seizoen aangepast worden. Ondernemingen in het gebied zijn maar een korte periode van het jaar geopend waardoor er in het gebied in het laagseizoen een lage gastvrijheid is. Staatsbosbeheer kan in samenwerking met ondernemingen het seizoen verlengen door in het voor- en naseizoen activiteiten aan te bieden. Een horecaonderneming kan vervolgens langer open blijven door aanwezigheid van recreanten waardoor de gastvrijheid wordt vergroot.

Investering vanuit Staatsbosbeheer

Uit de interviews met medewerkers uit de best practices gebieden en recreatieondernemingen komt naar voren dat een structurele tijdsinvestering een voorwaarde is voor een succesvol activiteitenaanbod en goede samenwerkingen. Uit interviews met de medewerkers van Staatsbosbeheer komt naar voren dat zij deze tijd niet hebben. Voor een succesvol activiteitenaanbod inclusief samenwerkingen zal meer tijd geïnvesteerd moeten worden vanuit Staatsbosbeheer. Voordat inkomsten verkregen kunnen worden uit activiteiten zal geïnvesteerd moeten worden in ontwikkeling van de activiteit en de mogelijke samenwerkingen. In Bijlage IX is een lijst opgenomen met ondernemingen die op de hoogte gehouden willen worden wat betreft de ontwikkelingen in het Sneekermeergebied en die interesse hebben in samenwerkingen met Staatsbosbeheer.

Aanvullend onderzoek

Voor het ontwikkelen van een activiteitenaanbod passend bij de recreatiewensen van de gebruikers zal het nodig zijn aanvullend onderzoek te doen. Uit de resultaten blijkt dat de medewerkers van Staatsbosbeheer allen een ander beeld hebben van wie de recreant van het gebied is. Waar de één zegt dat de recreanten voornamelijk uit gepensioneerden bestaan, zegt een ander dat het gebied voornamelijk bezocht wordt door jonge gezinnen. Ook kunnen zij niet aangeven wat de recreatiewensen van de recreant zijn. Dit onderzoek geeft inzicht in de recreant van het

Sneekermeergebied, maar door het laagseizoen en doordat er gebruik is gemaakt van informanten, is het aan te bevelen om in het hoogseizoen aanvullend onderzoek te doen. Mogelijk kan een dergelijk onderzoek door Hbo-studenten uitgevoerd worden in het kader van een stage of afstudeeropdracht.

Activiteitenaanbod

Het huidige aanbod van activiteiten kan weer op de markt gebracht worden met aanpassingen gericht op de recreatiewensen van de gebruikers van het gebied. Daarnaast is het belangrijk de juiste gebiedszonering toe te passen. De medewerkers van Staatsbosbeheer zijn ervan op de hoogte welke deelgebieden van het Sneekermeergebied tegen een stootje kunnen en welke niet. Op basis van deze kennis kan bewust gekozen worden voor een bepaalde gebiedszonering, zodat enkele gebieden tijdens activiteiten exclusief toegankelijk gemaakt kunnen worden en andere gebieden worden gemeden. Hieronder zijn ter aanvulling op het huidige activiteitenaanbod verschillende mogelijkheden beschreven.

Een arrangement in samenwerking met een horecaondernemer kan inkomsten opleveren. De boswachter biedt bijvoorbeeld een hotel een bestaand excursiepakket. Het hotel zorgt vervolgens voor een volle bus. De deelnemers betalen €10 tot €25 en de boswachter hoeft geen tijd en geld te steken in de werving en promotie. De inkomsten vanuit de excursie worden vervolgens verdeeld over de natuurbeheerder en het hotel. Het excursiepakket kan mogelijk vormgegeven worden door een stagiaire.

Ter aanvulling op het huidige activiteitenaanbod kunnen verschillende thema-excursies worden aangeboden. Deze excursies kunnen al varend, fietsend of wandelend zijn. Deze excursies kunnen aangeboden worden in combinatie met bijvoorbeeld een natuurspicknick. In de Oosterschelde wordt met succes de wolkenexcursie aangeboden. Dit is een excursie waarbij deelnemers meer leren over wolken en wat aan wolken afgelezen kan worden. Kennis van wolken en wat zij over het weer voorspellen is nodig om deze excursie een succes te laten zijn. Een ander mogelijk thema is de fotografie-excursie waarbij deelnemers met hun eigen camera of met de mobiele telefoon foto's maken van de flora en fauna. Mogelijk kan een uitkijkpunt of ondergrondse bunker gecreëerd worden van waar uit foto's genomen kunnen worden zonder dat de natuur daar hinder van ondervindt. Zo kunnen deelnemers van dichtbij bijzondere verschijnselen in de natuur vastleggen. Deze bunker kan mogelijk ook verhuurd worden aan natuurfotografen. Dit levert extra voordelen, omdat fotografen hun foto's naar buiten brengen wat weer zorgt voor promotie van het gebied. Voor de mindervalide recreant kunnen scootmobiel-excursies worden aangeboden. Hierbij kunnen mindervaliden in een scootmobiel door het gebied rondgeleid worden. Randvoorwaarden voor deze excursie zijn voldoende parkeergelegenheid en verharde wegen. Een andere mogelijkheid is een pluk-excursie waarbij deelnemers uit de natuur kruiden, planten en bloemen kunnen plukken, welke vervolgens verwerkt kunnen worden in een gerecht of waarmee een wild-boeket gemaakt kan worden. Voor de visliefhebber kan een excursie ontwikkeld worden als nachtvissen. Deelnemers gaan hierbij laat op de avond met een vrijwilliger of boswachter het water op en ontdekken het Sneekermeer en de vissen in de nacht. In het hoogseizoen kan Staatsbosbeheer in samenwerking met ondernemers in de omgeving een openluchtbioscoop organiseren. Dit trekt veel bezoekers en vergt in verhouding minder voorbereidingstijd. In de Biesbosch worden met succes de excursies 'De grote vijf' aangeboden. In de Veluwe is hier een alternatief geïntroduceerd: 'De kleine vijf' met de dieren das, vos, raaf, boomkruiper en bosuil. Omdat de term 'De grote vijf' bekend is in Nederland, zullen de excursies 'De kleine vijf' mogelijk veel deelnemers trekken. In het Sneekermeergebied kunnen ook excursies ontwikkeld worden met het thema 'De kleine vijf'. Mogelijke dieren die binnen deze excursies in het middelpunt komen te staan zijn: grutto, Kieviet, kempshaan, ree en visarend. Alle genoemde activiteiten kunnen in de verschillende seizoenen in afwisselende thema's aangeboden worden.

Met slecht weer zijn er weinig uitwijkmogelijkheden in het Sneekermeergebied. Staatsbosbeheer kan dit gat in de markt opvullen met een educatieve activiteit die mogelijk in samenwerking met een recreatieonderneming aangeboden kan worden. Slechtweer-activiteiten kunnen naast activiteiten voor kinderen en jeugd ook workshops voor volwassenen zijn. De natuurpoort zou hier een uitkomst in kunnen bieden.

Om een blijvend succesvol activiteitenaanbod te hebben, is het nodig om de interne communicatie met andere afdelingen van Staatsbosbeheer te stimuleren en gebruik te maken van de expertise van de recreatie- en communicatieadviseur. Mogelijk kan jaarlijks een bijeenkomst georganiseerd worden in Nederland. Zodat vanuit de verschillende natuurgebieden recreatiemedewerkers samenkomen om te brainstormen over mogelijke nieuwe activiteiten of het verbeteren van huidige. Op deze manier kan onder andere een eenduidig beleid worden gevormd met betrekking tot aanbod van activiteiten en samenwerkingsverbanden. Hiermee wordt bedoeld dat binnen Staatsbosbeheer een beleid wordt gevormd waarin vastgelegd staat hoe samenwerkingsverbanden vormgegeven kunnen worden. Ook regelmatige communicatie met ondernemingen in de omgeving is van belang, zodat ervaring en kennis uitgewisseld kan worden waardoor doelgericht gewerkt kan worden. Jaarlijks zal er een evaluatiemoment moeten plaatsvinden om te kijken of het activiteitenaanbod nog aansluit op de recreatiewensen en of er mogelijk zaken efficiënter aangepakt kunnen worden. Deze evaluatie kan intern door Staatsbosbeheer uitgevoerd worden of in samenwerking met de ondernemingen. Er moet dan gekeken worden naar het aantal deelnemers van de activiteiten, hoe dit mogelijk verhoogd kan worden en naar de kostendekkendheid of winstgevendheid van de activiteiten. Voor deze evaluatie is het noodzakelijk dat Staatsbosbeheer de administratie bijhoudt van de georganiseerde activiteiten. Hierbij moet het aantal deelnemers, de kosten, de inkomsten, de tijdsinvestering en de eventuele samenwerking genoteerd worden. Daarnaast kan Staatsbosbeheer overwegen om alle deelnemers van de activiteiten een korte enquête te laten invullen zodat inzicht verkregen kan worden in de beoordeling van de deelgenomen activiteit. De uitkomsten van alle enquêtes kunnen vervolgens tijdens de jaarlijkse evaluatie doorgenomen worden en op basis daarvan kunnen er aanpassingen gedaan worden.

Promotie

Door het gebied en de activiteiten gericht te promoten zullen meer recreanten op de hoogte zijn van het aanbod en deelnemen aan de activiteiten. Dit kan gedaan worden door samenwerkingen met recreatieondernemingen, maar ook door hiervoor met andere terreinbeheerders en aanwezige organisaties samen te werken. Een voorbeeld hiervan is de Stichting Marrekrite. Het vaststellen van het unique selling point van het Sneekermeergebied en het kiezen welke aspecten hiervan ingezet gaan worden, kan de promotie van het gebied en de activiteiten vergemakkelijken. Daarnaast kan een dier als mascotte van het gebied uitgekozen worden. Deze mascotte dient een aansprekend en herkenbaar dier te zijn. Deze kan gebruikt worden op de site, in promoties en activiteiten. Een mogelijkheid voor de mascotte van het gebied is de grutto of de kempahaan. De promotie zal structureel gedaan moeten worden en kan via social media, recreatieondernemingen, regiobladen, het VVV, aanwezigheid op evenementen in de omgeving en via de eigen website. Social media is een goedkope manier om te promoten. Via de Facebookpagina van Staatsbosbeheer kan informatie gedeeld worden over activiteiten. Mogelijk kan er een speciale pagina aangemaakt worden voor Staatsbosbeheer Friesland of Noord-Nederland. Daarnaast kan onder de recreatieondernemingen een informatiefolder van Staatsbosbeheer met hierin de aangeboden activiteiten verspreid worden zodat de klanten van deze ondernemer op de hoogte zijn van het aanbod. Deze folder kan mogelijk digitaal verspreid worden om kosten voor Staatsbosbeheer te drukken. Het is belangrijk dat de folder overzichtelijk is en niet teveel tekst bevat. Beleving moet in deze folder voorop staan. Niet alleen informatie over het gebied, maar ook over activiteiten en ondersteunend beeldmateriaal is daarvoor nodig.

Een mogelijke festiviteit waar Staatsbosbeheer zich zichtbaar kan maken is Fête de Nature. Dit is een landelijke festiviteit met activiteiten georganiseerd door particulieren, bedrijven en groene organisaties uit recreatie, kunst, cultuur en sport. De eerste editie trok in 2014 met 291 activiteiten 43.000 bezoekers. In 2015 groeide het aantal activiteiten naar 361 met 72.000 bezoekers. Het festival vindt dit jaar plaats op 21 en 22 mei. Andere mogelijkheden waar Staatsbosbeheer zich zichtbaar kan maken zijn hardlooppwedstrijden en zeilwedstrijden tijdens bijvoorbeeld de Sneekweek.

Inkomsten vanuit recreatieve activiteiten

Medewerkers van Staatsbosbeheer konden geen exact inzicht geven in de kosten die het organiseren en aanbieden van activiteiten met zich meebrengen. Om er achter te komen of het mogelijk is winst te behalen vanuit activiteiten is het allereerst van belang om te weten hoeveel de organisatie van een activiteit daadwerkelijk kost. Wanneer in deze cijfers ook de voorbereidingsuren van de boswachter meegerekend worden, zal waarschijnlijk blijken dat het niet mogelijk is om winst te realiseren. Een oplossing hiervoor kan het gebruik van vrijwilligers of stagiaires zijn. Deze vrijwilligers zullen in het begin begeleid moeten worden, maar op den duur kunnen vrijwilligers het activiteitenaanbod zelfstandig draaien waardoor kosten bespaard worden. Stagiaires kunnen worden ingezet voor het ontwikkelen van educatiemateriaal, excursies en samenwerkingen. Mogelijk kunnen ook vrijwilligers van het IVN ingezet worden voor de begeleiding van de excursies. Verder is het raadzaam om voor elke activiteit een minimaal aantal deelnemers vast te stellen. Daarnaast kan geprobeerd worden of het standaard bedrag van €5,- dat voor volwassendeelname gevraagd wordt, verhoogd kan worden naar €7,50. Op deze manier kan er winst gemaakt worden op de excursies. Een andere mogelijkheid is om de deelnemer voorafgaand aan de excursie te laten betalen via de website van Staatsbosbeheer. Op de website kan tevens getoond worden hoeveel plaatsen er nog vrij zijn, zodat potentiële deelnemers urgentie voelen om zich op te geven. Daarnaast kunnen samenwerkingen op de lange termijn ook voor een besparing van kosten zorgen. Samenwerkingsverbanden met recreatieondernemingen bieden alleen een oplossing op de langere termijn. Het opzetten van succesvolle excursies kost tijd, omdat recreatieondernemingen een andere werkwijze en mentaliteit hebben dan Staatsbosbeheer als natuurbeheerder. Het is daarbij noodzakelijk dat contact met de ondernemingen warm gehouden wordt door Staatsbosbeheer.

Extra's

Naast het aanbod van activiteiten zijn er ook andere mogelijkheden om meer inkomsten te verkrijgen. Deze zijn hieronder weergegeven.

Indien een ingang van het natuurgebied wordt gecreëerd met parkeermogelijkheid, kan parkeergeld gevraagd worden. Vaste bezoekers betalen bijvoorbeeld €15,- per jaar. Eenmalige bezoekers betalen €3,- per dagdeel of €5,- per dag. Het parkeerkaartje levert vervolgens een kleine korting op bij een recreatieondernemer in de buurt. Een bord op het parkeerterrein legt uit waaraan het parkeergeld besteed wordt.

In samenwerking met een aanwezige camping in het gebied kan mogelijk een natuurwatercamping gerealiseerd worden voorzien van alle basisvoorzieningen zoals sanitair en een vuurplaats. Passanten kunnen hier hun boot aanleggen voor een klein bedrag waardoor zij beschikken over bijvoorbeeld sanitaire voorzieningen en in de natuur overnachten.

Op verschillende manieren kan betaald worden voor bewegen in een groene omgeving. Dit kan middels re-integratieprojecten van gemeenten via de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Er wordt bijvoorbeeld een afspraak gemaakt met de organisatie Sportservice, die Wmo klanten laat bewegen in een groene omgeving. Andere voorbeelden: 'Natuurlijk Sportief Buitengewoon in Beweging' organiseert clinics, persoonlijke- en groepstrainingen in de buitenlucht. En 'In de

vrijenatuur.nl – bushcraft, survival en natuurbeleving’ organiseert workshops waarin deelnemers wildernisvaardigheden leren, zoals vuur maken zonder lucifers, eetbare en medicinale planten leren herkennen en onderdak maken. Een ander mogelijkheid is Green Gym. Deze organisatie zet vrijwilligers aan het werk in de natuur waarmee mensen hun fitheid en gezondheid verbeteren. Dit levert geen financiële middelen op, maar draagt bij aan het beheer en onderhoud van de terreinen waardoor die kosten omlaag gebracht kunnen worden. Naast de re-integratie en Green Gym kan ook S(up)port for Nature een bijdrage leveren aan de verhoging van inkomsten. Deze organisatie zorgt ervoor dat sportevenementen aandacht besteden aan natuur, bodem, andere bezoekers en aansprakelijkheid. Van de deelnamekosten gaat 5 tot 15% naar de terreinbeheerder. S(up)port for Nature is ook inzetbaar voor concerten, rally’s, crosscountry’s, hondenclubs, scouting, padvinders en militairen.

Nederland telt 1,5 miljoen wielrenners en 4 miljoen hardlopers, plus een onbekend aantal skeeleraars, roeiers, zwemmers, windsurfers en anderen die in de buitenlucht hun sport beoefenen. Al deze sporters kunnen geld ophalen voor de natuur door middel van een sponsorloop/ sponsorwedstrijd. Ook basisscholen zouden geld kunnen opleveren, indien voor natuureducatie geld gevraagd wordt. Scholen kunnen ook betrokken worden bij de natuur, waardoor enerzijds meer draagvlak wordt gecreëerd onder de jeugd en anderzijds inkomsten worden verkregen. Een sportdag of uitje kan bijvoorbeeld plaatsvinden in het Sneekermeergebied met als thema Highland Games. Deze games bevatten activiteiten als touwtrekken, paalwerpen, zwerfkeiwerpen, boomstammen werpen en zagen. Staatsbosbeheer zorgt voor de nodige materialen en de school betaalt een standaard bedrag voor deze dag. Ook buitenschoolse opvang kan gebruik maken van het gebied. De buitenschoolse opvang bezoekt zelf het gebied en de natuurbeheerder kan eventueel een standaard educatief pakket aanbieden waarmee de kinderen aan de slag kunnen. Onder begeleiding leren kinderen van jongs af aan de natuur te waarderen, waardoor het draagvlak wordt vergroot.

Ondernemingen in de omgeving kunnen benaderd worden voor het steunen van het natuurgebied. Deze ondernemingen zijn gebaat bij een goed beheer en behoud van de natuur. De ondernemingen kunnen benaderd worden voor vrijwillige of structurele giften of kleinschalige steun. Een voorbeeld van kleinschalige steun is een koekje bij de koffie in de vorm van een boomblad. De horecaondernemer draagt vervolgens de helft van de opbrengst af aan de organisatie die de omringende natuur beheert.

Literatuurlijst

Literatuur

- Altenburg & Wymenga (2014). Natura 2000 – beheerplan, Merengebied.
Leeuwarden: Provincie Fryslân
- Baarda, B. (2014). Dit is onderzoek. Tweede druk.
Groningen: Noordhoff Uitgevers
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., de Goede, M., Jursing, M., Peters, V., van der Velden, T. (2013). Basisboek kwalitatief onderzoek. Derde druk.
Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers bv
- Bakker, J.P., (2015). Effectiviteit van natuurbeheer.
Groningen: Rijksuniversiteit Groningen
- CBS, PBL, Wageningen UR (2013^a). Natura 2000: Vogel- en Habitatrichtlijngebieden in Nederland, 2012 (indicator 1308, versie 06, 22 juni 2013).
CBS, Den Haag; Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag/Bilthoven en Wageningen UR, Wageningen
- CBS, PBL, Wageningen UR (2013^b). Beschermde soorten Vogel- en Habitatrichtlijn, 2013 (indicator 1328, versie 05, 2 augustus 2013).
CBS, Den Haag; Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag/Bilthoven en Wageningen UR, Wageningen
- Gemeente De Friese Meren (2014). Jaarverslag en jaarrekening 2014.
Friesland: Gemeente De Friese Meren
- Gemeente Súdwest- Fryslân (2014). Jaarverslag 2014
Friesland: Gemeente Súdwest-Fryslân
- HNS Landschapsarchitecten (2009). Structuurvisie Landschapsontwikkelingsplan Tynaarlo.
Utrecht: HNS Landschapsarchitecten
- Kamerbeek, H. (2015). Ondernemen met natuur.
Utrecht: Uitgeverij Matrijs
- Klein, I., de Kroon, P. (2015). Onderzoeksvoorstel “Snitser Mar, Lân fan wyn en wetter”.
Leeuwarden: Hogeschool VHL
- Pennewaard, K. (2015). ‘Sneekermeer, de hotspot’. Leewarder Courant, 30 september, 2015, p.1.
- Peters, V., Wester, F., (2009). Kwalitatieve analyse. Uitgangspunten en procedures.
Bussum: Uitgeverij Coutinho
- Petersen, J., Westhoff, V.W. (2001). Duinvalleien in Terschelling; de vegetatie in heden en verleden.
De levende natuur, nr. 3, volume 102, 114-117.
- Rijksoverheid (2009). Nationaal Waterplan 2009-2015.
Den Haag: Rijksoverheid
- Staatsbosbeheer (2015^b). Ondernemingsplan Staatsbosbeheer 2020. Ziel en Zakelijkheid.
Driebergen: Staatsbosbeheer
- Staatsbosbeheer (2014). Jaarstukken 2014.
Driebergen: Staatsbosbeheer
- Staatsbosbeheer (2010). Jaarstukken 2010.
Driebergen: Staatsbosbeheer
- Staatsbosbeheer (2011). Jaarstukken 2011.
Driebergen: Staatsbosbeheer
- Staatsbosbeheer (2012^a). Jaarstukken 2012.
Driebergen: Staatsbosbeheer
- Staatsbosbeheer (2012^b). Naar buiten. Overzicht activiteiten aanbod 2012 – 2013.
Joure: Staatsbosbeheer
- Staatsbosbeheer (2013). Jaarstukken 2013.
Driebergen: Staatsbosbeheer

Websites

- AgriHolland B.V. (2015). Dossier EHS. Natuurnetwerk Nederland. Gevonden op 8 oktober, 2015, op
<http://www.groeneruimte.nl/dossiers/ehs/home.html>
- Bergwijzer (2015). Algemene informatie over Oostenrijk. Gevonden op 24 september, 2015,
<http://bergwijzer.nl/categorie/landen-en-gebieden/oostenrijk>
- CBS (2015). Bodemgebruik. Uitgebreide gebruiksvorm, per gemeente. Gevonden op 29 september, 2015, op
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70262NED&D1=0-1%2c5%2c11%2c18%2c24%2c27%2c31%2c41&D2=0%2c5-16&D3=a&HD=130529-1417&HDR=G2&STB=G1%2cT>
- CBS & NBTC Holland Marketing (2013). Toerisme en recreatie in cijfers 2013. Gevonden op 20 januari, 2016, op
<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/47980AD3-ABB2-4267-9F9E-149DF35103E5/0/2013g82pub.pdf>
- Compendium voor de Leefomgeving (2015^a). Natuurbeleid en natuurbescherming. Dossier ecologische hoofdstructuur. Gevonden op 1 oktober, 2015, op
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/dossiers/nl0029-ecologische-hoofdstructuur.html?i=19-22>
- Compendium voor de Leefomgeving (2015^b). Natura 2000 - Vogel- en Habitatrichtlijn gebieden en de EHS. Gevonden op 1 oktober, 2015,
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1425-Natura-2000-en-Ecologische-Hoofdstructuur.html?i=19-22>
- Compendium voor de Leefomgeving (2015^c). Natuurbeschermingswetgebieden 2012. Gevonden op 2 oktober, 2015, op
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1311-Natuurbeschermingswetgebieden.html?i=19-75>
- Economische Zaken (2015). Profielen habitattypen en soorten. Gevonden op 24 september, 2015, op
<http://www.synbiosys.alterra.nl/Natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=profielen>
- Gemeente Súdwest fryslân (2016^a). Vordering op de heffing en de invordering van toeristenbelasting 2016. Gevonden op 4 april, 2016, op
http://www.gemeentesudwestfryslan.nl/bestuur/verordeningen_44552/item/verordening-op-de-heffing-en-de-invordering-van-toeristenbelasting-2016_1399.html
- Gemeente Súdwest fryslân (2016^b). Vordering op de heffing en de invordering van watertoeristenbelasting 2016. Gevonden op 4 april, 2016, op
http://www.gemeentesudwestfryslan.nl/bestuur/verordeningen_44552/item/verordening-op-de-heffing-en-de-invordering-van-watertoeristenbelasting-2016_1384.html
- Gemeente De Friese Meren (2016^a). Vordering op de heffing en de invordering van toeristenbelasting 2016. Gevonden op 4 april, 2016, op
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/gmb-2016-3584.html>
- Gemeente De Friese Meren (2016^b). Vordering op de heffing en de invordering van watertoeristenbelasting 2016. Gevonden op 4 april, 2016, op
http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/De%20Fryske%20Marr-en/341366/341366_1.html
- Groen Doen (2015). Werken met Groen Doen. Gevonden op 30 september, 2015, op
<http://www.groendoen.net/hoe-werkt-het/werken-met-groen-doen>
- Groninger Landschap (2006). Gebiedsvisie Zuidlaardermeer. Gevonden op 5 november, 2015, op
http://groningerlandschap.nl/files/pdfs/94693_Gebiedsvisie_Zuidlaardermeer.pdf
- Groninger Landschap (2015). Activiteiten. Gevonden op 5 november, 2015, op
<https://excursies.groningerlandschap.nl/?year=2015&month=11>
- Groot de, S. (2005). Het nut en gevaar van best practices. Gevonden op 8 oktober, 2015, op
<http://www.kultifa.nl/artikel%20best%20practices.pdf>

Natura 2000 (2011^a). Recreatie. Gevonden op 4 november, 2015, op <http://www.natura2000ijsselmeergebied.nl/home/67-recreatie-sector>

Natura 2000 (2011^b). Natuurlijk genieten van het IJsselmeergebied. Gevonden op 4 november, 2015, op <http://www.natura2000ijsselmeergebied.nl/images/stories/nieuwsbrieven-pdfs/gedragscode%20def.pdf>

Natuurmonumenten (2015^a). Zwarte Meer. Gevonden op 3 november, 2015, op <https://www.natuurmonumenten.nl/zwarte-meer>

Natuurmonumenten (2015^b). Vaar mee naar Vogeleiland. Gevonden op 4 november, 2015, op <https://www.natuurmonumenten.nl/activiteiten/vaar-mee-naar-vogeleiland/2015-11-08t0900>

Natuurmonumenten (2015^c). Nationaal park Oosterschelde. Gevonden op 9 december, 2015, op <https://www.natuurmonumenten.nl/nationaal-park-oosterschelde>

Omrop Fryslân (2015). 'Meer dan 100.000 bezoekers eerste weekend Sneekweek'. Gevonden op 4 april, 2016, op <http://www.omropfryslan.nl/nieuws/meer-dan-100000-bezoekers-eerste-weekend-sneekweek>

Ontdek de Oosterschelde (2015). Overzicht activiteiten. Gevonden op 9 december, 2015, op <http://www.ontdekdeoosterschelde.nl/activiteiten.htm>

Overheid (2015^a). Natuurbeschermingswet 1998. Gevonden op 24 september, 2015, op http://wetten.overheid.nl/BWBR0009641/geldigheidsdatum_24-09-2015#Opschrift

Overheid (2015^b). Natuurschoonwet 1928. Gevonden op 8 oktober, 2015, op http://wetten.overheid.nl/BWBR0001939/geldigheidsdatum_08-10-2015

Overheid (2015^c). Flora en Faunawet. Gevonden op 24 september, 2015, op http://wetten.overheid.nl/BWBR0009640/geldigheidsdatum_08-05-2015

Portaal Natuur en Landschap (2015). Over het subsidiestelsel. Gevonden op 29 september, 2015, op <http://www.portaalnatuurenlandschap.nl/themas/subsidiestelsel-natuur-en-landschapsbeheer/over-het-subsidiestelsel-natuur-en-landschapsbeheer/>

Recron (2012). Landal Waterpark Sneekmeer open. Gevonden op 8 oktober, 2015, op <http://www.recron.nl/k/n369/news/view/48392/31014/landal-waterpark-sneekmeer-open.html>

Rijksoverheid (2015). Ministerie van Economische Zaken. Organisatie. Gevonden op 8 oktober, 2015, op <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerievaneconomischezaken/inhoud/organisatie>

RIVM (2016). Aansluiten bij doelgroepen. Gevonden op 27 maart, 2016, op <https://www.loketgezondleven.nl/gezonde-gemeente/uitvoeren-en-samenwerken/aansluiten-bij-doelgroepen>

Staatsbosbeheer (2015^c). Historie. Gevonden op 23 september, 2015, op <http://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/organisatie/historie>

Staatsbosbeheer (2015^d). Over Staatsbosbeheer. Gevonden op 24 september, 2015, op <http://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer>

Staatsbosbeheer (2015^e). Organisatie. Gevonden op 23 september, 2015, op <http://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/organisatie>

Staatsbosbeheer (2015^f). Feiten en cijfers. Gevonden op 23 september, 2015, op <http://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/feiten-en-cijfers>

Staatsbosbeheer (2015^g). Romantisch stroomdal Drentsche Aa. Gevonden op 8 oktober, 2015, op <http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/drentsche-aa>

Staatsbosbeheer (2015^h). Verrassend Noard – Fryslân. Gevonden op 8 oktober, 2015, op <http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/noard-fryslan>

Staatsbosbeheer (2015ⁱ). Wild spotten op de Veluwe. Gevonden op 8 oktober, 2015, op <http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/veluwe>

Staatsbosbeheer (2015^j). Dossier jeugd en natuur. Alle links en downloads. Gevonden op 30 september, 2015, op
<http://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/dossiers/jeugd-en-natuur/links-en-downloads-jeugd-en-natuur>

Staatsbosbeheer (2015^k). Sneekermear, toegankelijkheid. Gevonden op 15 september, 2015, op
<http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/sneekermear/toegankelijkheid>

Staatsbosbeheer (2015^l). Natuurgebieden Friesland. Gevonden op 15 september, 2015, op
<http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden?provincie=friesland>

Staatsbosbeheer (2015^m). Dossier Natura-2000. Gevonden op 24 september, 2015, op
<http://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/dossiers/natura-2000>

Staatsbosbeheer (2015ⁿ). Bootje varen in de Biesbosch. Gevonden op 3 december, 2015, op
<http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/biesbosch>

Staatsbosbeheer (2015°). Holland de film. Gevonden op 3 december, 2015, op
<http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/biesbosch/holland-de-film>

Statline CBS (2012) Bodemgebruik; uitgebreide gebruiksvorm, per gemeente. Gevonden op 17 maart, 2016, op
<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=70262ned&D1=0&D2=0,6&D3=3-6&HDR=G2&STB=T,G1&VW=T>

Synbiosys (2015^a). Kaartmachine natuurgebieden. Gevonden op 2 oktober, 2015, op
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/googlemapszoek2.aspx>

Synbiosys (2015^b). Zuidlaardermeergebied. Gevonden op 16 oktober, 2015, op
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=1&id=n2k20&topic=introductie>

Synbiosys (2015^c). Zwarte meer. Gevonden op 16 oktober, 2015, op
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=4&id=n2k74>

Synbiosys (2015^d). Oosterschelde. Gevonden op 9 december, 2015, op
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=2&id=n2k118>

Synbiosys (2015^e). Biesbosch. Gevonden op 3 december, 2015, op
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=2&id=n2k112>

Synbiosys (2016). Sneekermeargebied. Gevonden op 17 maart, 2016, op
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=2&id=n2k12>

Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer (1997). Gevonden op 15 september, 2015, op
http://wetten.overheid.nl/BWBR0008904/geldigheidsdatum_15-09-2015

Zuidlaardermeer (2015). Welkom bij het Zuidlaardermeer. Gevonden op 5 november, 2015, op
<http://www.zuidlaardermeer.nl/>

Afbeeldingen

Altenburg & Wymenga (2014). Natura 2000 – beheerplan, Merengebied.

Leeuwarden: Provincie Fryslân

Staatsbosbeheer (2015^a). ‘Sneekermear: waterrecreatie en natuur’. Gevonden op 1 september, 2015 op

<http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/sneekermear>

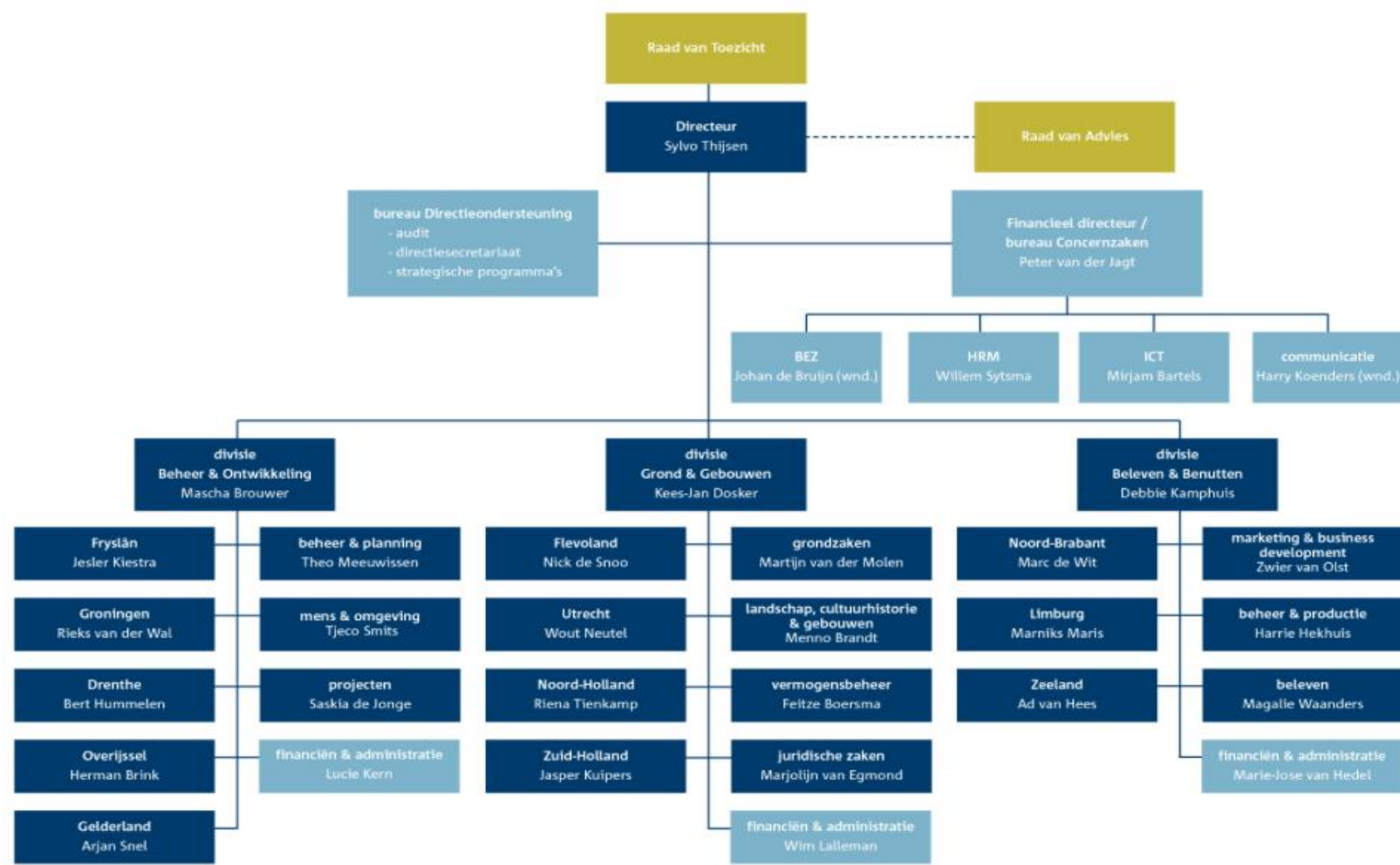
Staatsbosbeheer & Provincie Friesland (2008). Folder Sneekermear. Lân fan wyn en wetter, waar zomer- en wintergasten uitwaaien. Oplage 5000, mei 2008.

Bijlagen

Bijlage I. Organogram Staatsbosbeheer

(Staatsbosbeheer, 2015^e)

Bijlage II. Recreatieondernemingen

a. Steekproefkaders recreatieondernemingen in het Sneekmermeergebied

	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.
1	Bootverhuur	Adelante Jachtverhuur	Gravinneweg 4a	8604 CA	Sneek	
2	Bootverhuur	Aquanaut Yachting Holland	Selfhelpweg 9	8607 AB	Sneek	
3	Bootverhuur	Bootverhuur Hospes	Jachthavenstraat 51	8505 BV	Sneek	
4	Bootverhuur	Bootverhuur L. Van der Pol	Hendrik Bulthuisweg 19-21	8606 KB	Sneek	
5	Bootverhuur	Botenverhuur	It Sud 23	8512 AJ	Broek	
6	Bootverhuur	Brakel Yachtcharter	Einsteinstraat 9	8606 JR	Sneek	
7	Bootverhuur	Camping Jachthaven de Domp	Domp 4	8605 CP	Sneek	Ja
8	Bootverhuur	Centerpoint Charters BV	Hendrik Bulthuisweg 15	8606 KB	Sneek	
9	Bootverhuur	De Drijfveer & Tusken de Marren	Ulde Twijnstrawei 31	8491 CH	Akkrum	Ja
10	Bootverhuur	De Mariahoeve	Utbuorren 16	8493 MA	Terherne	Ja
11	Bootverhuur	Dikopskik VOF bootjesverhuur	Kûpersleantsje 3	8493 LR	Terherne	
12	Bootverhuur	Friesland zeilen	Jan Kuipersweg 10	8606 KD	Sneek	
13	Bootverhuur	Heerenzijl	Hearresyl 1	8542 AV	Terkaple	Ja
14	Bootverhuur	Het toppunt Sneek	Top 3	8606 JT	Sneek	
15	Bootverhuur	Holiday Boatin Yachtcharter	Eeltjebaasweg 3	8606 KA	Sneek	
16	Bootverhuur	Jachtverhuur Wijnstra	Lytse sudein 19	8624 TS	Uitwellingerga	
17	Bootverhuur	Jachtverhuurbedrijf Nauta	Lyts Sudein 53	8624 TS	Uitwellingerga	
18	Bootverhuur	JFT watersport	Hendrik Bulthuisweg 16	8606 KB	Sneek	
19	Bootverhuur	Kroon Yacht Charter	Zwolsmanweg 10	8606 KC	Sneek	
20	Bootverhuur	Maran Yachtcharter	Skûtmakkerspôle 12	8542 AJ	Terkaple	Ja
21	Bootverhuur	Nautica Yacht Charter	Lytse Sudein 7	8624 TS	Uitwellingerga	
22	Bootverhuur	Nautilus Maritiem	Oude Oppenhuizerweg 87b	8606 JC	Sneek	
23	Bootverhuur	Oksewiël TWS	Terhernsterdyk 4	8493 LP	Terherne	

24	Bootverhuur	Paviljoen Sneekerveer	Paviljoenwei 4	8626 GD	Offingawier	Ja
25	Bootverhuur	RCN De Potten	De Potten 2-38	8626 GD	Offingawier	Ja
26	Bootverhuur	Recreatiecentrum Sneek	Hendrik Bulthuisweg 30	8606 KB	Sneek	Ja
27	Bootverhuur	Sailplaza Yachtcharter	De Ruter 3	8604 VP	Sneek	
28	Bootverhuur	Skutsjeverhuur Boek-Het vof	Sjaerdewei 22	8625 HS	Oppenhuizen	
29	Bootverhuur	Skutsjeverhuur Elisabeth	Greate Sudein 4a	8624 TW	Uitwellingerga	
30	Bootverhuur	Skûtsjeverhuur nieuwe liefde	It Ges 10	8606 JK	Sneek	
31	Bootverhuur	Skûtsjeverhuur Twee Gezusters	Ulde Twijnstrawei 102	8491 CJ	Akkrum	
32	Bootverhuur	Varend Friesland	Syl 8	8493 LL	Terherne	
33	Bootverhuur	Veldman Yacht Charter	Zwolsmanweg 18	8606 KC	Sneek	
34	Bootverhuur	Watersportcentrum 't Garijp	It String 7	8511 ..	Goingarip	
35	Bootverhuur	Watersportcentrum Hart van Friesland	Eastwei 8	8624 TG	Uitwellingerga	Ja
36	Bootverhuur	Watersportcentrum Mid Friesland	Jelle-paad 12	8493 RG	Terherne	Ja
37	Bootverhuur	Yachtcharter van Straten	Hendrik Balhuisweg 13	8606 KB	Sneek	
38	Bootverhuur	Yachtcharter Wetterwille	Jelle-paad 8	8493 RG	Terherne	
39	Bootverhuur	Zeilcentrum Top en Twel	It Ges 6	8606 JK	Sneek	
	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.
1	Fietsverhuur	Fietsverhuur Terherne	Grindyk 1a	8493 ..	Terherne	
2	Fietsverhuur	Profile Sneek	Prins Hendrikkade 58	8601 CB	Sneek	
3	Fietsverhuur	Ruiter's Rijwielhandel Twa Tsjillen	Wijde Noorderhorne 8	8601 EB	Sneek	
4	Fietsverhuur	Vakantieboerderij Boeresloot	It Ges 10	8606 JK	Sneek	Ja
5	Fietsverhuur	RCN De Potten	De Potten 2-38	8626 GD	Offingawier	Ja
	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.
1	Jachthaven	Buitenplaats 't Ges	Zwolsmanweg 17	8606 KC	Sneek	
2	Jachthaven	De Drijfveer & Tusken de Marren	Ulde Twijnstrawei 31	8491 CH	Akkrum	Ja
3	Jachthaven	Heerenzyl	Hearresyl 1	8542 AV	Terkaple	Ja
4	Jachthaven	Jachtbemiddeling van der veen BV	Syl 12	8493 LL	Terherne	
5	Jachthaven	Jachthaven	Selfhelpweg 11-13	8607 AB	Sneek	
6	Jachthaven	Jachthaven Bouma	Buorren 1	8624 TL	Uitwellingerga	

7	Jachthaven	Jachthaven Broeresloot	It Ges 10	8606 JK	Sneek	
8	Jachthaven	De Watervriend	Sjuwedyk 10-12	8624 TV	Uitwellingerga	
9	Jachthaven	Jachthaven de Zandsloot	Terhernsterdyk 2/A	8493 LP	Terherne	
10	Jachthaven	Jachthaven Terhornsterpoelen	Stripe 12	8493 LB	Terherne	
11	Jachthaven	Jachtwerf Nerushoek	Buorren 8/B	8493 LE	Terherne	
12	Jachthaven	Jachtwerf Watersport	Polsleatwei 11	8491 EK	Akkrum	
13	Jachthaven	Jachtwerf Wilja	Oude Oppenhuisterweg 93	8606 JD	Sneek	
14	Jachthaven	Krekt Sailing	Sjuwedyk 16	8624 TV	Uitwellingerga	
15	Jachthaven	Kuypers Jachthaven	Polsleatwei 3	8491 EK	Akkrum	
16	Jachthaven	KWS Sneek	Postbus 100	8600 RC	Sneek	
17	Jachthaven	Mini Camping Synneveer	Lemmerweg 86	8607 JK	Sneek	
18	Passantenhaven	Passantenhaven Akkrumer			Akkrum	
19	Jachthaven	Paviljoen Sneekermeer	Paviljoenwei 4	8626 GD	Offingawier	Ja
20	Jachthaven	Prego Zeilzweren	Postbus 2	8490 AA	Akrum	
21	Jachthaven	Privateer Yachts BV	Leyesleattswet 2	8624 HW	Uitwellingerga	
22	Passantenhaven	Recreatiecentrum Sneek	Hendrik Bulthuisweg 30	8606 KB	Sneek	Ja
23	Jachthaven	Sneeker Jachthaven	Burgemeester de hooppark 2	8605 CR	Sneek	
24	Jachthaven	Sneker Jachthaven	Oudvaart AB/woonschip		Sneek	
25	Jachthaven	Terherne Haven	Kûpersleantsje 9	8493 LR	Terherne	Ja
26	Jachthaven	Tornado Chater	Eeltsjebaasweg 5	8606 KA	Sneek	
27	Jachthaven	Vinea Vakanties	Zuidwesthoekweg 7	8600 AL	Sneek	
28	Jachthaven	Watersport	Jelle-Paad 7	8493 RG	Terherne	
29	Jachthaven	Watersport WestersNautic	Bothniakade 26/27	8601 BM	Sneek	
30	Jachthaven	Watersportbedr Startpunt BV	IJlsterkade 132	8608 AC	Sneek	
31	Jachthaven	Watersportbedr. De Broek	Plusterdyk 5	8512 AH	Broek	
32	Jachthaven	Watersportcentrum	Greate Sudein 31	8624 TV	Uitwellingerga	
33	Jachthaven	Watersportcentrum Mid Friesland	Jelle-paad 12	8493 RG	Terherne	Ja
34	Passantenhaven	Watersportcentrum Mid Friesland	Jelle-paad 12	8493 RG	Terherne	Ja
35	Jachthaven	Yachtcharter	Heechein 46	8491 EN	Akkrum	

36	Jachthaven	Yachtcharter De Schiffart	Koailân 6	8493 LA	Terherne	
37	Jachthaven	Yachtchater Sneek	Jan Kuiperweg 5-7	8606 KD	Sneek	
38	Jachthaven	Zeilboerderij Rufus	Bloksleat 8	8512 AA	Broek	
39	Jachthaven	Zijda Yachting	Zoutepoel 2-4	8604 CD	Sneek	
	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.
1	Musea	Fries Scheepvaart Museum	Kleinzand 16	8601 BH	Sneek	
2	Musea	Het Nationaal Modelspoor Museum	Dr. Boumaweg 17b	8601 GM	Sneek	
3	Musea	Kameleondorp	Buorren 43		Terherne	
	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.
1	Overnachtingen	B&B 't Brekkenhûs	Koninginnenpage 21	8607 HS	Sneek	
2	Overnachtingen	Bed & Brochje Familie de Wit	Polsleatwei 4	8491 EK	Akkrum	
3	Overnachtingen	Bed and Breakfast Villa Envie	Harspit 23	8493 ..	Terherne	
4	Overnachtingen	Bloemerstee	Ballingbuer 14	8511 AJ	Goingarip	
5	Overnachtingen	Camping Jachthaven de Domp	Domp 4	8605 CP	Sneek	Ja
6	Overnachtingen	d'Oude Herbergh	Utbuorren 15	8493 MA	Terherne	
7	Overnachtingen	De Drijfveer & Tusken de Marren	Uide Twijnstrawei 31	8491 CH	Akkrum	Ja
8	Overnachtingen	De Mariahoeve	Utbuorren 16	8493 MA	Terherne	Ja
9	Overnachtingen	De Mariahoeve	Utbuorren 16	8493 MA	Terherne	Ja
10	Overnachtingen	Heerenzyl	Hearresyl 1	8542 AV	Terkaple	Ja
11	Overnachtingen	Hotel Restaurant Goerres	Kanadeeskestrjitte 45	8491 BC	Akkrum	Ja
12	Overnachtingen	Landal Waterpark Sneekermeer	Jongebuorren 5	8493 ..	Terherne	
13	Overnachtingen	Landal Waterpark Terherne	Kupersleantsje 34	8493 ..	Terherne	
14	Overnachtingen	Maran Yachtcharter	Skûtmakkerspôle 12	8542 AJ	Terkaple	Ja
15	Overnachtingen	Marina Beachclub Luxe B&B de Friese Meren	Jelle-paad 2	8493 RG	Terherne	Ja
16	Overnachtingen	Paviljoen Sneekermeer	Paviljoenwei 4	8626 GD	Offingawier	Ja
17	Overnachtingen	RCN De Potten	De Potten 2-38	8626 GD	Offingawier	Ja
18	Overnachtingen	RCN De Potten	De Potten 2-38	8626 GD	Offingawier	Ja
19	Overnachtingen	Recreatiecentrum Sneek	Hendrik Bulthuisweg 30	8606 KB	Sneek	Ja
20	Overnachtingen	Recreatiecentrum Sneek	Hendrik Bulthuisweg 30	8606 KB	Sneek	Ja

21	Overnachtingen	Recreatiepark Tusken de Marren	Ljouwerterdyk 63	8491 ML	Akkrum	
22	Overnachtingen	Terherne Haven	Kûpersleantsje 9	8493 LR	Terherne	Ja
23	Overnachtingen	Terherne Haven	Kûpersleantsje 9	8493 LR	Terherne	Ja
24	Overnachtingen	Vakantieboerderij Boeresloot	It Ges 10	8606 JK	Sneek	Ja
25	Overnachtingen	Vakantieboerderij Boeresloot	It Ges 10	8606 JK	Sneek	Ja
26	Overnachtingen	Waterpark Oan 'e Poel	Buorren 1a	8493 LE	Terherne	
27	Overnachtingen	Waterpark Terkaple	Skûtmakkerspôle 8	8542 AJ	Terkaple	
28	Overnachtingen	Watersportcentrum Hart van Friesland	Eastwei 8	8624 TG	Uitwellingerga	Ja
29	Overnachtingen	Wik's varende Scheepshuisjes	Jelle-paad 4	8493 RG	Terherne	Ja
	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.
1	Restaurant	Bistro Buitenlounge Bardot	Ûtbuorren 27	8493 MA	Terherne	
2	Restaurant	Café Bar Petit-Restaurant 't Far	Buorren 59	8493 LD	Terherne	
3	Restaurant	Café Discotheek Zevenwouden	Buorren 24	8493 LE	Terherne	
4	Restaurant	Café Restaurant De Heeren van Terkaple	Skûtmakkerspôle 8	8542 AJ	Terkaple	
5	Restaurant	Cafe restaurant It Foarunder	Kolmarslân 1	8626 GW	Offingawier	
6	Restaurant	Café-Restaurant De Gouden Leeuw	Buorren 166	8493 LK	Terherne	
7	Restaurant	De Klokkenstoel	It Hôf 3	8511 AE	Goingarip	
8	Restaurant	Eetcafé Portunus	Syl 12-A	8493 LL	Terherne	
9	Restaurant	Hotel Restaurant Goerres	Kanadeeskestrjitte 45	8491 BC	Akkrum	Ja
10	Restaurant	Marina Beachclub Luxe B&B de Friese Meren	Jelle-paad 2	8493 RG	Terherne	Ja
11	Restaurant	Mfs It Heechein	Buorren 34	8542 AB	Terkaple	
12	Restaurant	Paviljoen Sneekermeer	Paviljoenwei 4	8626 GD	Offingawier	Ja
13	Restaurant	Penta 18 BV	Paviljoenwei 4	8626 GD	Offingawier	
14	Restaurant	Picknickers	Ûtbuorren 54	8493 MA	Terherne	
15	Restaurant	RCN De Potten	De Potten 2-38	8626 GD	Offingawier	Ja
16	Restaurant	Restaurant Meer van Lenten	Ûtbuorren 50	8493 MA	Terherne	
17	Restaurant	Watersportcentrum Hart van Friesland	Eastwei 8	8624 TG	Uitwellingerga	Ja
18	Restaurant	Wik's varende Scheepshuisjes	Jelle-paad 4	8493 RG	Terherne	Ja
	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.

1	Rondvaart	Rondvaartbedrijf Redbad	Syl 1000	84.. LL	Terherne	
2	Rondvaart	Rondvaartbedrijf?	1e oosterkade 3-5	8605 AA	Sneek	
3	Rondvaart	Rondvaartbedrijf?	Paviljoenwei 4-51	8626 DG	Offingawier	
4	Rondvaart	Sailing Point Yachting	Jelle-paad 2	8493 RG	Terherne	
5	Rondvaart	Terherne Haven	Kûpersleantsje 9	8493 LR	Terherne	Ja
6	Rondvaart	V.O.F Frisian Queen	It Stalt 1	8491 DV	Akkrum	
7	Rondvaart	Wik's varende Scheepshuisjes	Jelle-paad 4	8493 RG	Terherne	Ja
	Categorie	Naam bedrijf	Adres	Postcode	Plaats	Combi bedr.
1	VVV	VVV de Friese Meren - Gaasterland	Midstraat 99	8501 AH	Joure	
2	VVV	VVV Langweer-Joure	Buorren 26		Langweer	
3	VVV	VVV Sneek	Marktstraat 20	8601 CV	Sneek	
4	VVV	VVV Terherne	Buorren 29		Terherne	
5	VVV	VVV Zuidwest Friesland	Harinxmastraat 43		Heeg	

b. Eerste steekproeftrekking recreatieondernemingen Sneekmerengebied

Categorie	Naam bedrijf	Meegewerkt ja/nee	Motivatie
Bootverhuur	Watersportcentrum 't Garijp	Nee	Eigenaar op vakantie
	Heerenzijl	Nee	Eigenaar hoogzwanger
Fietsverhuur	Fietsverhuur Terherne	Nee	Geen behoefte aan deelname
Havens	Vinea Vakanties	Nee	Geen gehoor
	De Watervriend	Ja	n.v.t.
Musea	Kameleondrop Terherne	Ja	n.v.t.
Overnachtingen	Tusken de Marren	Ja	n.v.t.
	RCN de Potten	Nee	Geen gehoor
Restaurant/Café	Picknickers	Ja	n.v.t.
Rondvaarten	Rondvaartbedrijf Redbad	Nee	Geen gehoor
VVV	VVV Terherne	Nee	Geen gehoor

c. Tweede steekproeftrekking recreatieondernemingen Sneekerveergebied

Categorie	Naam bedrijf	Meegewerkt ja/nee	Motivatie
Bootverhuur	Het Toppunt Sneek	Ja	n.v.t.
	Recreatiecentrum Sneek	Ja	n.v.t.
Fietsverhuur	Profile Profile Sneek	Ja	n.v.t.
Havens	Paviljoen Sneekerveer	Ja	n.v.t.
Overnachtingen	Marina de Friese Meren	Ja	n.v.t.
Rondvaarten	Frisian Queen	Nee	Eigenaar met vakantie
VVV	VVV Sneek	Ja	n.v.t.

d. Derde steekproeftrekking recreatieondernemingen Sneekerveergebied

Categorie	Naam bedrijf	Meegewerkt ja/nee	Motivatie
Rondvaarten	Terherne haven	Ja	n.v.t.

Bijlage III. Steekproefkaders andere natuurgebieden waar waterrecreatie mogelijk is

a. Eerste steekproefkader

Natuurgebied	Provincie	Beheerders	Hectare
Zuidlaardermeergebied	Groningen/Drenthe	Groninger Landschap, Stichting het Drentse Landschap, Het Meerschop, Waterschap Hunze en Aa's, Tynaarlo	2095
Alde Feanen	Friesland	It Fryske Gea, Procinvie Friesland, particulieren	2142
Zwarte meer	Flevoland/ Overijssel	Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat, particulieren	2169
Naardermeer	Noord-Holland	Natuurmonumenten, particulieren	1169
Markiezaat	Zeeland/ Noord-Brabant	Brabants Landschap, particulieren	1846

b. Tweede steekproefkader

Natuurgebied	Provincie	Beheerders	Hectare
Lauwersmeer	Groningen en Friesland	Staatsbosbeheer, Groninger Landschap, Rijkswaterstaat en particulieren	5.783
Biesbosch	Noord-Brabant, Zuid-Holland	Staatsbosbeheer, Domeinen	9720
Oosterschelde	Zeeland	Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Zeeuwse Landschap en particulieren	36.700
Grevelingen	Zeeland, Zuid-Holland	Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat, Zuid-Hollands Landschap en particulieren	13.800
Veluwerandmeren	Flevoland, Gelderland, Overijssel	Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten en particulieren	6.000

Bijlage IV. Topiclijsten interviews

<i>Topiclijst Recreanten</i>		
Kenmerken	Geslacht	Man/vrouw
	Leeftijd	18-100
	Woonplaats/ gemeente	
	Leefsituatie	Alleenstaand, partner, gezin, anders
	Werkend	Fulltime, parttime, thuis, anders
Bezoek Sneekermeer-gebied	Reden bezoek	
	Waarom dit gebied	Mening over gebied
	Hoe kennis van dit gebied	Mond-mond reclame, internet, anders
	Bezoek gebied combineren met ander soort bezoek?	Musea, restaurants, e.d.
	Andere gebieden	Welke en waarom
Activiteiten SBB	Weet van bestaan	Ja/nee
	Deelname aan activiteiten	Ja/nee Waarom wel/ waarom niet
	Veranderingen in huidige activiteiten, wel deelnemen?	Ja/nee. Waarom geen deelname? Wel deelname, wat voor veranderingen
	Nieuwe activiteiten, wel deelnemen?	Ja/nee Waarom geen deelname? Wat voor soort nieuwe activiteiten?
	Bereidheid betalen voor activiteiten	Hoeveel? Waarom?

<i>Topiclijst Medewerkers Staatsbosbeheer</i>		
Kenmerken	Naam	
	Functie	
	Dienst termijn	
Kenmerken recreanten volgens medewerker	Leeftijd	18-100
	Samenstelling groep	alleen, partner, gezin, familie, vrienden, anders
	Aantallen	
	Reden bezoek Sneekermeer	
	Recreatiewensen recreant	
Recreatieactiviteiten	Wat voor activiteiten worden er aangeboden?	
	Doel aangeboden activiteiten	
	Hoeveel deelname van aan huidige activiteiten	
	Kenmerken deelnemers	Leeftijd, woonplaats/gemeente, aantallen, samenstelling groep, reden deelname, herhaaldelijke deelname, wensen activiteiten
	Recensies/ beoordelingen recreanten?	Wat wordt hiermee gedaan?
	Kosten voor deelnemer huidige activiteiten	
	Kostendekken of winstgevend voor SBB?	
	Huidige activiteiten succesvol	Waarom wel/ waarom niet?
	Mogelijkheden verbetering huidige activiteiten	
	Mogelijkheden nieuwe activiteiten	
Samenwerking SBB	Welke samenwerkingen zijn er al?	
	Wat zijn de valkuilen voor samenwerkingen	
	Tips mogelijkheden samenwerkingen recreatieondernemingen	Wat voor soort recreatieonderneming Wat voor soort samenwerking?
Verhogen eigen inkomsten	Hoe kunnen er meer inkomsten gegenereerd worden vanuit recreatie voor Staatsbosbeheer	

<i>Topiclijst Recreatieondernemingen</i>		
Sneekermeer	Bijzonderheden	
	Waarom bedrijf hier gevestigd	
Kenmerken	Naam onderneming	
	Locatie	
	Faciliteiten	
	Wie maakt gebruik van deze faciliteiten	
	Doel faciliteiten	
	Hoe weet klant van faciliteiten? PR	
Kenmerken recreanten/klanten	Leeftijd	18-100
	Samenstelling groep	alleen, partner, gezin, familie, vrienden, anders
	Aantallen	
	Reden bezoek Sneekermeer	
	Recreatiewensen	Worden er faciliteiten gemist
Staatsbosbeheer	Weet van bestaan beheer SBB	
	Weet van aanbod activiteiten SBB	
	Activiteiten SBB aanbevelen aan klanten	Waarom wel/ waarom niet
	Ideeën/ tips voor SBB	
Samenwerking SBB	Mogelijkheden in samenwerking met SBB aanbod activiteiten	Wat voor soort samenwerking?

<i>Topiclijst Provinciehoofd</i>		
Kenmerken	Naam	Jesler Kiestra
	Locatie	Friesland
	Functie	Provinciehoofd
Verhogen eigen inkomsten	Visie op verhogen aandeel eigen inkomsten voor Staatsbosbeheer	Reden stellen van dit doel Advisering op dit gebied?
Beleid Staatsbosbeheer recreatie	Landelijke visie op activiteiten en op recreatie?	Thema's voor activiteiten
	Besluitvormingsproces	Hoe verloopt dit?
	Huidige beleid activiteiten succesvol?	Waarom wel/ waarom niet?
	Mogelijkheden verbetering huidige activiteitenbeleid	
	Wensen	m.b.t. invulling recreatie en activiteitenaanbod?
Gebruikers natuurgebieden	Hoe op de hoogte van wensen gebruikers natuurgebieden	Waar vandaan komt deze informatie? Wat wordt hiermee gedaan?
	Kenmerken en wensen	Leeftijd, woonplaats/gemeente,- Wensen activiteiten

Topiclijst Best Practices

Natuurgebied	Wat maakt het gebied bijzonder/ uniek voor recreant	
	Recreant bekend met beheerder/naamsbekendheid	
	Hoe wordt dit bekend gemaakt aan recreant	
Kenmerken recreatie natuurgebied	Recreatie mogelijkheden	
	Locatie (water/land/lucht?)	
	Soort recreatie activiteiten	
	Hoe weet recreant van activiteiten	
	Kosten voor deelnemer	
	Kostendekkend/winstgevend?	
Kenmerken recreanten	Leeftijd	18-100
	Samenstelling groep	alleen, partner, gezin, familie, vrienden, anders
	Aantallen	
	Reden bezoek	
	Recreatiewensen	Worden er faciliteiten gemist
Samenwerkingen met organisaties	Aanbod activiteiten d.m.v. samenwerkingen	
	Wat voor soort samenwerkingen	
	Levert het financieel gezien wat op	
Tips voor Sneekermeeergebied	Ideeën/ tips voor Staatsbosbeheer en het Sneekermeeergebied	

Bijlage V. Demonstratie data-analyse

In dit document wordt gedemonstreerd hoe het data-analyse proces verlopen is. Aan de hand van een transcript van de onderzoekspopulatie Recreatieondernemingen worden de vier fasen uit de data-analyse doorlopen.

Eerste fase: exploratiefase

De geluidsfragmenten van de interviews zijn in deze fase omgezet in transcripten. In Figuur 1 is een fragment van het transcript van restaurant Picknickers te zien.

Figuur 1: Fragment transcript restaurant Picknickers

Pauline: Wat voor soort mensen komen hier nou eigenlijk gebruik maken van jullie eten en drinken, de picknickmanden?

Picknickers: Uhm,

Pauline: Dus alles wat jullie bieden.

Picknickers: Wie, wie gebruiken Picknickers? Uhm, dat zijn veel mensen uit uhm uhm de directe omgeving, dus heh, we zien dat in een paar cirkels eigenlijk rondom Picknickers.

Picknickers: Je hebt zeg maar de direct omliggende dorpen, dus dan heb je het over Terherne, Goingarip en Terkaple. Ligt allemaal op geen 1,5 tot 2 km van Picknickers af. En daardoor ehm... hebben we een stukje van de vaste bewoners die we eigenlijk bedienen. Dus mensen die jaarrond komen.

Picknickers: Maar het grootste gedeelte zijn de mensen met een tweede huis hier. Uhm. Uhh. Dan hebben we het vooral over mensen vanuit de Randstad, regio Amsterdam, Haarlem.

Pauline: Uhu

Picknickers: Die vanuit die regio hier een tweede woning hebben. En dus echt voor de natuur komen, recreëren. Het stukje rust dat Friesland biedt, ten opzichte van hun eigen woonplaats over het algemeen.

Picknickers: Dan heb je nog gewoon een rand verder. Dan hebben we het over ongeveer Akkrum, Grou, Joure. Mensen die naar Picknickers en eigenlijk de ring daarbuiten de ring Sneek, Heerenveen, Leeuwarden dat zijn gewoon echt de mensen die op zoek zijn naar iets leuks, origineels, binnen Friesland.

Pauline: Ja.

Picknickers: Dus hippe horeca, waar een ander product aan bod is. Wat voor deze regio nog echt vernieuwend is.

Pauline: Ja.

Picknickers: Ja, dus, dus het dient zich eigenlijk tussen de wat meer, wij noemen dat dan, de eh oorspronkelijke Fries, die eigenlijk al normaal dit soort dingen opzoekt buiten de Friese grenzen en de mensen die juist heel bewust vanuit buiten Friesland naar Friesland komen voor het stukje rust en ruimte dat hier ligt. En toch ook heel erg blij zijn dat ze daarbij niet in hoeven te boeten op de kwaliteit van de gemaksvoorziening. Dus er is plek voor koffie, ze hebben andere producten dan die ze thuis ook al gewend zijn af te nemen, en dat komt hier heel erg samen. Dus ehm, over het algemeen is onze doelgroep tussen de 21 en uhm... 60, dat is een beetje ruim, maar heh, tussen de 21 - 35 is de groep uhm jonge mensen die graag naar hippe, moderne gelegenheden gaan, die, feeling hebben met..

Alle interviews hebben plaatsgevonden aan de hand van topiclijsten die specifiek per onderzoekspopulatie opgesteld zijn (Klein & de Kroon, 2015). In Figuur 1 is dit terug te zien doordat de onderwerpen van het gesprek elkaar logisch opvolgen. Op de vraag over waar de gebruikers vandaan komen, komt op natuurlijke wijze ook de informatie over de leeftijd van de gebruikers. Verder is het

duidelijk dat het hier om een transcript gaat doordat de gesproken stopwoorden zoals ehm, uhh en stiltes in de vorm van ... nog te zien zijn.

De transcripten zijn vervolgens in segmenten opgedeeld. Een segment is een tekstgedeelte dat op de een of andere manier bij elkaar hoort. Dit wil zeggen dat de verzamelde gegevens in een context zijn geplaatst aan de hand van de topiclijsten (Baarda et al, 2013). Binnen dit onderzoek is er voor gekozen de segmenten in te delen aan de hand van de onderwerpen van de topiclijsten. Er is dus bij elke onderzoekspopulatie sprake van een andere segmentering. Zo zijn er voor de recreatieondernemingen zes verschillende segmenten ontstaan.

Vervolgens zijn de tekstsegmenten in Kwalitan geplaatst. In de tekstsegmenten is steeds bekeken welke uitspraken relevant waren voor de beantwoording van een onderzoeksvraag. Deze uitspraken zijn vervolgens voorzien van een code bij de tekst. Deze codes komen sterk overeen met de sub-onderwerpen die binnen de topiclijsten staan en zijn vooraf opgesteld. De toegekende codes hebben ervoor gezorgd dat in één oogopslag duidelijk te zien is waar elk fragment over gaat. Daarna zijn binnen alle tekstfragmenten die gekoppeld zijn aan een code de ehm's en uhh's en de korte ja's en nee's verwijderd, omdat deze binnen deze context niet van waarde zijn. Zo zijn systematisch alle segmenten afgewerkt.

Het fragment dat in Figuur 1 te zien is, bevat drie verschillende codes, namelijk:

- Gebruikers recreatieonderneming
- Leeftijd gebruikers
- Recreatiewensen gebruikers

In Tabel 1 worden deze codes gekoppeld aan de tekstfragmenten getoond.

Tabel 1: Transcript Picknickers, fragment met gekoppelde codes

Codes	Tekst
Gebruikers recreatieonderneming	Pauline: Wat voor soort mensen komen hier
Gebruikers recreatieonderneming	nou eigenlijk gebruik maken van jullie eten en
Gebruikers recreatieonderneming	drinken, de picknickmanden?
Recreatiewensen gebruikers	Pauline: Dus alles wat jullie bieden?
Leeftijd gebruikers	Picknickers: Dat zijn veel mensen uit de directe
	omgeving, dus we zien dat in een paar cirkels
	eigenlijk rondom Picknickers. Je hebt zeg maar
	de direct omliggende dorpen, dus dan heb je
	het over Terherne, Goingarip en Terkaple. Dat
	ligt allemaal op geen 1,5 tot 2 km van
	Picknickers af. En daardoor hebben we een
	stukje van de vaste bewoners die we eigenlijk
	bedienen. Dus mensen die jaarrond komen.
	Maar het grootste gedeelte zijn de mensen met
	een tweede huis hier. Dan hebben we het
	vooral over mensen vanuit de Randstad, regio
	Amsterdam, Haarlem. Die vanuit die regio hier
	een tweede woning hebben. En dus echt voor
	de natuur komen, recreëren. Het stukje rust dat
	Friesland biedt, ten opzichte van hun eigen
	woonplaats over het algemeen.
	Picknickers: Dan heb je nog gewoon een rand
	verder. Dan hebben we het over ongeveer

	Akkrum, Grou, Joure. Mensen die naar Picknickers komen en eigenlijk de ring daarbuiten de ring Sneek, Heerenveen, Leeuwarden dat zijn gewoon echt de mensen die op zoek zijn naar iets leuks, origineels, binnen Friesland. Picknickers: Dus ze zoeken hippe horeca, waar een ander productaanbod is. Wat voor deze regio nog echt vernieuwend is. Picknickers: Ja, dus het dient zich eigenlijk tussen de wat meer, wij noemen dat dan de oorspronkelijke Fries, die eigenlijk dit soort dingen opzoekt buiten de Friese grenzen en de mensen die juist heel bewust vanuit buiten Friesland naar Friesland komen voor het stukje rust en ruimte dat hier ligt. En toch ook heel erg blij zijn dat ze daarbij niet in hoeven te boeten op de kwaliteit van de gemak voorziening. Dus er is plek voor koffie, ze hebben andere producten dan die ze thuis ook al gewend zijn af te nemen, en dat komt hier heel erg samen. Picknickers: Dus over het algemeen is onze doelgroep tussen de 21 en 60, dat is een beetje ruim, maar tussen de 21 - 35 is de groep jonge mensen die graag naar hippe, moderne gelegenheden gaan, die, feeling hebben met.
--	--

In Tabel 1 is te zien dat de code Gebruikers recreatieonderneming (groen) drie keer in dit fragment voorkomt. De koppeling binnen Kwalitan vindt plaats door handmatig het gewenste tekstfragment te selecteren en daar vervolgens de juiste code aan te koppelen. In dit fragment komt ook de codes Leeftijd gebruikers (paars) en Recreatiewensen gebruikers (geel) voor.

Na het open coderen van de eerste transcripten is verder gegaan met de reflectie. Tijdens de reflectie is gekeken of er synoniemen gebruikt waren bij het coderen of dat er spel-/ typefouten stonden in de codes. De synoniemen zijn vervolgens aangepast naar één en dezelfde manier van coderen en de spel-/ typefouten zijn verbeterd.

Tweede fase: specificatiefase

Bij het open coderen in de exploratiefase zijn, voor alle tekstfragmenten die gekoppeld kunnen worden aan een onderzoeksvraag, verschillende codes gebruikt. In de tweede fase (specificatiefase) is gezocht naar de structuur achter de codes. De codes zijn, aan de hand van het onderwerp waar de code overgaat, in verschillende categorieën geplaatst. De categorieën die dezelfde onderzoeksvraag beantwoordden, zijn op een rij gezet en met elkaar vergeleken. Dit proces wordt ook wel constante vergelijking genoemd. Het eindresultaat van de specificatiefase is per onderzoekspopulatie een conceptueel kader, opgebouwd uit de codes waarmee het materiaal is getypeerd (Baarda et al, 2013). Als voorbeeld is het conceptuele kader van de onderzoekspopulatie Recreatieondernemingen toegevoegd in Figuur 2.

Figuur 2: conceptueel kader

Segment 1

Categorie: Sneekermeergebied

Code: Bijzonderheden/aantrekkelijkheid

Code: Waarom recreatieonderneming daar gevestigd

Segment 2

Categorie: Kenmerken recreatieonderneming

Code: Aanbod recreatieonderneming

Code: Doel aanbod

Code: Promotie

Segment 3

Categorie: Gebruikers recreatieondernemer

Code: Gebruikers recreatieonderneming

Code: Leeftijd gebruikers

Code: Reden bezoek gebruiker Sneekermeergebied

Code: Recreatiewensen gebruikers

Segment 4

Categorie: Kennis recreatieondernemer Staatsbosbeheer

Code: Weet van beheer Staatsbosbeheer

Code: Kennis ondernemer activiteitenaanbod Staatsbosbeheer

Code: Aanbeveling aan klanten

Code: Tips onderneming Staatsbosbeheer

Segment 5

Categorie: Samenwerkingsmogelijkheden

Code: Samenwerkingsmogelijkheden Staatsbosbeheer

Segment 6

Categorie: Andere bevindingen

Code: Drukste periode

Code: Kennis van Natura 2000

Derde fase: reductiefase

In de derde fase (reductiefase) is gekeken naar de samenhang en patronen van alle verzamelde gegevens en is er een totaalbeeld opgesteld (Baarda et al, 2013). Om overzicht te krijgen in de grote hoeveelheid verzamelde gegevens zijn deze gegevens samengevat in tabellen. In Tabel 2 is één van de tabellen uit de onderzoekspopulatie Recreatieondernemingen te zien.

Tabel 2: Leeftijd gebruiker recreatieonderneming

nr.	fragment
1	Fietsverhuur Profile Sneek: De leeftijd van onze klanten is tussen de 30 en 50+. De dertigers hebben vaak kinderen bij zich.
2	Picknickers: Onze klanten zijn meestal tussen de 21 en 60 jaar oud.
3	De Watervriend: Onze gasten zijn van alle leeftijden.
4	Het Toppunt Sneek: Het aantal jonge zeilers neemt af. Verder is de leeftijd erg wisselend, het is niet dat ik een bepaalde doelgroep heb qua leeftijd. Dus dat is echt van 18 tot 80 jaar voor het verhuur van de sloep. Luxere boten worden vaak gehuurd door de wat oudere mensen.
5	Marina de Friese Meren: De leeftijden zijn echt van alle pluimages.
6	Tusken de Marren: Onze gasten zijn van alle leeftijden. Na de zomervakantie zijn er vooral gepensioneerde mensen.
7	Kameleondorp: Onze gasten zijn 6 tot 99 jaar.
8	VVV Sneek: De meerderheid is 40+.
9	Haven Terherne: De meeste gasten zijn 30+. De jongere stellen hebben dan vaak nog kinderen mee.
10	Recreatiecentrum Sneek: We zien hier mensen van alle leeftijdscategorieën.

In Tabel 2 is in de rijen het interviewnummer en respondentnummer geplaatst. In de kolommen staat een samenvatting van wat elke respondent in de categorie Gebruikers recreatieondernemer gezegd heeft voor de code leeftijd gebruikers recreatieonderneming.

Vierde fase: Integratiefase

In de vierde fase (integratiefase) is alle informatie die in de reductiefase in tabellen is geplaatst, gebruikt voor het uitschrijven van een theorie (Peters & Westers, 2009). Met deze theorie is een antwoord geformuleerd over de manier waarop Staatsbosbeheer inkomsten zou kunnen verkrijgen vanuit recreatieactiviteiten in het Sneekermeergebied of uit samenwerkingen met recreatieondernemers. Hierbij is voor elke deelvraag onderzocht of de opgestelde overzichten uit de reductiefase een antwoord kunnen geven op een van de deelvragen en hoe deze antwoorden in relatie tot elkaar kunnen zorgen voor het beantwoorden van de hoofdvraag van het onderzoek. Het resultaat van de integratiefase zijn de Conclusie (Hoofdstuk 8) en Aanbevelingen (Hoofdstuk 9).

Bijlage VI. Resultaten Kwalitan

a. Resultaten recreanten

Categorie 1: Kenmerken recreant

Tabel 1: Leeftijd recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik ben 50+.
2	Recreant 2: Ik ben 50-plusser.
3	Recreant 3: Ik ben 49.
4	Recreant 4: Ik ben 41.
5	Recreant 5: Ik ben 57.
6	Recreant 6: Ik ben tussen de 60 en de 65 jaar.

Tabel 2: Woonplaats recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik woon in Elst. Vlakbij Sneek.
2	Recreant 2: Ik woon ook in Elst, vlakbij Sneek
3	Recreant 3: Ik woon nu in Mantgum.
4	Recreant 4: Ik kom uit Joure.
5	Recreant 5: Ik kom uit Joure.
6	Recreant 6: Ik kom uit Sneek.

Tabel 3: Leefsituatie recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik ben alleenstaand.
2	Recreant 2: Ik heb een partner.
3	Recreant 3: Ik ben alleenstaand.
4	Recreant 4: Ik ben getrouwd en we hebben twee kinderen.
5	Recreant 5: Ik woon samen met mijn man in Joure en we hebben nog een zoon thuis. En vijf honden.

Tabel 4: Werk recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik heb werk.
2	Recreant 2: Ik heb werk.
3	Recreant 3: Ik heb geen officieel werk, want ik ben arbeidsongeschikt. Ik ben nu een soort fulltime hondenoppas.
4	Recreant 4: Ik werk fulltime bij een bedrijfje dat apparatuur maakt voor ziekenhuizen.
5	Recreant 5: Ik werk parttime in een laboratorium als laborant.

Categorie 2: Bezoek Sneekermeergebied recreant

Tabel 5: Reden bezoek gebied

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: We komen hier altijd om met de hond te wandelen. En we komen specifiek in de Potten omdat hier in dit seizoen weinig recreanten zijn, en we de honden dus los kunnen laten.
2	Recreant 2: Ik kom hier altijd om te wandelen met de hond. En omdat het nu laagseizoen is durf ik mijn honden in de Potten wel los te laten.
3	Recreant 3: Omdat ik fulltime hondenoppas ben moet ik vaak met honden wandelen. Daarom ben ik hier nu, want ik vind de Potten perfect voor honden.
4	Recreant 4: Ik ben hier in de Swettepoel om te vissen. Het is lekker dichtbij Joure en het is mooi beschut. Dat is fijn voor het vissen. Ik vis alleen maar overdag. We wandelen hier ook wel eens. En voor het wandelen gaan we ook weleens naar de Potten.
5	Recreant 5: Ik ga met mijn honden wandelen.
6	Recreant 6: Dit zijn gasten uit de buurt van Amsterdam en zij zijn bij mij op bezoek. Dus we maken even een ommetje.

Tabel 6: Recreant bezoekt andere gebieden

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik bezoek ook andere gebieden waar de honden los mogen lopen.
2	Recreant 2: Ik ga bewust ook naar andere gebieden toe, waar de honden wel los mogen lopen.
3	Recreant 3: In het Sneekermeergebied kom ik alleen hier in de Potten. Ik ga ook weleens de andere kant op, richting Leeuwarden.
4	Recreant 4: Ik vis ook weleens bij het Sneekermeer zelf en bij Heerenveen in de buurt.
5	Recreant 5: Ik kom ook weleens bij Swettepoel. Maar eigenlijk vind ik het daar te klein.
6	Recreant 6: Ik loop ook wel eens aan de andere kant van het Sneekermeer. Dat is bij het Paviljoen. En ik kom ook regelmatig bij de Potten.

Tabel 7: Bereidheid betalen

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: We zouden best wel willen betalen voor losloopegebied. Als het de prijs daarvoor redelijk is en het gebied groot genoeg.
2	Recreant 2: Ik wil best betalen voor voorzieningen voor de hond, als het maar in het redelijke is en er een goede prijs/kwaliteit verhouding is.
3	Recreant 3: Ik wil best betalen voor faciliteiten die voor ons aangelegd worden, op voorwaarde dat dat niet voor allerlei beperkingen zorgt.
4	Recreant 4: Ik ben best bereid om te betalen voor een leuke excursie.

Tabel 8: Bezoek recreatieonderneming

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik maak geen gebruik van de recreatieondernemingen, want daar heb ik geen behoefte aan.
2	Recreant 2: Ik ga hier nooit nog ergens wat drinken of iets anders doen. Die behoefte heb ik niet.
3	Recreant 4: We gaan hier eigenlijk nooit naar musea of iets dergelijks. Maar we gaan wel eens ergens wat drinken in Sneek, of bij de Potten zelf, dat is bij de camping. En we gaan ook wel eens naar de andere kant, naar het Paviljoen.

Categorie 3: Activiteiten Staatsbosbeheer

Tabel 9: Activiteiten

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik wist niet dat Staatsbosbeheer hier activiteiten aanbiedt. Ik heb dus ook nog nooit meegedaan.
2	Recreant 2: Ik heb geen idee wat voor soort activiteiten ze aanbieden. Ik heb dus ook nog nooit meegedaan.
3	Recreant 3: Ze organiseren natuurwandelingen, hartstikke leuk vind ik dat. Ik doe er nooit aan mee, want zonder hond ga ik niet wandelen.
4	Recreant 4: Ik weet dat Staatsbosbeheer activiteiten organiseert. Hier hebben we er nog nooit aan meegedaan, maar in Appelscha al wel.
5	Recreant 5: Ik weet dat ze wandelingen organiseren, maar ik ben niet geïnteresseerd in deelname. Ik besteed mijn vrije tijd liever aan de honden.
6	Recreant 6: Ik weet dat Staatsbosbeheer hier natuurgerelateerde activiteiten aanbiedt. Ik zou daar best aan mee willen doen, maar ze zijn altijd al geweest als ik er weer aan denk.

Tabel 10: Interesse recreant nieuwe activiteiten Staatsbosbeheer

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Activiteiten waarbij de hond mee kan vind ik wel interessant.
2	Recreant 2: Ik heb alleen interesse in activiteiten als mijn hond dan mee kan.
3	Recreant 3: Een natuurwandeling waarbij de hond mee mag, dat zou hartstikke leuk zijn. Geweldig als de hond mee kan!
4	Recreant 4: Ik zou een visexcursie wel leuk vinden.
5	Recreant 5: Ik zou een speciale training voor honden in de natuur wel leuk vinden.

Categorie 4: Andere bevindingen

Tabel 11: Andere bevindingen: Reisbereidheid recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Voor het wandelen met de hond rijden we denk ik maximaal 4 a 5 kilometer. En in de zomer rijden we verder.
2	Recreant 2: Ik rij nu in de winter maximaal 4 km voor een wandeling. Maar in de zomer gaan we wel naar verder weg.
3	Recreant 3: Ik wil maximaal 15-20 kilometer rijden.

Tabel 12: Andere bevindingen: Duur bezoek recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Gemiddeld zijn we hier anderhalf uur.
2	Recreant 2: Afhankelijk van het weer ben ik hier een uur of drie kwartier.

Tabel 13: Andere bevindingen: Herhaalbezoek recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Als we vrij zijn, komen we hier meestal wel twee, drie dagen in de week.
2	Recreant 2: Ik kom hier sowieso wel twee dagen per week.
3	Recreant 3: Ik kom hier niet elke dag, maar wel regelmatig. Ik denk ongeveer drie keer per week.
4	Recreant 4: Ik kom hier een paar keer per jaar.
5	Recreant 6: Ik loop hier regelmatig.

Tabel 14: Andere bevindingen: Hoe gebied bekend bij recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Andere hondenbezitters hebben me verteld dat dit een goeie plek is voor het uitlaten van mijn hond.
2	Recreant 3: Ik heb via andere hondeneigenaren gehoord dat je hier in de Potten je honden nu wel los kunt laten.
3	Recreant 4: Jaren geleden heb ik tijdens het wandelen bij toeval ontdekt dat je hier kunt vissen.
4	Recreant 5: Ik weet van dit gebied door de honden eigenlijk. Vroeger mocht je hier met de honden aan de riem wandelen, en toen deed ik dit rondje heel vaak.

Tabel 15: Andere bevindingen: Missende faciliteiten recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Loslooplegebieden groter dan 2km worden in dit gebied gemist. Verder missen we een plek waar de honden mogen zwemmen en zijn er te weinig prullenbakken.
2	Recreant 2: Ik mis loslooptukken voor de hond. Ik denk dat wel meer hondeneigenaren deze missen.
3	Recreant 3: Ik zou verspreid over het platteland wat meer kleine natuurgebiedjes willen waar je dan ook kunt loslopen met de hond. Dus verspreid over de hele provincie.
4	Recreant 4: Swettepoel is mooi om te vissen, maar er mag wel wat meer beheer uitgevoerd worden zodat een visser ook daadwerkelijk de oever kan bereiken.
5	Recreant 5: Ik mis hier en in de hele provincie loslooplegebieden voor de honden.
6	Recreant 6: Er zouden wel wat meer bankjes mogen staan in het gebied.

Tabel 16: Andere bevindingen: Kennis recreant natura2000

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 4: Ik wist niet dat dit een Natura 2000-gebied is.
2	Recreant 6: Ik weet dat dit Natura 2000-gebied is.

Tabel 17: Andere bevindingen: Kennis recreant beheerder

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Recreant 1: Ik denk dat de gemeente Sneek hier beheerder is.
2	Recreant 2: Ik weet niet wie dit gebied in beheer heeft.
3	Recreant 3: Ik had er geen idee van dat Staatsbosbeheer hier beheerder is.
4	Recreant 4: Ik weet dat Staatsbosbeheer hier beheerder is. Maar ik wist niet dat het hele Sneekermeer gebied door Staatsbosbeheer wordt beheerd.
5	Recreant 5: Staatsbosbeheer is hier beheerder.
6	Recreant 6: Ik heb geen idee wie dit gebied in beheer heeft.

b. Resultaten recreatieondernemingen

Categorie 1: Sneekmeergebied

Tabel 1: Toppunten locatie

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Paviljoen Sneekmeer: Deze locatie is goed doordat er een uitzicht is over het Sneekmeer. Daar komen de bezoekers ook echt op af. Verder is het hier een open gebied en makkelijk te bereiken.
2	Picknickers: Dit is een hele goede plek door het weidse uitzicht dat je vanaf hier hebt. En het ligt precies op een kruising van waterwegen en fietspaden.
3	De Watervriend: Dit is een goede plek doordat je via het water toegang hebt tot alle goeie vaarlocaties in de buurt.
4	Tusken de Marren: Deze locatie is perfect omdat vanuit hier alles goed te bereiken is, zowel met de auto, fiets als met de boot.
5	Kameleondorp: We liggen hier echt aan het Sneekmeer. Dat is geweldig voor je marketing.
6	Haven Terherne: Dit is een centrale plek waar onze klassieke schepen goed te bewonderen zijn. Daarnaast heeft het een perfecte uitvaart naar zowel de Terhernsterpolen als het Sneekmeer.

Categorie 2: Kenmerken recreatieondernemer

Tabel 2: Aanbod recreatieonderneming

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: We verkopen en verhuren gewone en elektrische fietsen, dit kan in combinatie met het arrangement Fiets & Vaar of Hap & Trap. Op onze website kunnen mensen routes maken.
2	Paviljoen Sneekmeer: We bieden hier een jachthaven, tankponton, een trailerhelling, parkeergelegenheid, sanitaire voorzieningen, appartementen en verschillende arrangementen met de sloep, een skutsje of zeilboot.
3	Picknickers: We bieden hier het bewuste eten aan in een mooie omgeving in een relaxte sfeer. Er zitten blijde mensen in het team en we onderscheiden ons door ons spontane en gemoedelijke team. Verder bieden we wilde eetbare planten aan binnen ons menu. Dat hoort weer bij het bewuste eten.
4	De Watervriend: We bieden ligplaatsen voor boten, klusmogelijkheden, parkeergelegenheid, speelplekken voor kinderen, picknickbanken, verhuur van zeilboten en slaapaccommodaties.
5	Het Toppunt Sneek: We verhuren motorboten, elektrische sloepen, benzine sloepen, zeilboten en kano's. Bij de verhuur krijgt iedereen vaarroutes mee die wij zelf hebben samengesteld. En voor de kano's is er een speciaal arrangement met een restaurant in Sneek.
6	Marina de Friese Meren: Dit terrein hoort bij meerdere bedrijven. We bieden gezamenlijk bootverhuur, een jachtwerf, een servicebedrijf, een camping en de verhuur van steigers. Daarnaast hebben we varende bed & breakfast huisjes, een beachclub en verhuren we fietsen. met verschillend aanbod als botenverhuur, jachtwerf voor onderhoud, een servicebedrijf, boeren camping en verhuur van steigers. En wij hebben dan varende Bed and Breakfast huisjes, een beachclub en fietsverhuur. Men kan hier voor gewone vakanties en weekendjes weg terecht, maar ook voor huwelijksreizen.
7	Tusken de Marren: Wij bieden overnachtingsmogelijkheden aan in luxe huisjes en in chalets. Zowel voor de lange termijn als voor bijvoorbeeld een aantal weken of een weekendje.
8	Kameleondorp: We hebben dus veel dingen te doen voor jong en oud, ook voor scholen, gezinnen, hele families, groepen vrienden, collega's enzo. De activiteiten zijn echt om te beleven, we hebben bijvoorbeeld ons avonturen eiland met een speurtocht. Maar we bieden ook arrangementen aan met combinaties van activiteiten en wat te eten of drinken. We verzorgen ook veel bedrijfsfeesten en uitjes, soms informeel met de familie erbij en soms ook echt vanuit de zakelijke markt, dus dan kun je denken aan teambuilding.
9	VVV Sneek: Wij bieden informatie over de omgeving hier. Bedrijven kunnen lid worden bij het VVV en op die manier hun folders en informatie door ons laten verspreiden.
10	Haven Terherne: Wij bieden vaartochten aan op verschillende soorten historische schepen, dit kan zowel in de vorm van een arrangement als los. Gasten kunnen als ze willen actief mee zeilen. We hebben hier 19 vakantiehuisjes voor de verhuur en vergaderruimtes voor max. 25 personen.
11	Recreatiecentrum Sneek: Wij verhuren boten waar je op kunt overnachten, maar ook appartementen.

Tabel 3: Promotie recreatieonderneming

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>	<i>locatie</i>
1	Paviljoen Sneekermeer: We maken eigenlijk maar weinig reclame. De belangrijkste manier is mond op mond reclame, daar moeten we het van hebben. Daarnaast hebben we natuurlijk een website. Eén keer per jaar adverteren we via de website en app van Sneek = meer. Dit toeristenjaar is radio Continu een partner van het paviljoen geweest, en zodoende is er op die radiozender ook reclame gemaakt voor het paviljoen.	1 - 8 - 2
2	Picknickers: We maken gebruik van onze website en social media zoals Facebook en Twitter. Onze gasten gebruiken zelf vaak Instagram, dus op die manier krijgen we mond op mond reclame in beeldvorm.	1 - 9 - 2
3	Het Toppunt Sneek: Voor promotie maak ik gebruik van google addwords, dat biedt vele handige mogelijkheden. Daarnaast heb ik een bestaand klantenbestand die zich uitbreidt door mondelinge reclame.	1 - 11 - 2
4	Marina de Friese Meren: De promotie loopt hoofdzakelijk via onze website en social media. Verder zijn we aangesloten bij het VVV Friese Meren/Gaasterland en maken we gebruik van de plaatselijke krant.	1 - 12 - 1
5	Kameleondorp: We gebruiken rationele media, en dat is misschien wel het belangrijkste. We hebben bij alle VVVs en verblijfsaccommodaties onze folder liggen. Heel belangrijk item, 20.000/22.000 per jaar van over de toonbank. Daarnaast natuurlijk de website waar we zo'n 70.000 bezoekers per jaar op hebben. En het allerbelangrijkste is de mond op mond reclame.	1 - 14 - 2
6	Haven Terherne: We maken gebruik van Zoover, onze eigen website en social media. Daarnaast hebben we heel persoonlijk contact met onze gasten.	1 - 15 - 7
7	Recreatiecentrum Sneek: Als Recreatiecentrum Sneek staan wij op internationale boekingsites als Airbnb, hotel.com. Dus via die weg verloopt onze promotie.	1 - 15 - 11

Categorie 3: Gebruikers recreatieondernemer

Tabel 4: Gebruikers recreatieonderneming

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Paviljoen Sneekermeer: We zien minder gezinnen en families. Het grootste deel van onze klanten bestaat uit vriendengroepen of personeelsuitjes. Stelletjes zien we hier ook. Onze klanten komen uit het hele land. Verder hebben we ook veel klanten uit Duitsland en België.
2	Picknickers: Er komen mensen uit heel Friesland, maar ook uit de Randstad. Deze groep heeft hier vaak een tweede huis en is dus soort van toerist. Verder zien we hier altijd veel Duitsers en is het Sneekermeergebied op dit moment erg populair bij Belgen. het zijn stuk voor stuk mensen die feeling hebben met regionale mooi vormgegeven producten.
3	De Watervriend: We hebben geen vaste doelgroep. We zien hier zowel gepensioneerde mensen, alleenstaanden, twee-verdieners, zowel met als zonder kinderen. Onze gasten komen uit Nederland (Noord en Oost) , België, Duitsland en Zwitserland. Over het algemeen zijn het vaste ligplaatshouders.
4	Het Toppunt Sneek: We zien hier vooral stellen zonder kinderen. Daarnaast komen hier regelmatig groepen mensen voor het huren van een sloep of kano. Onze klanten komen overwegend uit Duitsland, België en de randstad. Meestal komen ze hier voor een weekend.
5	Marina de Friese Meren: Onze klanten komen uit de hele wereld, Roemenië, Tjechië, Rusland, Engeland, Canada, Egypte, Caribië, het is een soort internationaal knooppunt. En verder uit heel Nederland.
6	Tusken de Marren: Onze gasten zijn hier in de buurt voor hun werk of op vakantie. De vakantieangers komen meestal weekendjes of maximaal 3 weken. De weekendangers zien we het hele jaar. Veel vakantieangers hebben een gezin en nemen hun eigen boot mee. De gasten komen uit heel Nederland, Duitsland en België. Daarnaast hebben we enkele vaste gasten uit Engeland en enkele uit Canada en Italië.
7	Kameleondorp: wij hebben hier jaarlijks 35.000 bezoekers. En we ontvangen hier ongeveer 11.000 in de basisschool leeftijd. En voor MBO hebben we introductie dagen of samenwerkingsdagen. Dan hebben we nog een hele grote groep passanten, dat zijn gezinnen of opa's en oma's die met de kleinkinderen, of hele families die komen. Grof gezegd komen de passanten overal vandaan. Maar het grootste deel komt van maximaal een uur en een kwartier rijden. Maar het kan wel dat er mensen uit Zeeland komen, maar dat zij in de straal van 1 uur en een kwartier op vakantie zijn. We krijgen laatste jaren steeds meer Belgen en je hebt al jarenlang de Duitse toerist.
8	VVV Sneek: Mensen komen uit heel Nederland, we hebben niet speciaal meer Friezen of mensen uit het Noorden. En uiteraard veel Duitsers en Belgen het laatste jaar. Er is de schatting van de bezoekerscijfers van de Marktstraat en dat was ca.10.000 bezoekers per jaar. Dit gaat over oude situatie in de Marktstraat tegenover het stadhuis.
9	Haven Terherne: Buiten de vakanties om hebben we vrij veel echtparen en in de vakanties hebben we heel veel gezinnen met kinderen. 70% van onze bezoekers komt uit Nederland, veel daarvan komen uit Noord Holland, de Randstad en Zeeland, minder uit Gelderland. Daarnaast komen hier veel Duitsers. We hebben hier weinig mensen uit België.
10	Recreatiecentrum Sneek: We krijgen hier gasten uit de hele wereld, maar de meesten komen uit Nederland. Verder zien we hier mensen uit Duitsland, België, Scandinavië, Frankrijk, Italië, maar ook mensen uit China, Zuid-Amerika en Australië.

Tabel 5: Leeftijd gebruikers recreatieonderneming

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: De leeftijd van onze klanten is tussen de 30 en 50+. De dertigers hebben vaak kinderen bij zich.
2	Picknickers: Onze klanten zijn meestal tussen de 21 en 60 jaar oud.
3	De Watervriend: Onze gasten zijn van alle leeftijden.
4	Het Toppunt Sneek: Het aantal jonge zeilers neemt af. Verder is de leeftijd erg wisselend, het is niet dat ik een bepaalde doelgroep heb qua leeftijd. Dus dat is echt van 18 tot 80 jaar voor het verhuur van de sloep. Luxere boten worden vaak gehuurd door de wat oudere mensen.
5	Marina de Friese Meren: De leeftijden zijn echt van alle pluimages.
6	Tusken de Marren: Onze gasten zijn van alle leeftijden. Na de zomervakantie zijn er vooral gepensioneerde mensen.
7	Kameleondorp: Onze gasten zijn 6 tot 99 jaar.
8	VVV Sneek: De meerderheid is 40+.
9	Haven Terherne: De meeste gasten zijn 30+. De jongere stellen hebben dan vaak nog kinderen mee.
10	Recreatiecentrum Sneek: We zien hier mensen van alle leeftijdscategorieën.

Tabel 6: Reden bezoek gebruikers recreatieonderneming

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: Mensen komen hier echt puur voor het landschap.
2	Paviljoen Sneekermeer: Mensen komen vaak speciaal voor een weekend op het water.
3	Picknickers: Het Sneekermeer is zo populair omdat het zo'n mooi open en aaneengesloten vaargebied is. Mensen kiezen om die reden bewust voor een bezoek aan dit gebied.
4	Het Toppunt Sneek: Ik denk dat de reden voor het bezoek de overzichtelijkheid is. Want je ziet altijd het volgende dorp. Je zit altijd dicht bij de kant. En het is allemaal op elkaar afgestemd qua bruggen en aquaducten. Dat stukje open water en dan weer een dorpje, en zo kun je alle kanten op.
5	Tusken de Marren: Mensen komen hierheen voor de watersportmogelijkheden en de rust.
6	Kameleondorp: Deze locatie is perfect want Terhorne is het meest centrale toegangspunt voor het Sneekermeergebied. Veel centraler dan Sneek.
7	Haven Terherne: Mensen komen naar dit gebied voor de rust en de ruimte. En het is prachtig op het water.

Tabel 7: Recreatiewensen gebruikers, aanwezig

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: In 2014 en 2015 werd er veel gebruik gemaakt van de elektrische fietsen. Mensen fietsten daarmee richting bijvoorbeeld Makkum, Oudemirdum, Hartingen en Stavoren. De gewone fietsen worden vaak gebruikt voor een rondje Sneekermear. Daar wordt het meest gebruik van gemaakt. Het fietsen zelf is dan de hoofdactiviteit.
2	Paviljoen Sneekermear: De stelletjes en de vriendengroepen blijven meestal een weekend en komen vaker terug. Dat komt door de persoonlijke aandacht die wij bieden. Voor personeelsuitjes wordt elk jaar een nieuwe plek gezocht.
3	Picknickers: Die mensen met een tweede huis komen hier echt voor de natuur en om te recreëren. Het stukje rust dat Friesland biedt, ten opzichte van hun eigen woonplaats trekt ze aan. Onze bezoekers uit Friesland dat zijn gewoon echt de mensen die op zoek zijn naar iets leuks, origineels, binnen Friesland.
4	De Watervriend: Mensen komen juist hierheen omdat het in de jachthaven wat betreft activiteiten en sfeer op een camping lijkt. Sommige klanten varen elke dag uit en anderen blijven de hele vakantie in de haven.
5	Het Toppunt Sneek: We zien vooral dat mensen hier in omgeving fietsen, wandelen zie je minder.
6	Marina de Friese Meren: Bepaalde gasten hebben helemaal geen interesse in natuurdingen. Maar er zijn ook gasten die daar wel interesse in hebben. Ik hoor vanuit de klanten niet echt dat hier dingen worden gemist, hier op het terrein hebben we eigenlijk alles. De meeste gasten blijven gemiddeld 2 nachten, maar er zijn ook klanten die langer blijven en hier met hun eigen boot afmeren.
7	Tusken de Marren: Naar luxere overnachtingen is meer vraag merken we. De mensen varen vooral naar het Sneekermear vanaf hier. En we horen eigenlijk nooit dat de bezoekers tijdens het varen ergens willen afmeren en wat ondernemen.
8	Haven Terherne: Bezoekers komen hier voor hun ontspanning en dat lukt ze hier ook goed.

Tabel 8: Recreatiewensen gebruikers, gemist

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: Er is in deze omgeving vraag naar een mountain-bike route. En wat meer Hap & Trap arrangementen zouden ook wel in de smaak vallen.
2	Paviljoen Sneekermear: Hier in de buurt zou een plek waar je terecht kunt voor boot-onderdelen goed zijn. Verder is er behoefte aan meer informatie over land-activiteiten en een groter aanbod in landactiviteiten.
3	Picknickers: In dit stukje van de omgeving missen sanitaire voorzieningen en voldoende aanlegplaatsen. Verder is er behoefte aan slechtweervoorzieningen en wat luxe activiteiten.
4	De Watervriend: Mensen missen een plek waar je makkelijk het Sneekermear in en uit kan om te zwemmen.
5	Het Toppunt Sneek: De mensen die hier varen missen de wegwijsbordjes. Op sommige plekken zou het prettig zijn als er wordt aangegeven richting welke stad of welk dorp je vaart. En daarnaast is het seizoen redelijk kort, dus mensen die buiten het seizoen komen, kunnen vrijwel nergens koffie drinken aan het water.
6	Tusken de Marren: Er zijn te weinig informatieborden over de gebieden. Daarnaast missen mensen een informatiecentrum.
7	VVV Sneek: Er behoefte aan slecht weeractiviteiten. En mensen willen ook wel eens iets anders dan de hele dag varen.
8	Haven Terherne: Vanuit de bezoekers is er wel behoefte naar een soort excursie.

Categorie 4: Kennis recreatieondernemer Staatsbosbeheer

Tabel 9: Kennis van beheerder

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: Ik weet niet wie hier voor beheer zorgt.
2	Paviljoen Sneekermeer: Ik wist niet dat Staatsbosbeheer hier ook beheerder is.
3	Picknickers: Ik wist niet dat Staatsbosbeheer hier beheerder is.
4	De Watervriend: Wij weten niet wie hier voor het beheer zorgt.
5	Het Toppunt Sneek: Ik weet nooit of het Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten is. Een van die twee.
6	Marina de Friese Meren: Ik heb heb wel een bordjes zien staan in het gebied, daarom weet ik van Staatsbosbeheer af. Wat Staatsbosbeheer hier doet weet ik niet, ik heb me daar niet echt in verdiept.
7	Tusken de Marren: Ik weet niet door wie beheerder van dit gebied is.
8	Kameleondorp: Ik weet dat Staatsbosbeheer hier veel aan beheer doet.
9	VVV Sneek: Ik weet daarvan. Staatsbosbeheer doet het onderhoud van natuurgebieden die om het Sneekermeer liggen.
10	Haven Terherne: Ik wist wel dat Staatsbosbeheer hier beheerder is.
11	Recreatiecentrum Sneek: Ik heb nog nooit een link gelegd tussen dit gebied en Staatsbosbeheer. Ik heb ook nog nooit bordjes gezien.

Tabel 10: Kennis activiteitenaanbod

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: Ik weet niet wat voor activiteiten Staatsbosbeheer aanbiedt.
2	Paviljoen Sneekermeer: Ik ben niet op de hoogte van het activiteitenaanbod.
3	Picknickers: Ik weet dat ze landelijk wel eens wandeltochten aanbieden, maar ik weet niet wat ze hier in het Sneekermeergebied doen.
4	De Watervriend: We weten niet wat voor activiteiten ze aanbieden.
5	Het Toppunt Sneek: Ik wist niet dat ze in dit gebied activiteiten aanbieden.
6	Tusken de Marren: Ik weet van een activiteitenaanbod helaas niks af.
7	Kameleondorp: Ik denk niet dat Staatsbosbeheer hier op dit moment veel activiteiten aanbiedt. Het is voornamelijk beheer wat ze doen.
8	Haven Terherne: Ik weet dat ze soms activiteiten aanbieden, want ik heb voor het opzetten van arrangementen destijds nog contact gehad met Marjon Kommer.
9	Recreatiecentrum Sneek: Ik weet dat Staatsbosbeheer in het algemeen activiteiten aanbiedt, maar hier in omgeving is dat niet terug te zien.

Tabel 11: Aanbeveling

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: Mijn klanten vragen vaak wat er hier in de buurt te doen is. Ik zou ze dus zeker over activiteiten van Staatsbosbeheer willen vertellen. De folder wil ik ook wel uitdelen.
2	Paviljoen Sneekermeer: De folder van Staatsbosbeheer en nieuws over activiteiten die ze aanbieden wil ik best in de informatiemappen van de appartementen plaatsen. Die folder willen we dus graag. In de winter zou een aantal van 20 tot 25 kaarten volstaan, maar voor de lente- en zomerperiode zijn er wel een paar honderd nodig. Deze zouden de bezoekers dan zeker lezen bijvoorbeeld tijdens de koffie.
3	Picknickers: Ik zou de folder sowieso niet aanbieden, want ik denk dat deze doelgroep niet in folders geïnteresseerd is.
4	De Watervriend: Als we de folder hadden dan zouden we die aanbieden aan klanten.
5	Het Toppunt Sneek: Ik vind dat een folder een aanvulling is, dus die zou ik wel aan mijn klanten geven.
6	Marina de Friese Meren: Ik zou de folders hier met alle liefde neer willen leggen.
7	Tusken de Marren: Dit vind ik een leuke folder en ik zou hem aan mijn gasten meegeven als ik hem had.
8	Kameleondorp: Wij hebben een winkel waarin we best materiaal en informatie van Staatsbosbeheer willen aanbieden.
9	VVV Sneek: Staatsbosbeheer is geen lid van het VVV dus we vertellen bijna niets over de activiteiten. We hebben hier ook geen foldermateriaal om aan klanten mee te geven.
10	Haven Terherne: We geven deze folder wel aan onze klanten, maar we zijn er erg zuinig mee omdat we gehoord hebben dat we geen nieuwe exemplaren meer kunnen opvragen.
11	Recreatiecentrum Sneek: Als die folder een update gehad heeft zou ik hem wel aan geïnteresseerde klanten kunnen meegeven.

Tabel 12: Tips voor Staatsbosbeheer

nr.	fragment
1	Paviljoen Sneekermeer: Focus niet alleen op het water voor activiteiten. De cultuur-historische waarde in deze omgeving is ook hoog. Er liggen nog grote kansen om mensen van het water af te krijgen en naar het land daaromheen te trekken. Daarbij denk ik dan bijvoorbeeld aan info-tainment voor adolescenten en jongvolwassenen. Bijvoorbeeld een real life game in de natuur.
2	Picknickers: Als Staatsbosbeheer hier iets van de grond wil krijgen dan moeten ze het hip maken. Biedt bijvoorbeeld een plattegrond van het Sneekermeeergebied aan via een interactieve app. In die app integreer je dan verschillende wandel- en fietsroutes, en je zorgt dat mensen zowel korte als lange routes met elkaar kunnen combineren. Zo trek je mensen ook een beetje van het water af. Daarnaast is een samenwerking met basisscholen sowieso iets wat voor Staatsbosbeheer goed zou zijn.
3	De Watervriend: Staatsbosbeheer zou voor binnenactiviteiten kunnen zorgen. En daarnaast zou Staatsbosbeheer zich meer kenbaar kunnen maken door bij elke steiger informatiebladen over de natuur te plaatsen. En dan niet alleen een bordje met de naam, maar ook foto's en uitleg over de natuur. En misschien nog een natuurroute voor kinderen waarbij ze van alles kunnen beleven en ondernemen.
4	Het Toppunt Sneek: Je moet naar mijn idee breder kijken dan je eigen organisatie. Dat je een combinatie maakt met een boot van hier een een boswachter van Staatsbosbeheer, en dan vertelt de boswachter aan de hand van kaarten over de dieren en planten soorten die er voorkomen. En dan zou je zo'n arrangement moeten plaatsen in de Ranger, een blad voor jongeren. Dan neem je bijvoorbeeld schepnetjes mee aan boord en stop je onderweg om de kinderen te laten zoeken naar waterbeestjes. Dat bied je dan aan op internet en de VVV's.
5	Marina de Friese Meren: Zou ik niet weten. Ik heb geen tips.
6	Tusken de Marren: Er staat te veel tekst op de folder, het kan veel beeldender.
7	Kameleondorp: In de folder mist wat Staatsbosbeheer wil uitdragen. Staatsbosbeheer zou een meer zakelijke insteek mogen hebben.
8	VVV Sneek: Ik raad Staatsbosbeheer aan om gebruik te maken van de gratis agenda's van Sneek=meer en het VVV. Als Staatsbosbeheer wil dat het VVV activiteiten promoot, zouden ze lid van ons moeten worden. En qua excursies zou ik de tip mee willen geven ook slechtweer activiteiten te bieden, excursies voor kinderen te organiseren en excursies te bieden in normaal afgesloten gebieden, want dat trekt juist de mensen. En misschien een soort informatiecentrum als aanspreekpunt en herkenningspunt.
9	Haven Terherne: Ik raad Staatsbosbeheer aan om iets aan te bieden op vaste data, dan weten mensen waar ze aan toe zijn en komt er meer bekendheid. Voor de bekendheid zou een informatiepunt ook heel goed zijn, communicatie is heel belangrijk. Bijvoorbeeld artikeltjes in de plaatselijke krant. En de excursies moeten niet te duur zijn, want voor tien euro komt er niemand. Daarnaast zou Staatsbosbeheer ook informatie digitaal kunnen verstrekken, met een QR code op de borden bijvoorbeeld.
10	Recreatiecentrum Sneek: Natuurarrangementen zouden leuk zijn om aan te bieden. En op een folder die je aan mensen meegeeft zouden sfeerfoto's moeten staan en activiteiten die te doen zijn, niet zoveel tekst als op deze staat. Daarnaast zou Staatsbosbeheer kunnen faciliteren in bebording, zodat mensen weten hoe ze moeten varen en met informatie. Maar misschien moet de informatie wel digitaal, met QR codes. En daarnaast faciliteren in oplaadpunten voor elektrische boten zodat duurzaamheid wordt gestimuleerd.

Categorie 5: Samenwerkingsmogelijkheden

Tabel 13: Samenwerkingsmogelijkheden

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: Voor samenwerkingen sta ik altijd wel open. Ik lever nu bij andere bedrijven ook fietsen voor arrangementen.
2	Paviljoen Sneekermeer: We staan positief tegenover een eventuele samenwerking met Staatsbosbeheer. Als Staatsbosbeheer bijvoorbeeld een vaartocht organiseert dan zouden ze bij het Paviljoen kunnen aanleggen voor het nuttigen van een hapje en drankje.
3	Picknickers: Wij zouden best met Staatsbosbeheer willen samenwerken. Dan denk ik aan het samen regelen van sanitaire voorzieningen, maar ook aan bijvoorbeeld wildpluk arrangementen (ergens van september t/m april).
4	De Watervriend: Op dit moment is een samenwerking niet nodig voor ons. En er is hier ook niet zo veel vraag naar arrangementen.
5	Het Toppunt Sneek: Ik ben zeker geïnteresseerd in samenwerkingen. Bezoekers zouden dan bijvoorbeeld vanaf hier samen met de boswachter in een elektrische sloep vertrekken. Wij faciliteren en ondersteunen daar dan in.
6	Marina de Friese Meren: In samenwerking zie ik in eerste instantie niet zoveel, want onze kortstondige overnachtingen lenen zich over het algemeen niet voor uitgebreide arrangementen.
7	Tusken de Marren: Ik zie wel mogelijkheid om samen te werken met Staatsbosbeheer en arrangementen te ontwikkelen. Aan de promotie daarvan kunnen wij dan via onze website ook bijdragen.
8	Kameleondorp: Ik ben echt voor samenwerkingen.
9	VVV Sneek: Het gaat dan meer om het lid worden van het VVV, op die manier kun je samenwerken en kan het VVV Staatsbosbeheer promoten.
10	Recreatiecentrum Sneek: Ik zie wel wat in samenwerkingen, bijvoorbeeld in de elektrische sloep op een natuurexcursie.

Categorie 6: Andere bevindingen

Tabel 14: Andere bevindingen: Drukste periode

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Fietsverhuur Profile Sneek: Als het mooi weer is begint het seizoen al in maart met een piek in juli en augustus. In 2014 en 2015 zijn in augustus de meeste gewone fietsen verhuurd. In 2014 zijn in juli de meeste elektrische fietsen verhuurd en in 2015 juist in augustus.
2	Picknickers: Van maart tot en met augustus is het hier het alledrukste.
3	Het Toppunt Sneek: Ik denk dat het hoogseizoen juni, juli, augustus is.
4	VVV Sneek: In de zomer is het hier het drukst. November, december en januari zijn erg rustig en vanaf februari wordt het weer drukker.
5	Haven Terherne: In de zomer is het hier het drukste.

Tabel 15: Andere bevindingen: Initiatieven ondernemer

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Haven Terherne: En nu hebben wij een ander initiatief. En dat staat nog helemaal in de kinderschoenen, maar dat is misschien wel heel leuk om dat in combinatie te doen. We willen, met een paar collega-ondernemer buiten het seizoen meer dingen te doen.

Tabel 16: Andere bevindingen: Kennis van Natura 2000

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Marina de Friese Meren: Ik was er niet van op de hoogte dat dit Natura 2000-gebied is.
2	Tusken de Marren: Ik wist niet dat dit Natura 2000-gebied is.

c. Resultaten medewerkers Staatsbosbeheer

Categorie 1: Kenmerken recreant

Tabel 1: Recreanten Sneekermeergebied

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: Ik zie hier allemaal vaarrecreanten op bijvoorbeeld zeilboten en sloepen. Soms zijn ze met een grote groep vanwege deelname aan een zeilkamp, en soms zijn mensen bijvoorbeeld rustig met z'n tweeën weg.
2	SBB medewerker 3: Voor cijfers over zaken in de provincie Friesland kijk ik regelmatig op Friesland in cijfers. Daar staat misschien ook wel wat informatie op over recreatiecijfers.
3	SBB medewerker 4: Ik denk dat het gewoon doorsnee Nederland is. Met uitzondering dat je wel veel blanke mensen in de natuur tegenkomt.
4	SBB medewerker 5: We zagen bij onze activiteiten voornamelijk omwonende gezinnen en families. Verder gaven we natuureducatie aan VMBO brugklassen en basisscholen.
5	SBB medewerker 6: Ik denk dat hier vooral rijkere mensen komen, want anders kunnen ze een boot of huur van een boot niet betalen.

Tabel 2: Leeftijd recreant

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: De recreanten zijn van 0 tot 80 jaar oud zijn. Het varieert heel erg.
2	SBB medewerker 4: Je komt hier echt alle leeftijden tegen, maar ik denk vooral senioren.
3	SBB medewerker 5: De deelnemers aan de fietstocht waren ongeveer 30-plus.
4	SBB medewerker 6: We zien hier voornamelijk recreanten met een hogere leeftijd. Er is hier namelijk weinig te doen voor de jeugd.

Tabel 3: Reden bezoek

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: Mensen komen hier op vakantie of voor een weekendje weg. Ze komen dan om vanaf het water te genieten van de ruimte en de openheid. De afwisseling in het landschap vinden ze mooi.
2	SBB medewerker 2: Het Sneekermeer heeft in elk seizoen weer een andere identiteit. Dat trekt mensen.
3	SBB medewerker 3: De topattractie van Friesland is nog steeds de Wadden, maar als tweede zijn dat de Friese meren. En dat is juist om die rust en die ruimte die hier is. Recreanten boeken steeds korter van te voren. Het varen door de authentieke dorpjes en stadjes trekt ze aan en tussendoor komen ze niet van de boot af.
4	SBB medewerker 4: Mensen komen hier voor waterrecreatie. Het Sneekermeergebied is wat dat betreft de hotspot van Friesland.
5	SBB medewerker 5: Veel recreanten komen specifiek voor de watersport naar het gebied toe.

Categorie 2: Recreatieactiviteiten

Tabel 4: Aanbod activiteiten Sneekermeergebied

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: Er worden bijna nooit excursies aangeboden. We hebben verspreid door het gebied enkele verouderde informatiepanelen. Volgens collega's worden de informatiepanelen niet gelezen en is het niet zeker of ze vervangen of weggehaald worden.
2	SBB medewerker 2: Er zijn weinig tot geen activiteiten aangeboden.
3	SBB medewerker 3: Beheren, Beleven en Benutten. Dat zijn de onderwerpen waarbinnen we bezig zijn.
4	SBB medewerker 5: We hebben in het verleden verschillende soorten excursies aangeboden, zoals vaar-, kano-, fiets- en wandelexcursies. Verder kunnen we natuureducatie voor basisscholen aanbieden.

Tabel 5: Evaluatie activiteiten

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: Volgens een onderzoek dat door een collega gedaan is lezen mensen de borden minder omdat ze veel meer op internet kijken. Dan gebruiken ze Facebook of de Staatsbosbeheer-website. Ik denk dat er nog veel meer ruchtbaarheid gegeven kan worden aan het feit dat dit Natura 2000 gebied is. Daarvoor zou dan de social media ook weer ingezet kunnen worden.
2	SBB medewerker 2: Er is de laatste jaren weinig aandacht geweest voor ontwikkeling in het Sneekermeergebied. Daar gaan we nu weer mee van start, en jullie onderzoek is daarbij een hulpmiddel.
3	SBB medewerker 3: Er is een tijd geweest dat wanneer een school het bedrag van 2,50 tot 5 euro niet wilde betalen dat we dan ook geen excursie meer aanboden. Maar we hebben gemerkt dat je met dit beleid draagvlak in je omgeving afbreekt, en dat staat haaks tegenover onze maatschappelijke verantwoordelijkheid om voor draagvlak te zorgen. Wij vinden het heel belangrijk dat jeugd ook betrokken wordt bij de natuur en daar hebben we ook geld voor over.
4	SBB medewerker 4: De activiteiten die er waren zijn mede door tijdgebrek gestopt.
5	SBB medewerker 5: Het lukte niet om de activiteiten kostendekkend te krijgen, hierdoor zijn ze eigenlijk allemaal gestopt. Ondernemingen en recreanten zijn wel enthousiast. Daarnaast moet ook rekening gehouden worden met het Natura-2000 gebied, waardoor sommige excursies niet in bepaalde seizoenen of helemaal niet aangeboden kunnen worden. Dit geldt ook voor S(up)port for Nature, er moet goed gekeken worden in welk deel van het jaar dit mogelijk is in onze gebieden.

Tabel 6: Visie op activiteiten/faciliteiten

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: Sociale Media kan ingezet worden om het gebied en Staatsbosbeheer meer op de kaart te zetten. Daarbij zou aandacht besteed moeten worden aan bijvoorbeeld speciale soorten die hier broeden of groeien, en locaties van de vogelkijkhutten. Nieuwe borden met QR-codes zouden ook een goeie zet zijn. En het is belangrijk dat er besloten wordt welke doelgroep we hier willen trekken. Verder zou er onderzocht moeten worden hoeveel mensen een toilet aan boord hebben, zodat we kunnen kijken of we iets aan de vervuiling kunnen doen.
2	SBB medewerker 2: Het College van Bestuur wil mensen meer op het land laten recreëren. Daarvoor moet goed naar de zonering van de gebieden gekeken worden. Wat Staatsbosbeheer in het gebied zou kunnen aanbieden is seizoen verlenging met natuurbeleving. Verder kunnen wij faciliteren, want wij hebben de kennis in huis. Die kennis moet zoveel mogelijk digitaal gedeeld worden, zodat wij er geen kosten meer van hebben. We moeten delen wat het Sneekermeeergebied uniek maakt, en wat hier op natuurlak te beleven valt. Dit moeten we wel op een bijzondere manier aanbieden, samen met ondernemers. Alleen gaat Staatsbosbeheer daar niet in investeren.
3	SBB medewerker 3: Een bezoekerscentrum is niet mogelijk want daarvoor moeten er minstens 100.000 bezoekers per jaar zijn. Er zijn initiatieven om een infocentra in het Sneekermeeergebied te beginnen. Maar daar moeten nog veel dingen voor uitgezocht worden voordat er daadwerkelijk iets gebeuren gaat. Daarnaast moeten we beter aansluiten op de vraag van onze recreanten. En via contact emt de ondernemers kunnen we misschien wat profiteren van alle bezoekers in het gebied. De ondernemers moeten de meerwaarde van Staatsbosbeheer inzien.
4	SBB medewerker 4: Het Sneekermeeergebied heeft veel potentie. Omdat het zo'n groot gebied is zou het goed zijn als je meerdere kleine wandelroutes hebt. Dan blijft het overzichtelijk voor de recreant. Voor de ontwikkeling van nieuwe activiteiten of arrangementen kunnen de boswachters advies krijgen van de marketingcollega. We merken dat duurdere excursies heel goed lopen. In Friesland zou bijvoorbeeld goed in plaats van de grote vijf, de kleine vijf kunnen. En de nieuwe activiteiten moeten dan in de markt gebracht worden door de ondernemingen, dat is hun vakgebied. En het is heel belangrijk dat je over je gebied communiceert en dat je activiteiten naar buiten brengt.
5	SBB medewerker 5: Maar 2% van de recreant leest de informatieborden, dus we moeten de recreanten op een andere manier bereiken. Er zou bijvoorbeeld een Natura 2000-poort geplaatst kunnen worden. Die poort doet dan dienst als informatiepunt en reclame. Als we hier kostendekkende en succesvolle activiteiten op willen zetten is er iemand nodig die daar volop tijd voor heeft. Het inzetten van Social Media en bijvoorbeeld GPS routes zou misschien ook wat zijn. Een hondenlooplekgebied is hier in verband met Natura 2000 gewoon niet mogelijk.
6	SBB medewerker 6: Nieuwe bebording, sanitaire voorzieningen en meer prullenbakken zijn nodig. En een uitkijktoren bij Holle Graft zou veel toevoegen in het gebied, want je hebt daar prachtig uitzicht en kunt er makkelijk met de auto komen.

Categorie 3: Samenwerkingsmogelijkheden

Tabel 7: Bestaande samenwerkingen

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 3: We werken op het Sneekermeeer qua informatie veel samen met stichting Marrekrite. Daarnaast hebben we meegewerkt aan het Friese Merenproject en verpachten we het eiland Brouwersacht aan het Kameleondorp.
2	SBB medewerker 5: We hebben samenwerkingen gehad met RCN de Potten (kano-/fietsexcursie), met het Kameleondorp (vaarexcursie, brouwersacht) en met Stay Okay (arrangement). Het Kamelondorp pacht het eiland Brouwersacht van ons. Zij bieden daar educatieve routes aan. Daarnaast hebben we een keer gebruik gemaakt van S(up)port for Nature, zij organiseerden een hardlooplekwedstrijd en omdat het door onze terreinen liep, ontvingen wij 10% van de inschrijfkosten.

Tabel 8: Visie op samenwerking

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: Ik denk dat we niet zo goed meer zonder samenwerkingen kunnen. Misschien kunnen we wel een informatiecentrum bij een van de ondernemers in Terherne maken.
2	SBB medewerker 2: Voor het zomerseizoen van 2016 kan er niks concreets neergezet worden. Maar ik vind dat we wel samen met ondernemers kunnen zorgen dat er voor oktober/november een basisplan voor seizoen verlenging ligt. Daarvoor vragen we in de maanden april/mei/juni dan in totaal 10 uur van hun tijd om daarover met ons te sparren, want het moet wel echt vanuit de ondernemers komen. Een ondernemer weet namelijk heel goed wat zijn gasten past. Het moet echt een joint venture worden tussen de ondernemers met Staatsbosbeheer als facilitator. Een informatiepunt bij een van de ondernemers in is ook al een goeie stap naar het vergroten van de naamsbekendheid.
3	SBB medewerker 3: Staatsbosbeheer heeft een hele eigen branding. We willen onze informatiecentra daardoor niet bij zomaar een ondernemer weg zetten. De ANWB heeft ons hiervoor ook wel eens benaderd, maar het is een hele bewuste keuze dat we dat nog niet hebben gedaan.
4	SBB medewerker 4: Samenwerken is nodig. Maar valkuilen van samenwerken liggen vaak in de hoeveelheid kennis en ervaring die iemand heeft en in de aanpak en het onderhouden van de samenwerking. Daarnaast is expertise en doorzettingsvermogen nodig. Ik denk dat samenwerkingen in arrangementen, kanoën of kajakken goed zouden lopen in het Sneekerveergebied. Samenwerking met ondernemingen zijn daar heel goed mogelijk. Ondernemingen hebben kennis over hoe je activiteiten in de markt zet en hebben vaak al voorzieningen. En daarbij is dus heel belangrijk dat er gebruik gemaakt wordt van expertise van Staatsbosbeheer.
5	SBB medewerker 5: We zouden graag samenwerken, maar het was tot nu toe lastig iets kostendekkends te verzinnen.

Tabel 9: Aandachtspunten samenwerking

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 2: In de zomer is het gewoon druk. Dan hebben de ondernemers helemaal geen tijd voor iets extra's.
2	SBB medewerker 3: Het Sneekerveer ligt in twee gemeentes, namelijk de Friese Meeren en Zuid-West Friesland. Ik merk dat er tussen deze gemeentes wat animositeit is wat betreft de claim op het Sneekerveer. Ik heb in ieder geval bij beide Colleges aangekaart dat Staatsbosbeheer graag betrokken wordt bij plannen die er in het Sneekerveergebied zijn, zodat wij ons binnen die plannen kunnen profileren als gebiedsbeheerder.
3	SBB medewerker 4: Aandachtspunt zou zijn om het contact warm te houden en gebruik te maken van de kennis van de onderneming om de activiteit in de markt te zetten.

Categorie 4: Inkomstverhoging

Tabel 10: Visie op inkomstenverhoging

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: Ik denk dat we bijvoorbeeld samen met Marrekrite geld moeten gaan vragen voor de aanlegplekken en toegang in bepaalde gebieden. Maar dat is wat betreft handhaving heel lastig. Dus denk ik dat je het van de excursies moet hebben.
2	SBB medewerker 2: Excursies moeten altijd kostendekkend zijn, tenzij het excursies voor jeugdeducatie-doelstellingen zijn. Voor bedrijven vragen we marktconforme prijzen, waarmee we de kosten voor de jeugdeducatie-doelstellingen weer inhalen. Vanuit SNL krijgen we per opengestelde hectare 33 euro. Daarmee kunnen we bestaande wandel- en fietspaden onderhouden. Als er in de omgeving nieuwe voorzieningen aangelegd of onderhouden moeten worden, dan financieren we dat niet meer allemaal zelf. Daarvoor gaan we in gesprek met onder andere de gemeentes en andere belanghebbende partijen. En wij zullen nooit heel veel geld gaan verdienen door dit soort activiteiten. Waar we wel voor kunnen zorgen is dat er meer draagkracht komt voor die oever en die bescherming.
3	SBB medewerker 3: In de Wet Verzelfstandiging Staatsbosbeheer staat vastgelegd dat wij niet zo kunnen ondernemen als een regulier bedrijf dat doet. Maar, we mogen wel zelf geld genereren zolang we deze maar inzetten om de natuurdoelen te halen. Staatsbosbeheer heeft een grootgrondpositie, en dat vertegenwoordigt geld. Het verpachten van grond is de belangrijke inkomstenbron van Friesland. Daarnaast is de biomassa nu een groeiende sector waar Friesland met zijn vele graslanden van kan profiteren. Daar liggen wat betreft inkomsten voor Friesland de grootste kansen. Daarnaast denk ik dat de kleine inkomsten vanuit samenwerkingen met ondernemers gerealiseerd moeten worden. Maar dit laatste is echt bijzaak en staat in het niet bij de verpachting en biomassa. Het grootste voordeel van arrangementen met ondernemers is misschien ook nog niet eens het geld, maar wel het feit dat je niet alles zelf hoeft te doen.
4	SBB medewerker 4: We willen dat boswachters meer gaan ondernemen en een nieuwe manier van werken ontwikkelen. Hierdoor zouden de inkomsten een stukje verhoogd kunnen worden.
5	SBB medewerker 5: Ik denk dat het niet mogelijk is om activiteiten kostendekkend of zelfs winstgevend te maken.

Categorie 5: Andere bevindingen

Tabel 11: Andere bevindingen: Drukste periode

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: In de zomervakantie zijn er veel recreanten. Vooral in de bouwvak en de Sneekweek.
2	SBB medewerker 2: In de zomer is het het drukst.
3	SBB medewerker 6: Gedurende de zomer is het heel druk, vooral tijdens de Sneekweek.

Tabel 12: Andere bevindingen: Communicatie binnen het team

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	SBB medewerker 1: We hebben in ons team regelmatig overleg en dan bespreken we de stand van zaken in het gebied. Inhoudelijk weet ik er dan niet veel van, maar ik weet wel dat het met de excursies bijvoorbeeld al een paar keer geprobeerd is.
2	SBB medewerker 2: Op aanvraag van de verschillende afdelingen analyseer ik gebieden op de recreatieve waarde. Samen met de boswachter van dat gebied kijk ik dan hoe we het gebied het beste in kunnen zetten. Om een goed advies op te zetten communiceer ik dus met meerdere partijen.
3	SBB medewerker 3: In feite is iedere boswachter zelf verantwoordelijk voor het opzetten van nieuwe arrangementen en activiteiten. Daarvoor wordt elk jaar een jaarplan geschreven. Voor het maken van dat jaarplan is ondersteuning vanuit de communicatieadviseur en de recreatieadviseur mogelijk, en natuurlijk vanuit de overige medewerkers uit het team. En vanaf januari 2016 hebben alle zes afdelingen in Friesland een eigen teamleider, die verantwoordelijk is voor de aansturing van zijn/haar afdeling. Vanaf dat moment kan er gestart worden met een efficiëntere communicatie en efficiënter werken.
4	SBB medewerker 4: Binnen Staatsbosbeheer wordt niet gecommuniceerd tussen de verschillende afdelingen. Men weet niet wat er in andere gebieden gedaan wordt en welke excursies daar bijvoorbeeld goed lopen. Ik heb contact met veel boswachters, soms wel dagelijks, maar niet met de boswachters van het Sneekermeergebied.

Tabel 13: Andere bevindingen: Communicatie met recreant

<i>nr. fragment</i>	
1	SBB medewerker 1: Recreanten zijn wel geïnteresseerd in wat we hier doen. Ze vragen wat voor soort werkzaamheden we hier hebben en als het een leuk gesprek is geven we de folder van het gebied mee. Op die manier hebben we wel contact met de recreanten.
2	SBB medewerker 5: De BOA communiceert met recreanten als gezien wordt dat ze in overtreding zijn of als ze een vraag stellen. Verder wordt er weinig met recreanten gecommuniceerd.

d. Resultaten best practices

Categorie 1: Natuurgebied

Tabel 1: Bijzonderheden gebied

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: De Oosterschelde is het grootste nationale park van Nederland, dat maakt het gebied bijzonder. Daarnaast is de weidsheid van het kustlandschap een unique sellingpoint.
2	Biesbosch: Het is een Nationaal Park van 8000 hectare aaneengesloten natuurgebied. De grootte en de variatie in het gebied maken het bijzonder. Beekjes, eilanden, gebieden die je alleen varend kunt bereiken. Door die variatie is er een grote biodiversiteit in flora en fauna.

Tabel 2: Promotie gebieden

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: We willen ons profileren naar de buitenwereld, zichtbaarheid creëren. Dit doen we onder andere door campagnes, zoals bijvoorbeeld de campagne 'Bescherm de kust'.
2	Biesbosch: De Biesbosch is altijd al een van de grootste natuurgebieden geweest van Nederland. En de afgelopen jaren zijn er heel veel ontwikkelingen geweest die dat gebied groter en bekender hebben gemaakt. Voormalige landbouwpolders zijn teruggegeven aan de natuur en hebben. Dat omvormingsproces trekt veel lokale, regionale en landelijke media. Verder heeft de film 'Holland, natuur in de Delta' voor promotie gezorgd. Door de mooie natuurbeelden uit deze film zijn er ongeveer 100.000 meer bezoekers getrokken. Verder zorgen we ervoor dat er een aantal vaste gezichten is dat de excursies leidt, en deze worden ook prominent in de promotie van de excursie ingezet. Mensen zien die boswachter dan wekelijks terugkomen op de regionale tv en willen dan graag met die boswachter mee. Met de kennis en kunde die je als boswachter hebt onderscheidt je jezelf van ondernemers in de buurt die misschien wel een zelfde soort excursie aan willen bieden. Daarmee zetten we onszelf dan ook in de markt.

Categorie 2: Recreatieactiviteiten

Tabel 3: Recreatiemogelijkheden

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: In dit gebied kun je heel goed fietsen en er zijn er ook wandelroutes die op dit moment verder ontwikkeld worden. Daarnaast zijn er natuurlijk watersportmogelijkheden en vele horecagelegenheden.
2	Biesbosch: We hebben hier meer dan vierduizend hectare aan grond bij met wandelpaden, drasplassen met geulen, vogelkijkhutten en vaargeulen die 24 uur per dag vrij toegankelijk zijn.

Tabel 4: Aanbod

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: We hebben een heel breed activiteiten aanbod. We hebben verschillende vaartochten, een fotografie cursus, een wolkenexcursie en standaard excursies zoals wandelen of fietsen met de boswachter. Verder hebben we een speciale excursie voor mindervaliden, een scootmobiel-tocht.
2	Biesbosch: We doen mee aan het landelijke 'Op zoek naar de grote vijf' en dat draaien wij dan hier voor de bever. Verder bieden we vaartochten waarbij we zoeken naar de visarend en zeearend. Die laatste excursie is heel populair. Verder richten we ons op de recreatieve infrastructuur en brengen we wekelijks persberichten uit in de krant, op de radio. Ook komt de televisie regelmatig over de vloer. We beantwoorden dan allerlei natuur gerelateerde vragen die het publiek aan ons stelt. En we hebben hier horeca en het Biesbosch museum, dus ook indoor kunnen mensen wat doen.

Tabel 5: Kosten activiteiten

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: We hanteren meestal prijzen tussen de €5,- en €10,- , maar de scootmobiel-tocht is gratis.
2	Biesbosch: Het is afhankelijk van de soort excursie hoeveel we ervoor vragen. Voor een wandeling van 2 uur vraag ik €10,- per deelnemer, en moet ik minimaal 13 deelnemers hebben.

Tabel 6: Evaluatie activiteiten

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Het is belangrijk dat mensen iets beleven tijdens een excursie. Daarnaast zien wij dat er steeds meer vraag is naar specialistische excursies. De consument wordt kritischer en wil echt iets beleven, zien of doen.
2	Biesbosch: Mensen hier zijn gewend dat je voor kwaliteit moet betalen, en daar willen ze ook wel betalen. En dan bedoel ik niet alleen de kwaliteit van de boswachter, maar ook hoeveel garantie je kunt bieden dat je daadwerkelijk het gewilde dier zal spotten, of een ander bijzondere diersoort. Wij zorgen er met onze kennis en kunde voor dat mensen een voldaan gevoel overhouden aan de excursie. Dat is een succesvolle formule. We hebben hier wel te maken met concurrerende ondernemers, die uiteindelijk ook steeds meer kennis opdoen doordat ze naar ons verhaal luisteren. Dus we blijven elke keer evalueren hoe de activiteiten lopen. En gelukkig hebben we wel goed contact met ondernemers die soortgelijke excursies aanbieden.

Categorie 3: Recreanten

Tabel 7: Recreanten

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Er komen hier lokale mensen, maar ook toeristen. Dit zijn voornamelijk Nederlandse en Belgische toeristen met een bovengemiddelde interesse voor natuur. De recreant in dit gebied is heel divers, van gezinnen tot partners of senioren. Dit is afhankelijk van het seizoen. In het hoogseizoen zie je vaak de gezinnen en in het naseizoen en het voorseizoen zie je wat vaker de senioren. In de Plompe Toren komen jaarlijks zo'n 30.000 bezoekers, deze mensen brengen vaak ook nog even een bezoek aan het Nationale Park.
2	Biesbosch: We zien hier per jaar ongeveer 2 miljoen bezoekers. Daar zijn veel mensen bij vanuit de Randstad. Dat komt doordat de Biesbosch tegen de zuidwestelijke vleugel van de Randstad aan ligt. Het is een belangrijk recreatiegebied voor de Randstedelingen. Maar we zien ook mensen uit andere delen van Nederland en ook steeds meer internationale bezoekers. Die combineren dan een bezoek aan de Biesbosch met Kinderdijk en de stad Dordrecht. Verder zien we ook veel mensen België. De meeste bezoekers komen in het hoogseizoen, maar nu in januari staat de parkeerplaats van het Biesboschmuseum ook wel eens vol.

Tabel 8: Leeftijd

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: De leeftijd is heel divers in het gebied, een afspiegeling van de samenleving. In het voor- en naseizoen komen vooral de senioren hier.
2	Biesbosch: We zien hier jongeren, kinderen, maar ook gewoon volwassen mensen.

Tabel 9: Reden bezoek

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Voor de recreanten is de reden dat zij hierheen komen vooral de weidsheid en de openheid. Het gros gaat naar De Koppen en dat zijn toeristen voor de zon-, zee- en strandvakantie. En een kleiner gezelschap komt echt voor de natuur rondom de Oosterschelde.
2	Biesbosch: Een groot deel van onze bezoekers komt bij mooi weer en dan vooral voor het mooie decor en voor de vrijheid. Je mag hier 24 uur per dag op alle plekken varen en afmeren. De strandjes bieden volop zwemmogelijkheid.

Tabel 10: Recreatiewensen recreanten, aanwezig

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Recreanten fietsen vooral aan de Zuid-kust van Schouwen.
2	Biesbosch: Natuur wordt steeds populairder. Dat merk je doordat je nu naast de harde kern, de groene achterban, ook gewoon een mooie doorsnee van de maatschappij ziet. Mensen die mee gaan op excursies om door hun Bart Smit verrekijker de zeearend of de bever in het echt te zien. Mensen komen hier niet meer alleen voor het mooie uitzicht en de beweging, ze willen echt wat beleven.

Tabel 11: Recreatiewensen recreanten, gemist

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: We hebben toevallig afgelopen zomer een klanttevredenheidsonderzoek gehouden en daaruit blijkt dat er voor wandelaars te weinig mogelijkheden zijn.
2	Biesbosch: Ik krijg regelmatig verzoeken van groepen die bijvoorbeeld met mijn boot en met mij de Biesbosch in zouden willen om voor een bedrijfsuitje of voor een verjaardag twee uurtjes met mij op pad willen. Ik zou daar wel een dag per week mee kunnen vullen. Er is hier dus veel vraag naar dat soort excursies.

Categorie 4: Samenwerkingsmogelijkheden

Tabel 12: Bestaande samenwerkingen

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: We werken als Natuurmonumenten samen met Nationaal Park Oosterschelde en Staatsbosbeheer.
2	Biesbosch: Die vogelvaartocht doen we samen met de rederijen, want we hebben zelf geen vaartuig waarmee we grote groepen kunnen rondvaren.

Tabel 13: Visie op samenwerking

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Andere samenwerkingen dan met Nationaal Park en Staatsbosbeheer zijn tot nu toe niet nodig geweest.
2	Biesbosch: We werken naast het gebruik van de rondvaartboten niet echt samen met ondernemers. Er zijn er zoveel die daarin geïnteresseerd zijn, dan zouden we niet meer toekomen aan ons boswachterswerk. Hoe mooi een samenwerking met een ondernemer ook zou kunnen zijn, we moeten ons wel bij onze kerntaken houden.

Categorie 5: Inkomsten

Tabel 14: Visie op inkomstenverhoging

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Kostendekkendheid is ons uitgangspunt. Daarvoor stellen we per excursie een minimaal aantal deelnemers. Kijkende naar hoeveel tijd je vooraf en achteraf in de excursie steekt dan krijg je het niet kostendekkend, maar dat nemen we voor lief omdat die activiteit de zichtbaarheid van Natuurmonumenten vergroot.
2	Biesbosch: Wij zetten onze excursies scherp op de markt. We zetten op een bepaald bedrag in waarmee we met een minimaal aantal deelnemers al kostendekkend zijn. Op deze manier hebben we al enkele excursies die winstgevend zijn. Dat geld kan weer gebruikt worden wanneer een andere activiteit een keer niet kostendekkend uitkomt.

Tabel 15: Opbrengst excursies

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Per excursie hebben we 10 tot 25 deelnemers. Deze deelnemers betalen €5 tot €10 per persoon. En we hebben zo'n 50 tot 60 excursies per jaar.
2	Biesbosch: Voor excursies die op aanvraag gegeven worden hanteer ik een uurtarief van €65,- per boswachter.

Categorie 6: Tips Staatsbosbeheer

Tabel 16: Tips

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Het is belangrijk dat er gebieds-, route-, informatie- en welkomsborden zijn. Daarmee creëer je bekendheid en gastvrijheid in het gebied. Daarnaast is een hoofdentree van een gebied heel belangrijk, met informatieborden, een bankje, sanitaire voorzieningen en eventueel horeca. En als tip voor de rest zou ik meegeven, dat ze met hun activiteiten aanbod in moeten spelen op beleving. Op de zintuigelijke waarnemingen, mensen dingen laten doen en beleven, dat is echt heel belangrijk voor de toerist.
2	Biesbosch: Ik raad ze aan even terug naar de basis te gaan. Wat is de natuurkwaliteit van dit gebied, wat is de cultuurhistorische waarde en waarmee kan ik dat nou echt op de kaart zetten. Door de zonering die er voor Natura 2000-gebieden is kun je de recreanten bijvoorbeeld ook exclusiviteit aanbieden die de ondernemer niet kan geven. Daarmee kun je kwaliteit borgen. Verder raad ik het ze aan om een bepaalde diersoort als ambassadeur van het gebied te kiezen. En er zou op verschillende plekken een hut ingegraven kunnen worden vanaf waar je de weidevogels op grondniveau kunt fotograferen. Deze hut kun je exclusief verhuren aan onder ander fotografen. Fotografen houden foto's zelden voor zichzelf en zo vind er automatisch ook weer gratis promotie plaats.

Categorie 7: Andere bevindingen

Tabel 17: Andere bevindingen: Kennis van beheerder

<i>nr.</i>	<i>fragment</i>
1	Oosterschelde: Voor de recreant en de toerist maak het niet zoveel uit wie de beheerder van een gebied is. Het is voor hen vooral belangrijk dat die recreatieve inrichting op orde is, dat ze weten waar de ingangen zijn en waar ze eventueel een rondje kunnen wandelen of fietsen.
2	Biesbosch: Het maakt voor de bezoeker eigenlijk niet uit wie de beheerder van een gebied is. Ze zeggen weleens dat ze lid van ons zijn, maar dat kan niet want wij zijn geen vereniging. Dus ze zien het onderscheid tussen de verschillende natuurorganisaties niet.

Bijlage VII. Resultaten Best practices

Zuidlaardermeergebied

Het Zuidlaardermeergebied ligt in de provincies Groningen en Drenthe. Het gebied is ruim 2.000 hectare en heeft een open landschap. Het gebied wordt gekenmerkt door grote verschillen in habitattypen, van moerasbos tot veenkoloniën. Het Zuidlaardermeergebied wordt door meerdere partijen beheerd, namelijk door het Groninger Landschap, Stichting het Drentse Landschap, het Meerschapp, het Waterschap Hunze en Aa's en gemeente Tynaarlo (Synbiosys, 2015^b).

Zowel voor water- als oeverrecreatie is het Zuidlaardermeergebied erg geschikt (HNS landschapsarchitecten, 2009). In het gebied zijn meerdere restaurants en cafés gevestigd en ook kan er op campings en in hotels in de buurt overnacht worden. Rondom het Zuidlaardermeer zijn meerdere jachthavens en zeilscholen te vinden waar onder andere boten en kano's gehuurd kunnen worden en lessen gegeven worden (Zuidlaardermeer, 2015). Watersportrecreanten kunnen op het meer zeilen, varen en surfen. Er zijn verschillende fiets- en wandelroutes in het gebied. Door het vrijwilligersteam van het Groninger Landschap worden excursieprogramma's georganiseerd en in de toekomst is het de bedoeling dat excursies vanuit een bezoekerscentrum zullen plaatsvinden (Groninger Landschap, 2006). De excursies bestaan op dit moment uit wandeltochten onder leiding van een gids, die vertelt over de geschiedenis van het land of over de vogels die in dit gebied overwinteren (Groninger Landschap, 2015). Verder beschikt het Groninger Landschap over een eigen boot waarmee geregeld vaarexcursies gegeven worden (Groninger Landschap, 2006). Bij de onderzoekers is niet bekend of deze excursies succes hebben en wat eraan verdiend wordt.

Zwarte meer

Door de inpoldering van de Noordoostpolder is het Zwarte meer ontstaan (Natuurmonumenten, 2015^a). Het gebied is 2169 hectare en ligt op de grens van de provincies Overijssel en Flevoland tussen de Noordoostpolder en het Kampereiland. Het Zwarte meer is een van de randmeren van het IJsselmeer en wordt gekenmerkt door zijn open karakter met lokaal watervegetaties van voedselrijke milieus (Synbiosys, 2015^c). Het Zwarte meer wordt beheerd door Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat en particulieren.

Op en rond het IJsselmeer met zijn randmeren is veel waterrecreatie mogelijk. Recreatie is in de afgelopen halve eeuw uitgegroeid tot de omvangrijkste economische activiteit op en rond het IJsselmeer. Het Zwarte meer biedt naast waterrecreatie als zeilen, motorbootvaren, (kite)surfen ook oeverrecreatie. Er zijn jachthavens, terreinen voor verblijfsrecreatie aanwezig, mogelijkheden tot sportvissen en veel plaatsen waar gezwommen kan worden (Natura 2000, 2011^a). Omdat het Zwarte meer naast de recreatiemogelijkheden, ook veel belangrijke natuurwaarden bezit, zijn er gedragscodes opgesteld door onder andere de Vogelbescherming en Stichting waterrecreatie IJsselmeer en randmeren (Natura 2000, 2011^b). Met regelmaat biedt Natuurmonumenten in dit gebied een vaarexcursie naar een vogeleiland aan. In het voor- en hoogseizoen 24 keer en in het na- en laagseizoen twaalf keer. Tijdens deze excursie kunnen de deelnemers vele vogels spotten, maar ook vlinders en reeën leven op dit eiland. De excursie duurt gemiddeld drie uur, is voor maximaal twaalf personen en is inclusief koffie en thee. De kosten voor leden van Natuurmonumenten zijn volwassenen €10, - en kind €5, -. Voor niet-leden kost deze excursie voor volwassenen €15, - en voor kinderen t/m 12 jaar €8, - (Natuurmonumenten, 2015^b). Per excursie zijn er gemiddeld tien deelnemers, welke bijna allemaal uit 40-plussers bestaan.

Deze excursie is voor Natuurmonumenten kostendekkend. Natuurmonumenten heeft bewust gekozen voor een overdekte boot met verwarming, zodat ook bij minder aangename weeromstandigheden gevaren kan worden. De vaartocht wordt begeleid door vrijwilligers, dus er

hoeven geen arbeidskosten uitbetaald te worden. De boot is elektrisch en de boot wordt opgeladen door elektriciteit die wordt opgewerkt in de door hen beheerde terreinen. Het varen kan dus bijna kostenneutraal. De respondent denkt dat dit soort excursies nooit echt financieel winstgevend kunnen worden, maar wel zorgen voor een indirecte winst door naamsbekendheid en meer kennis van mensen over natuur.

Volgens Natuurmonumenten zijn de randvoorwaarden voor een succesvolle activiteit: exclusiviteit, hoge biodiversiteit en de aanwezigheid van bijzondere soorten in het gebied. Exclusiviteit kan ingericht worden door excursies aan te bieden in normaal voor publiek afgesloten gebieden. Het benadrukken van bijzondere diersoorten die in het gebied voorkomen kan bijdragen aan het aantal deelnemers aan de excursies. Om meer inkomsten te verkrijgen uit activiteiten geeft Natuurmonumenten de tip mee om deelnemers vooruit te laten betalen. Hierdoor is bij hen de daadwerkelijke opkomst bij excursies gestegen.

Oosterschelde

De Oosterschelde is een Nationaal Park en Natura 2000-gebied van ruim 36.700 hectare en wordt gekenmerkt door een wisselend patroon van schorren, slikken en droogvallende platen (het intergetijdengebied), ondiep water en diepe getijdengeulen. Naast de oesterteelt, kreeftenvisserijen en visvangst is recreatie ook een belangrijke factor in dit gebied. De vaarrecreatie is dan ook niet te missen op de Oosterschelde (Natuurmonumenten, 2015^c). Naast deze vorm van recreatie worden er ook allerlei activiteiten aangeboden zoals zee-kajactochten, rondvaarten, bruinvissen kijken, duiken/snorkelen, wandel- en fietstochten en workshops (Ontdek de Oosterschelde, 2015).

Het gebied ligt in de provincie Zeeland en wordt beheerd door Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Zeeuwse Landschap en particulieren (Synbiosys, 2015^d). Veel activiteiten worden aangeboden in de vorm van arrangementen. In Bijlage VI d zijn de resultaten van het interview te vinden.

Biesbosch

De Biesbosch is een Natura 2000-gebied gekenmerkt door slingerende kleine waterwegen, eilanden, rietlanden en moeras. Het gebied ligt in Noord Brabant en is 9720 ha groot (Synbiosys, 2015^e). Het is het best toegankelijk vanaf het water, in een kano of een kleine boot (Staatsbosbeheer, 2015ⁿ). Volgens J. Bakker (communicatieadviseur Staatsbosbeheer Noord-Nederland) is de Biesbosch zijn de arrangementen en excursies die in de Biesbosch aangeboden worden op het moment zeer gewild en worden er in dit gebied met succes nieuwe excursies aangeboden. Een voorbeeld van een succesvolle excursie is: 'Op zoek naar de grote vijf, bever'. Deze excursie is een onderdeel van het programma 'Op zoek naar de grote vijf', waarbij in Nederland op verschillende plekken een safaritocht gehouden wordt waarin afhankelijk van de locatie gezocht wordt naar bevers, wilde zwijnen, edelherten, zeehonden of reeën. Daarnaast zijn er in het kader van de film 'Holland, natuur in de delta', die grotendeels in de Biesbosch opgenomen is, verschillende wandelroutes die gedaan kunnen worden met of zonder gids (Staatsbosbeheer, 2015°). Zeilrecreatie, zoals in het Sneekermeer aanwezig, is in dit gebied niet mogelijk (Staatsbosbeheer, 2015ⁿ). In Bijlage VI d zijn de resultaten van het interview te vinden.

Bijlage VIII. Toepasbaarheid aanbevelingen in Sneekermeeergebied

In deze Bijlage worden aanvullende aanbevelingen gedaan. Er wordt opgesomd op welke manier Staatsbosbeheer in het Sneekermeeergebied nog meer voor inkomsten zou kunnen zorgen. Deze tabel is gebaseerd op het boek 'Ondernemen met natuur' (Kamerbeek, 2015).

Tabel 1: Aanvullende aanbevelingen

Onderwerp	Beschrijving	Toepasbaarheid Sneekermeeergebied
Arrangementen	Een arrangement in samenwerking met een horecaondernemer kan inkomsten opleveren. De boswachter biedt bijvoorbeeld een hotel een bestaand excursiepakket. Het hotel zorgt vervolgens voor een volle bus. De deelnemers betalen €10 tot €25 en de boswachter hoeft geen tijd en geld te steken in de werving. De inkomsten vanuit de excursie worden vervolgens verdeeld over de natuurbeheerder en het hotel.	Er zijn vele recreatieondernemingen in het Sneekermeeergebied die een samenwerking met Staatsbosbeheer willen ontwikkelen. Indien gebruik wordt gemaakt van een bestaand pakket of er wordt een basispakket samengesteld, kan deze altijd opnieuw worden ingezet. Dit is tijdbesparend. Op deze manier is het minder arbeidsintensief voor Staatsbosbeheer en kunnen beide partijen meer inkomsten verkrijgen vanuit een excursie.
Betaald parkeren	Vaste bezoekers betalen €15 per jaar. Eenmalige bezoekers betalen €3 dagdeel of €5 per dag. Het parkeerkaartje levert vervolgens een kleine korting op bij een recreatieondernemer in de buurt. Een bord op het parkeerterrein legt vervolgens uit waaraan het geld besteed wordt	Door betaald parkeren in te voeren komen er extra inkomsten vrij die vervolgens gebruikt kunnen worden voor natuurbeheer of voorzieningen voor recreanten. Op het parkeerterrein kan dit aangegeven worden met een informatiebord waardoor bezoekers begrijpen waar het geld voor wordt gebruikt. Door een korting bij een recreatieondernemer aan te bieden zullen de recreanten meer gebruik gaan maken van deze recreatieondernemer. Eventueel kan een percentage overgedragen worden aan Staatsbosbeheer door de toename van klanten.
Betalen voor bewegen in het groen	Dit kan met re-integratie door gemeenten via de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Er wordt bijvoorbeeld een deal gesloten met de organisatie Sportservice die Wmo klanten laat bewegen in het groen. Andere voorbeelden: 'NatuurlijkSportief Buitengewoon in Beweging' organiseert clinics, persoonlijke- en groepstrainingen in de buitenlucht. En 'In de vrijenatuur.nl – bushcraft, survival en natuurbeleving' organiseert workshops waarin deelnemers wildernisvaardigheden leren, zoals vuur maken zonder lucifers, eetbare en medicinale planten herkennen en onderdak maken.	Door een deel van het Sneekermeeergebied te verhuren aan deze organisaties kan Staatsbosbeheer inkomsten verkrijgen.

Buitenschoolse opvang	Onder begeleiding leren kinderen van jongs af aan de natuur de waarderen. De buitenschoolse opvang bezoekt zelf het gebied en de natuurbeheerder kan eventueel een standaard pakket aanbieden waarmee de kinderen aan de slag kunnen.	Door de buitenschoolse opvang een doe-pakket aan te bieden, leren de kinderen op jonge leeftijd de natuur te waarderen en te respecteren. Op deze manier wordt ook meer draagvlak en naamsbekendheid gecreëerd. Voor een klein bedrag kan de Buitenschoolse opvang gebruik maken van het doe-pakket waardoor het ook inkomsten oplevert voor Staatsbosbeheer.
Fête de Nature	Dit is een landelijke festiviteit, op 21 en 22 mei dit jaar, met activiteiten door particulieren, bedrijven en groene organisaties uit recreatie, kunst, cultuur en sport. De eerste editie trok 43.000 bezoekers in 2014 met 291 activiteiten. In 2015 groeide het aantal naar 361 activiteiten met 72.000 bezoekers.	De excursies zijn gratis om deel te nemen en brengen daardoor dus kosten met zich mee. Maar het zal meer draagvlak en naamsbekendheid creëren. Daarnaast is er mogelijkheid dat tevreden deelnemers nogmaals deelnemen aan een activiteit van Staatsbosbeheer.
Giften	Ondernemers die op vrijwillige basis een natuurgebied steunen.	Ondernemers die in of rondom het Sneekermeergebied hun bedrijf hebben gevestigd, kunnen benaderd worden voor een vrijwillige gift aan Staatsbosbeheer. Zij kunnen op hun beurt wensen uiten. Hierdoor zal er meer betrokkenheid gecreëerd worden en de giften kunnen ingezet worden voor de verbetering van activiteiten, natuur en onderhoud.
Green Gym	De organisatie zet vrijwilligerswerk aan het werk in de natuur waarmee mensen hun fitheid en gezondheid verbeteren.	Door hiervan gebruik te maken kunnen de vrijwilligers bijdragen aan het beheer van het gebied zonder dat het kosten voor Staatsbosbeheer oplevert. Het zal echter wel tijd in beslag nemen. Hierdoor wordt de naamsbekendheid vergroot en wordt de natuur op een goedkope wijze beheerd waarbij de deelnemers ook nog werken aan een betere gezondheid.
Hoger onderwijs	Samenwerkingen aangaan met hoge scholen voor stages en afstudeeropdrachten	Door een samenwerking aan te gaan moet hoge scholen kunnen met regelmaat studenten van het HBO stages of afstudeeropdrachten uitvoeren. Hierdoor worden de kosten gedrukt omdat de werkzaamheden gratis of op basis van een vrijwilligersvergoeding worden uitgevoerd.
De Kleine Vijf	In de Biesbosch worden met succes de excursies 'De grote vijf' aangeboden. In de Veluwe is hier een alternatief geïntroduceerd: 'De kleine vijf' met de dieren das, vos, raaf, boommarter en bosuil. Omdat de term 'De grote vijf' bekend is in Nederland, zullen de excursies 'De kleine vijf' mogelijk veel deelnemers	In het Sneekermeergebied kunnen ook excursies ontwikkeld worden met het thema 'De kleine vijf'. Mogelijke dieren zijn: grutto, kieviet, kemphaan, ree en visarend.

	trekken.	
Kleinschalige steun	Een voorbeeld hiervan is een koekje bij de koffie in de vorm van een boomblad. De horeca ondernemer draagt vervolgens de helft van de opbrengst af aan de organisatie die de omringende natuur beheert.	In en rondom het Sneekermeergebied zijn vele horecaondernemingen. 63% van de ondervraagde ondernemingen ziet een samenwerking met Staatsbosbeheer zitten. De kleine inkomsten die hiermee gemaakt worden, kunnen in een jaar mooie bedragen opleveren voor het behoud van natuur en ontwikkeling van recreatieve activiteiten.
Natuurpoort	Door een ingang van het gebied te creëren kan kleinschalige dagrecreatie geld opleveren. Een deel van het natuurgebied wordt ingericht voor dagrecreatie met toiletten, parkeerplaatsen, klimparcours, zwem- en speelvijver, speelplaats voor balsporten en een kapschuur voor onderdak bij slecht weer. Dit kan leiden tot samenwerkingen met lokale organisaties voor het aanbod van workshops. Het speelbos en de kapschuur kunnen verhuurt worden. Deze locatie kan ook gebruikt worden als informatiepunt en als startpunt van excursies.	In het Sneekermeergebied zou een kleine variant van de Natuurpoort gecreëerd kunnen worden in bijvoorbeeld Terherne in samenwerking met het Kameleondorp. Een andere mogelijke locatie is bij Galgelân. Dit is dichtbij de Potten wat een druk bezocht gebied is in het hoofdseizoen. Ook in het laagseizoen komen hier bezoekers. Door de Natuurpoort kan eventueel ook het seizoen verlengt worden. Mogelijk zou hier weer een samenwerking voor kunnen worden opgezet met RCN de Potten. Het creëren van een Natuurpoort is een grote investering, maar kan daar en tegen op lange termijn veel opleveren. Het wordt een vast aanspreekpunt en het creëert meer gastvrijheid in het gebied.
Natuursporten voor scholen	Natuursporten kunnen worden gefinancierd door scholen zoals met Highland Games. Die omvatten activiteiten als touwtrekken, paalwerpen, zwerfkeiwerpen, boomstammen werpen en zagen.	Door het organiseren van een sportdag in het Sneekermeergebied zoals bijvoorbeeld de Highland Games. Kan Staatsbosbeheer inkomsten verkrijgen. Doordat er grote hoeveelheden kinderen in het gebied zijn, gaan vaak ook ouders mee ter begeleiding van deze dag. Hierdoor wordt een groter draagvlak gecreëerd en hebben de kinderen een gezellige en sportieve dag.
Observatie hut of bunker	Excursie naar een observatie hut waar deelnemers van dichtbij kunnen kijken naar bijzondere verschijnselen in de natuur. Dit kan gecombineerd worden met verhuur aan fotografen of fotografie excursies.	In het Sneekermeergebied zijn bijzondere vogels aanwezig die niet verstoord moeten worden. Door een bunker of observatie hut kunnen bezoekers of fotografen onder begeleiding van een gids (boswachter of vrijwilliger) dichtbij de dieren komen en genieten van de natuur.
Openlucht	Dit vergt relatief weinig investeringen terwijl er een groot	Door in de zomermaanden elke 2 weken een film te vertonen op

bioscoop	publiek op af kan komen.	een groot scherm, komen er vele bezoekers naar het gebied. Deze organisatie zou in samenwerking met een recreatieonderneming minder voorbereidingstijd kosten.
Routekaarten	Natuurbezitters kunnen routekaarten uitgeven voor wandelaars, fietsers, kanoërs, ruiters en mountainbikers. Door logo's van recreatieondernemers op de kaarten te drukken, kunnen de kaarten gefinancierd worden	Deze routekaarten zouden bijvoorbeeld uitgegeven kunnen worden via recreatieondernemingen of via de Natuurpoort (zie verderop). Op deze manier kunnen recreanten optimaal gebruikmaken van het gebied en zijn er inkomsten voor Staatsbosbeheer.
Routes voor smartphones	Langs de route staan bordjes met QR-codes waarmee smartphones informatie kunnen ophalen over ondernemingen in de buurt en omringende natuur. Informatie kan aangepast worden aan de groep en het seizoen.	Indien verschillende paaltjes met QR-codes geplaatst worden in het Sneekermeergebied, kan dit inkomsten opleveren voor Staatsbosbeheer. Via deze QR-codes krijgt de recreant informatie over de natuur, maar ook over mogelijke activiteiten en horeca gelegenheden in de buurt. Staatsbosbeheer kan vervolgens met de ondernemingen een tarief bespreken waardoor beide partijen inkomsten kunnen verkrijgen vanuit deze routes.
S(up)port for Nature	Deze organisatie zorgt ervoor dat sportevenementen aandacht besteden aan natuur, bodem, andere bezoekers en aansprakelijkheid. Van de deelnamekosten gaat 5 tot 15% naar de terreinbeheerder. S(up)port for Nature is ook inzetbaar voor concerten, rally's, crosscountry's, hondenclubs, scouting, padvinders en militairen.	Voor de organisatie van bijvoorbeeld een hardloopwedstrijd kan gebruik worden gemaakt van deze organisatie. Op deze manier heeft Staatsbosbeheer profijt aan het opstellen van het gebied
Sporters halen geld op	Nederland telt 1,5 miljoen wielrenners en 4 miljoen hardlopers, plus een onbekend aantal skeeleraars, roeiers, zwemmers, windsurfers en andere die in de buitenlucht hun sport beoefenen. Ook basisscholen zouden geld kunnen ophalen. Al deze sporters en scholen zouden geld kunnen ophalen voor een natuurgebied door middel van en sponsorloop/ sponsor wedstrijd.	Vele sporters maken gebruik van het Sneekermeergebied (zeilers, hardlopers, fietsers, skeeleraars, roeiers, zwemmers enz.). Al deze sporters en eventueel scholen in omgeving zouden geld kunnen ophalen voor het gebied waarvan zij gebruik maken. Dit creëert naast de inkomsten ook meer naamsbekendheid en draagvlak.

Bijlage IX. Concrete samenwerkingsmogelijkheden

Van de benaderde recreatieondernemingen waren verschillende geïnteresseerd in mogelijke samenwerkingsverbanden met Staatsbosbeheer. Deze ondernemingen zijn hieronder weergegeven. In Bijlage II zijn de contactgegevens van deze recreatieondernemingen te vinden.

Categorie	Naam bedrijf	Op de hoogte houden?	Concrete samenwerking
Bootverhuur	Recreatiecentrum Sneek	Ja en interesse in folders	Vaarexcursie met een elektrische sloep van Recreatiecentrum Sneek onder begeleiding van een boswachter of vrijwilliger van Staatsbosbeheer
	Het toppunt Sneek	Ja en interesse in folders	Vaarexcursie met een elektrische sloep van Het Toppunt onder begeleiding van een boswachter of vrijwilliger van Staatsbosbeheer
Fietsverhuur	Fietsverhuur Profile Sneek	Nee	Leveren van fietsen voor een excursie
Havens	Paviljoen Sneekermeer	Ja en interesse in folders	Tijdens een vaartocht van Staatsbosbeheer aanmeren bij het Paviljoen zodat deelnemers kunnen genieten van een lunch.
	De Watervriend	Ja en interesse in folders	Nee, geen vraag naar samenwerking
Musea	Kameleondorp	Ja en interesse in folders	Aanbieden jeugdactiviteiten, slechtweer activiteiten en mogelijkheid tot aanspreekpunt van Staatsbosbeheer in winkel van Kameleondorp
Overnachtingen	Tusken de Marren	Ja en interesse in folders	Arrangementen kunnen aangeboden worden door Staatsbosbeheer. De promotie kan vervolgens gedaan worden door Tusken de Marren
	Marina de Friese Meren	Ja en interesse in folders	Nee, geen vraag naar samenwerking
Restaurant/Café	Picknickers	Ja	Pluk-excursie, waarbij deelnemers met een boswachter of vrijwilliger op pad gaan en wilde kruiden plukken. Deze kunnen vervolgens verwerkt worden in een recept. Excursie met picknick waarbij een wandel-, fiets-, of vaarexcursie stop bij Picknicker waar de deelnemers kunnen genieten van een picknick. Sanitaire voorzieningen die door Staatsbosbeheer aangelegd worden, mogelijk in samenwerking met de gemeente, en Picknicker kan deze toiletten schoonhouden.
Rondvaarten	Terherne haven	Ja en interesse in folders	Samenwerkingen in combinatie met andere recreatieondernemingen met als doel seizoenverlenging. Is hier reeds mee gestart en nodigt Staatsbosbeheer van harte uit deel te nemen.
VVV	VVV Sneek	Ja	Folders van Staatsbosbeheer kunnen enkel door het VVV verspreid worden als Staatsbosbeheer lid is.